

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Pozice imigrantů na trhu práce v regionu východních Čech

Diplomová práce

Autor: Bc. Michal Trunec

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Vedoucí práce: PhDr. Jan Hubert

Oponent: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Michal Trunec**

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název závěrečné práce: **Pozice imigrantů na trhu práce v regionu východních Čech**

Název závěrečné práce AJ: The position of immigrants in the labour market in the region of East Bohemia

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá situací zahraničních pracovníků na trhu práce v regionu východních Čech. Analyzuje pracovní podmínky, popisuje ekonomické strategie a uplatnění imigrantů se zaměřením na daný region. V empirické části je proveden rozbor konkrétních případů imigrantů a jejich pozice na pracovním trhu včetně identifikace nejvýznamnějších problémů.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jan Hubert

Konzultant: RNDr. Zita Kučerová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 14. 2. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval (pod vedením vedoucího práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 20.02.2015

Poděkování

Děkuji PhDr. Janu Hubertovi za odborné vedení mé diplomové práce a udělení cenných rad a doporučení. Dále děkuji RNDr. Zitě Kučerové, Ph.D. za poskytnutí odborných konzultací.

Anotace

TRUNEC, Michal. *Pozice imigrantů na trhu práce v regionu východních Čech*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. Diplomová práce.

Hlavní náplní diplomové práce s názvem *Pozice imigrantů na trhu práce v regionu východních Čech* je problematika zaměstnávání cizinců na území České republiky.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. V první kapitole teoretické části jsou popsány hlavní pojmy, které souvisí s pracovní migrací na naše území. Dále je popsána legislativa, která zaměstnávání imigrantů upravuje. V další kapitole je popsán vývoj pracovní migrace v České republice. Následující kapitola uvádí přehled integračních modelů a jejich následnou aplikaci v praxi. Na konci teoretické části je popsána pozice imigrantů na českém pracovním trhu a nelegální ekonomické aktivity imigrantů.

V empirické části je proveden kvalitativní výzkum, který pomocí případových studií upozorňuje na nejčastější jevy týkající se výkonu nelegální práce imigrantů a nelegálního zaměstnávání imigrantů. Následně je proveden rozbor motivů nelegálního zaměstnávání jak ze strany imigrantů, tak ze strany zaměstnavatelů. Jedná se o skutečné případy odhalení nelegálních aktivit imigrantů na trhu práce, které byly zachyceny v regionu východních Čech. V závěru empirické části jsou navrženy možnosti uplatnění sociální pedagogiky na úseku pracovní migrace a integrace imigrantů na českém pracovním trhu.

Klíčová slova: imigrace, integrace, pracovní migrace, pracovní trh

Annotation

TRUNEC, Michal. The position of immigrants in the labor market in Eastern Bohemia. Hradec Kralove: Faculty of Education University of Hradec Kralove, 2015. Dissertation.

The main contents of the Thesis titled „The position of immigrants in the labor market in the eastern Bohemia“ is the issue of the employment of foreigners in the Czech Republic.

The work is divided into two parts, the theoretical part and the practical one. In the first chapter of the theoretical part the main concepts are discussed which are correlative of a labor immigration to our territory. Further described is a legislation which regulates the employment of immigrants. The next chapter describes the development of labor migration in the Czech Republic. The following chapter provides an overview of the integration models and its application in a practice. At the end of the theoretical part the position of immigrants in the Czech labor market is described and illegal economic activities of immigrants.

In the empirical part is performed qualitative research which point the most common phenomenons related to a performance of illegal work and illegal employment of immigrants through case studies. After that an analysis of motives of illegal employment is perform both immigrants and employers. These are the true cases of a revelation of illegal activities of immigrants in the labor market which have been caught in Eastern Bohemia. In the conclusion of this empirical part possibilities of use a social pedagogy in the field of labor migration and integration of immigrants in the Czech labor market are designed.

Keywords: immigration, integration, labor migration, labor market

Obsah

Úvod.....	1
1. Základní teoretická východiska	4
1.1. Typologie migrace a základní souvislosti	4
1.2. Zahraniční pracovní migrace	5
1.3. Migrační teorie.....	7
1.3.1. Vznik a vývoj migračních teorií	9
1.3.2. Současné migrační teorie a koncepty.....	10
1.4. Dopady migrace v České republice	12
1.4.1. Ekonomické hledisko a dopady migrace	12
1.4.2. Demografické dopady migrace	13
1.4.3. Kriminalita cizinců a organizovaný zločin	14
1.4.4. Další dopady migrace	15
2. Legislativa upravující zaměstnávání cizinců na území České republiky	17
2.1. Zaměstnávání občanů Evropské unie, Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska	18
2.2. Zaměstnávání občanů třetích zemí	18
3. Vývoj zahraniční pracovní migrace v České republice a její současný stav	22
3.1. Pracovní migrace do roku 1989	22
3.2. Pracovní migrace po roce 1989	23
3.2.1. Období 1990 – 2006	24
3.2.2. Období 2006 – do současnosti	26
4. Integrace cizinců	29
4.1. Modely integrace	31
4.2. Přístup vybraných zemí EU k integraci cizinců ze třetích zemí na trhu práce	34
4.3. Integrovaná politika pracovních imigrantů v České republice	36
5. Struktura a současná situace mezinárodní migrace v ČR	42
5.1. Struktura pracovní imigrace v ČR	42
5.2. Opatření státu v reakci na ekonomickou krizi	46
5.3. Situace na trhu práce po zavedení zaměstnaneckých karet	47
5.4. Celková zaměstnanost cizinců na trhu v Královéhradeckém kraji	48
5.5. Pomoc pracovním imigrantům na trhu práce ze strany neziskového sektoru v Královéhradeckém kraji.....	49

6. Nelegální zaměstnávání imigrantů v České republice	51
6.1. Trendy nelegálních ekonomických aktivit imigrantů v ČR	52
6.2. Klientský systém	53
6.3. Zneužití účelu pobytu	56
6.4. Odhalené případy nelegálního zaměstnávání	57
7. Praktická část - Analýza nelegálního zaměstnávání cizinců v ČR	59
7.1. Vymezení poznávaného problému	59
7.2. Stanovení cílů praktické části a výzkumné otázky	59
7.3. Použité metody a způsob získávání dat	61
7.4. Případové studie	62
7.4.1. První případová studie	63
7.4.2. Druhá případová studie	65
7.4.3. Třetí případová studie	66
7.5. Analýza případových studií	67
7.6. Motivy nelegálního zaměstnávání cizinců	70
7.6.1. Motivy na straně poptávky po zahraničních pracovnících	70
7.6.2. Motivy zaměstnávání cizinců na straně nabídky práce	71
7.6.3. Motivy nelegálního zaměstnávání v závislosti na migračních teoriích	72
7.7. Možnosti využití sociální pedagogiky v oblasti pracovní migrace	73
7.8. Vyhodnocení dopadů nelegální pracovní migrace a návrhy řešení nelegálních aktivit migrantů	77
7.8.1. Dopady nelegálních ekonomických aktivit imigrantů na pracovním trhu v České republice	78
7.8.2. Negativní dopady nelegálních ekonomických aktivit pro imigranty	79
7.8.3. Možná řešení nelegálních pracovních aktivit imigrantů v ČR	80
Závěr	82
Seznam literatury a jiných zdrojů	85
Související literatura	89
Elektronické zdroje	90
Seznam grafů	91
Seznam obrázků	92

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si vybral v dnešní době velmi frekventované téma pracovní imigrace do České republiky. Volba tématu byla ovlivněna mojí profesí příslušníka cizinecké policie v Hradci Králové. Diplomová práce navazuje na moji bakalářskou práci, ve které byla analyzována migrace cizinců na území České republiky a realizováno průzkumné šetření zaměřené na postoje majoritní společnosti k migraci a zaměstnávání cizinců na našem území. V diplomové práci jsem se zaměřil specificky na pozici imigrantů na trhu práce a rozbor negativních jevů, které zaměstnávání cizinců provázejí. Bakalářská práce byla zaměřena na imigraci z pohledu majoritního obyvatelstva, zatímco tato diplomová práce se věnuje především imigraci z pohledu samotných imigrantů. V diplomové práci jsou použita některá teoretická východiska z bakalářské práce, která jsou aktualizována na základě současné situace a zaměřena k tématu pracovní migrace. Jedná se o migrační teorie, které se vyvinuly během globalizace společnosti a mohou pomoci analyzovat motivy, které k výkonu nelegálního zaměstnání imigranty vedou. Historie migrační politiky ukazuje, že je nutné na migraci nahlížet z hlediska ekonomického, ale je žádoucí se zabývat i integrací ekonomických imigrantů do majoritní společnosti. Jednotlivé migrační modely jsou v moderním světě v různých podobách aplikovány prostřednictvím migračních politik jednotlivých států.

Zahraniční pracovníci jsou v dnešní společnosti nedílnou součástí pracovních trhů všech vyspělých zemí. Začátek třetího tisíciletí byl v České republice charakteristický hospodářským rozvojem, který byl provázen velkým nárůstem zahraniční zaměstnanosti. Po příchodu celosvětové hospodářské krize, která postihla i Českou republiku, si vyžádala řadu restriktivních opatření. Snaha českého státu o ochranu pracovního trhu výrazně zasáhla do života imigrantů. Šance imigrantů uspět na trhu práce se zkomplikovala. Získání pracovního místa a jeho udržení je v současné době poměrně nejisté jak pro nově příchozí, tak i pro cizince, kteří zde již pracují.

Tato situace nahrává nežádoucímu fenoménu, kterým jsou nelegální ekonomické aktivity. Nežádoucí poptávka po nelegálním zaměstnávání ze strany zaměstnavatelů však nemůže fungovat bez současně probíhající nabídky ze strany imigrantů. V situaci, kdy zaměstnavatelé dávají jasně najevo, že práce imigrantů je

nezbytností pro české hospodářství, je nutné nastavit efektivní migrační a integrační politiku. Administrativně zefektivnit, zprůhlednit a zrychlit celý proces příchodu imigrantů při zachování bezpečnosti a dodržení platné legislativy.

Cílem této práce je popsat současnou situaci týkající se zaměstnávání imigrantů v České republice a upozornit na negativní jevy, které pracovní migraci provázejí. Cílem výzkumné části je popsat současnou situaci v oblasti pracovní migrace. Upozornit na nelegální ekonomické aktivity migrantů a zamyslet se nad motivy, které je k tomuto nežádoucímu fenoménu vedou. K vysvětlení motivů nelegálních aktivit migrantů pomohou migrační teorie. Na základě tohoto rozboru pak jsou navrženy možnosti využití sociální pedagogiky v praxi zaměstnávání imigrantů. Po vstupu České republiky do schengenského prostoru a zrušení hraničních kontrol došlo k přesunu nelegálních aktivit imigrantů na pracovní trh. Zatímco nelegální překročení hranic již není v České republice rozšířeným jevem, nelegální ekonomické aktivity jsou stále aktuálnější problémem české společnosti. Tato práce poskytuje aktuální popis tohoto problému zachycený v jeho přirozeném prostředí. Závěry této práce budou prezentovány Odboru cizinecké policie v Hradci Králové a přispějí k vytvoření podkladů pro Zprávu o migraci v Hradci Králové, která je každoročně vypracována a slouží Ředitelství služby cizinecké policie k stanovení priorit koncepce činnosti cizinecké policie.

Imigranti přicházející do České republiky si většinou ve svém původním domácím prostředí osvojili návyky a dovednosti, které jsou v České republice obtížně uplatnitelné a neumožňují dostatečnou orientaci v právech, možnostech, ale také povinnostech v novém prostředí. Imigranti jsou tak bezprostředně ohroženi sociálním vyloučením. Stejně jako každý člověk, ani imigrant si nevystačí pouze s formálním vzděláváním. I on si musí osvojit řadu poznatků a dovedností, které mu umožní adaptovat se na nové podmínky a zajistí mu dosažení kvalitní životní úrovně. Tady se otevírají možnosti pro uplatnění sociální pedagogiky.

Česká republika (dále také ČR) si uvědomuje potenciál zahraniční pracovní imigrace a snaží se o projekt řízené migrace, který by vyřešil problémy na trhu práce v ČR. Hovoří jednak o problematice stárnutí populace, nedostatku kvalifikované pracovní síly a zaplnění volných míst na trhu práce, které se nedaří obsadit pracovníky z řad domácího obyvatelstva. Stále častěji se na různých úrovních a to jak regionálních, národních, tak i nadnárodních hovoří o opatřeních vedoucích

k rozvoji vzdělávání a schopností všech pracovních sil včetně migrujících. Hovoří se o předpokladech, že otázky vzdělávání, celoživotního vzdělávání, rozvoj dovedností a kvalifikace bude jednou z priorit politiky Evropské unie.

Problematika pracovní migrace je v odborné literatuře věnující se migraci velmi frekventovaným tématem. Této problematice se v České republice věnuje řada významných odborníků jako například Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, který se věnuje problematice mezinárodní migrace a nelegálním aktivitám migrantů již od 90. let minulého století. Zaměstnanosti cizinců se věnuje také výzkumná pracovnice Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí Mgr. Milada Horáková. Mezi další odborníky zabývající se tímto tématem patří např. CSc, Mgr. Dita Čermáková, PhDr. Milan Lupták, CSc, Mgr. Lenka Medová Ph.D. a jiní. Na utváření imigrační politiky na úrovni státu se podílí Meziresortní orgán pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců, který má za úkol koordinovat činnost příslušných institucí a přispět tak k řešení nelegálního zaměstnávání cizinců. Nelegální zaměstnávání přináší řadu důsledků, kterým musí Česká republika čelit a přijmout taková opatření, která nelegální zaměstnávání neumožní nebo jej alespoň minimalizuje. Vývoj imigrační politiky ukázal, že příliš restriktivní opatření tento fenomén ve výsledku nepotlačí, ale naopak může dojít k jeho růstu. Proto v současné době probíhá mnoho studií, které mapují současnou situaci a poskytují zpětnou vazbu o fungování imigrační politiky. V této oblasti se jedná zejména o Analytické centrum pro ochranu státních hranic a migraci, které patří do kompetence Ministerstva vnitra.

1. Základní teoretická východiska

1.1. Typologie migrace a základní souvislosti

Migrace, tedy pohyb obyvatel z místa na místo, je stará jako lidstvo samo. Už od starověku se lidé přesouvali z důvodů zlepšení životního prostředí, zajištění obživy nebo útěku před utlačováním a podobně. „Pojem migrace lze definovat jako časově více či méně ohraničený proces přesunu lidí mezi prostory určenými státními hranicemi. Přístup každé společnosti k nově přichozím nebo k těm, kteří o příchod usilují, měl v daleké historii i dnes mnoho společného, protože společnosti se vždy snažily příliv cizinců kontrolovat“ (Budilová, Hirt, 2005, s. 48). Řízená migrace by mohla za určitých okolností pomoci řešit v některých oblastech snižující se stav obyvatelstva. Tento jev provází lidstvo od samotného počátku. Začlenění lidí do nového prostředí přináší ale řadu problémů pramenících z kulturních a náboženských rozdílů a zejména z nepřátelských postojů domácího obyvatelstva obávajícího se o práci a bezpečnost svých rodin. Z pohledu konkrétní země pak lze dělit migraci podle směru pohybu migrantů na emigraci a imigraci. Emigrace označuje odchod jedince z domovského státu. Imigrace je označením pro příchod cizince na území jiného státu, kde se chce usadit. Často se můžeme setkat s pojmem migrační saldo, který označuje rozdíl mezi počtem imigrantů a emigrantů v určitém časovém období.

Migraci lze posuzovat z několika hledisek. Časově může být krátkodobá za účelem studia, zaměstnání, poznávání, rekreace a podobně. Nebo migrace dlouhodobá, kdy se často jedná o přesídlení trvalé. Z hlediska motivace, která vede k přestěhování, může být důvod dobrovolný, ale také často nedobrovolný, vyvolaný ekonomickou či politickou situací, přírodní katastrofou či jinou závažnou příčinou. S přesuny obyvatel ohroženými na zdraví a životě ve své původní vlasti se musí lidstvo vyrovnávat již po celá staletí. V současné době zjednodušila přemísťování obyvatel stále se zlepšující dopravní propojenost světa mezi jednotlivými světadíly a liberálnější přístup k volnému pohybu osob mezi státy.

„Svět tedy byl, je a v blízké budoucnosti bude konfrontován s pozitivními i negativními faktory vyvěrajícími z mezinárodní migrace, jež bezesporu představuje jednu z globálních výzev lidstva. Je zřejmé, že na současnou dynamiku mezinárodní

migrace je třeba reagovat snahou využít co nejlépe její potenciál a zároveň minimalizovat její negativa“ (Budilová, Hirt, 2005, s. 48).

1.2. Zahraniční pracovní migrace

Dnešní evropské země se potýkají s problémy stárnutí populace a nedostatkem kvalifikované pracovní síly. Zaměstnávání cizinců je tedy nedílnou součástí pracovních trhů vyspělých zemí, které otvírají své pracovní trhy ve snaze předejít výše zmíněným problémům. „Vývoj zahraničních pracovních migrací v České republice je neoddělitelně spojen s celkovým ekonomickým vývojem a vývojem na trhu práce. Současně je ovlivňován vývojem trhů práce sousedních zemí i globálními trendy probíhajícími ve světové ekonomice a mezinárodních migracích. Mobilita ve světě roste. Odborníci upozorňují na zásadní dilema současných migračních politik, které na jedné straně usilují o zvýšení konkurenceschopnosti národních ekonomik v globálním prostředí a snaží se zajistit národním ekonomikám levnou pracovní sílu a na druhé straně se snaží dodržovat zásady moderních demokratických společností, jakými jsou ochrana před diskriminací na trhu práce, hledání konsenzu mezi sociálními partnery a respekt k principům občanské společnosti poskytující stejná politická práva všem“ (Horáková, 2006, s. 4).

Pracovní migrace je tedy primárně vytvářena a motivována převážně ekonomickými faktory, které jsou doplňovány také mimoekonomickými faktory, kterými jsou například získání odborných pracovních zkušeností, možnost kariérního rozvoje nebo také snaha zdokonalit se v jazykových znalostech a jiné. Nicméně tyto mimoekonomické faktory mohou v konečném důsledku opět vyústit ve faktory ekonomické. Odborné zkušenosti, kariérní rozvoj a dostatečné jazykové znalosti nabízejí reálnou šanci na získání vyšších příjmů.

Počátek druhého tisíciletí je v České republice charakteristický hospodářským rozvojem a nárůstem počtu zahraničních zaměstnanců. „Například v roce 2008 úřady práce vydaly rekordně nejvyšší počet povolení k zaměstnávání cizinců. Český stát (zejména rezort průmyslu a obchodu) tuto zvýšenou poptávku po zahraničních zaměstnancích nejenže akceptoval, ale vzhledem k tehdejšímu hospodářskému vývoji z tohoto přílivu přistěhovalců do značné míry i profitoval. Celosvětová hospodářská krize však pomalu, ale jistě dopadala i na českou ekonomiku a odhalila

problémy, o nichž se předtím příliš nahlas nemluvalo“ (Leontiyeva, 2011, s. 28). Na tuto situaci reagovala vláda na začátku roku 2009 a to schválením *Národního protikrizového plánu*. V tomto dokumentu jsou uvedena tři klíčová opatření vůči imigrantům, která mají dle prohlášení vlády zajistit ve společnosti sociální rovnováhu a bezpečnost. Prvním opatřením bylo omezení přílivu zahraničních pracovníků. Projekt, který pojednává o dobrovolném návratu cizinců, kteří přišli o zaměstnání v ČR, byl ustanoven v druhém opatření. Třetí opatření se zaměřovalo nejen na posílení kontrol, které měly za úkol odhalovat cizince bez platného pobytového oprávnění, ale také na boj s nelegální migrací.

Migrace pracovní, která je hlavním tématem této práce, dále rozděluje Baštýř (2005, s. 91 – 93) na čtyři typy a to:

a) migrace pobídková

Vzniká na základě výzvy cílového státu. Jedná se o situaci, kdy migrant ze země, která je méně vyspělá a možnost dosažení kariérního růstu a vysokých mezd je omezená, odchází na základě výzvy do země s vyšším životním standardem. Tento typ migrace je často dlouhodobějšího, někdy i celoživotního charakteru.

b) migrace poptávková

Vychází z vlastních impulsů migranta pracovat v cílové zemi. U tohoto typu migrace existuje hrozba masového přílivu levných pracovních sil, z čehož následně vyplývá růst nezaměstnanosti a tlak na snižování mezd

c) migrace pobytová

Je charakteristická situací, kdy migrant chce buď dlouhodobě, nebo natrvalo změnit místo pobytu, práce a života. Klíčovým faktorem je zde příjmový rozdíl mezi domovskou a cílovou zemí migranta. Za takový příjmový rozdíl lze považovat rozdíl, kdy „reálný čistý příjem v zahraničí je minimálně dvojnásobný než reálný čistý příjem v mateřské zemi“ (Baštýř, 2005 s. 92).

d) migrace dojížděková

Oproti ostatním typům pracovní migrace zůstává migrantovo místo trvalého pobytu a života v domovské zemi. Migrace je pak uskutečňována buď formou každodenního dojíždění do mateřské země, nebo se migrant pravidelně po krátkém pobytu vrací zpět domů. Z této charakteristiky je

patrné, že tento typ migrace je většinou uskutečňován mezi zeměmi, které spolu sousedí.

Pracovní síly jsou v dnešní době běžnou součástí pracovních trhů většiny vyspělých zemí. V době ekonomické recese, která zákonitě postihla i pracovní migraci, došlo k nárůstu ekonomických aktivit migrantů, které nejsou v souladu se zákonem. „Lze předpokládat, že většina ekonomických aktivit, kterými migranti přispívají do hospodářství cílových zemí je provozována legálně. Avšak nelze opomenout, že v řadě (nejen) vyspělých zemí, existuje i „šedá ekonomika“, která je sice dominantně tvořena příslušníky majoritní společnosti, ale též se do ní zapojují i migranti. Neoprávněné ekonomické aktivity cizinců je tedy nutno chápat pouze jako součást, nikoliv příčinu existence „šedé ekonomiky“ států. Neformální ekonomický sektor jako takový (včetně zapojených zahraničních migrantů) je považován za strukturální součást ekonomického režimu i současného moderního kapitalismu. Zároveň lze předpokládat, že v zemích, kde je neformální ekonomika společností široce tolerována, je i vyšší pravděpodobnost neformálního zaměstnávání migrantů. Nelegální migrace a ekonomické aktivity migrantů, které nejsou v souladu se zákonem, jsou obecně nebezpečným fenoménem. Tím, že jdou mimo právo a zákon podkopávají samu podstatu demokratického systému, který je na dodržování principů práva založen. Stejně tak jsou ve své podstatě nespravedlivé, protože zúčastnění aktéři (zaměstnavatelé, zprostředkovatelé práce a někdy i samotní migranti) těží z nerespektování zákona a naopak ti (zaměstnavatelé, domácí i zahraniční legální pracovníci), kteří se chovají podle zákona, platí příslušné daně i pojištění a dodržují předpisy, jsou znevýhodněni“ (Drbohlav, 2008, s. 19-20).

1.3. Migrační teorie

V kapitole 1.1 již byly zmíněny základní souvislosti migrace. Pro komplexní pochopení problematiky migrace a její účinné řízení je však nutné pochopit kauzální mechanismy, které ji způsobují. Chceme-li se zamyslet nad motivy migrantů, které je k migraci a jejich chování během adaptace na nové podmínky vedou, je nutné si představit migrační teorie. V této kapitole je pro úplnost nastíněn vznik a druhy migračních teorií. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o velice obsáhlé téma, je úkolem této kapitoly pouze představit jednotlivé teorie a poskytnout zájemcům o toto

téma základ pro hlubší studium. „Teorie migrace jako každá jiná teorie, prochází vývojem, který koresponduje s vývojem teorie a metodologie vědy jako celku. Na sklonku 19. století jsme se mohli setkat s pokusem formulovat v pozitivistickém duchu závazné zákony migrace s jasnou kauzální závislostí (Ravenstein, 1885, 1989). V průběhu 20. století se postupně objevila celá řada pokusů najít, v duchu velkých narací, jeden určující princip, který migrace způsobuje a ovlivňuje, a měřit a predikovat na jejich základě chování migračních skupin“ (Uherek, 2003, s. 75). Odborníci se na základě migračních teorií snaží vysvětlit zákonitosti široce podmíněného procesu migrace, který ovlivňuje komplex vnějších faktorů. Při tvorbě těchto teorií se zabývají zejména následujícími otázkami:

- Jaké jsou příčiny migrace; jaké důvody vedou lidi k migraci?
- Migrují lidé samostatně nebo skupinově; je migrace součástí jejich životního cyklu?
- Co migrace způsobuje – u samotných migrantů, v zemi jejich původu a v zemi přistěhování?
- Jaké jsou migrační politiky, integrační strategie migračních skupin?

Z výše uvedeného vyplývá, že „problematika studia migrací je interdisciplinární, přičemž největší zastoupení mají reprezentanti sociologie, ekonomie, sociální antropologie, etnologie, sociální geografie, práva, demografie, historie, psychologie, politologie a urbanismu“ (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 127). Žádná z teorií, které budou uvedeny, nebude zahrnovat všechny faktory ovlivňující migraci, což není možné z důvodu komplexity dané problematiky.

„Většina z tzv. teorií migrace nejsou v pravém slova smyslu teoriemi. Nesplňují totiž některá základní kritéria, která v případě teorií musí být dodržena“ (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 128). Mezi nejvýznamnější kritérium, které některé teorie postrádají, je skutečnost, že nemají obecnou platnost. Často se tedy jedná jen o tzv. koncepty, modely nebo perspektivy. Dílčí kritika se týká také toho, že při tvorbě těchto teorií převažuje zájem o ekonomické teorie a nedostatečně se věnuje

ostatním faktorům jako je například sjednocování rodin a jiné. Dalším nedostatkem je dle Drbohlava a Uherka (2007) skutečnost, že některé teorie vznikly na základě analýzy vnitrostátní migrace a bez dalších úprav a testování přeneseny na úroveň migrace mezinárodní a naopak.

1.3.1. Vznik a vývoj migračních teorií

„V oblasti společenských věd je považován za průkopníka německo – britský geograf Ravenstein. Ten se věnoval kumulaci zjištěných pravidelností stěhování do Londýna na konci 19. století. K dalším důležitým příspěvkům pak patřily úvahy o cizincích a migraci německých sociologů, v čele s Weberem a Simmelem, na něž navázala „chicagská sociologická škola“. Právě na přelomu 19. a 20. století v oblasti teorie migrace nastává výrazný posun zejména v tom smyslu, že věda přestává migraci chápat jen jako mechanické přemístování z místa na místo, ale jako proces vyvazování se ze sociálních vazeb ve zdrojovém prostoru a navazování nových sociálních vazeb v zemi cílové. Tyto vazby se svou kvalitou i kvantitou liší a ovlivňují sociální chování jedince. Příslušníci chicagské školy v této souvislosti hovoří o disorganizaci a reorganizaci sociálních vztahů“ (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 129). Drbohlav s Uherkem (2007, s. 129) dále uvádějí, jak jednotlivé osobnosti chicagské sociologické školy popisují chování migrantů. Například Thomas a Znaniecky hovořili o skutečnosti, že migrace proměňuje lidské životní strategie a cíle, a může vést ke značné individualizaci osobnosti. Tito autoři také poukazovali na fakt, že migrací zpřetrhané sociální vazby i migranti nahrazují v novém prostředí tvorbou nových struktur, a to někdy i těch, které se pohybují na hranici legality. Burgess spojoval problematiku migrace a integrace migrantů v novém prostředí s otázkami jednotlivých zón ve městě. Pozoroval v prostředí Chicaga, že imigranty primárně přitahují některé oblasti města, hlavně chudší čtvrti v blízkosti průmyslových podniků. Tyto oblasti označoval jako tranzitní zónu.

Německá sociologie a stejně tak i Chicagská škola nepovažovaly migraci pouze jako negativní jev. Podle nich „imigranti nabývají v novém prostředí specifický sociální status. To, že jsou vyvázáni z původního prostředí a zároveň nejsou začlenění do prostředí nového, jim může poskytnout určitý společenský nadhled. Usdlé obyvatelstvo často předpokládá, že ten, kdo cestuje, zná lidi a svět a je obdařen mnohými dovednostmi, které oni sami postrádají. Nejvýznamnější

osobnost chicagské školy, Park, toto téma rozpracoval ve své teorii marginality, která navazuje na myšlenky Thomase a představuje člověka mezi dvěma kulturami osvobozeného od svazujících kulturních konvencí. Marginalizovaní lidé v konceptech Parka jsou nejen vykořenění, ale jsou též invenční, vynalézaví a přinášejí často sociální změnu a pokrok“ (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 129).

1.3.2. Současné migrační teorie a koncepty

V současné době existuje mnoho migračních teorií a konceptů. Uvádím standardně a dlouhodobě používané migrační teorie a koncepty v základní podobě. Všechny tyto teorie jsou podrobovány řadě diskuzí, při kterých jsou utvářeny alternativní varianty těchto teorií. Problematiku migračních teorií lze metodicky rozdělit na mikroúrovňové nebo makroúrovňové. První kategorie se soustředí na jedince, případně jeho rodinu, a řeší vliv migrace na jeho mikrosociální prostředí. Druhá se zaměřuje na sociální, politické a ekonomické okolnosti pro prostředí, ve kterém se migrační pohyby uskutečňují. Drbohlav z Uherkem (2007, s. 132) uvádějí následující varianty:

Neoklasický ekonomický přístup

Tuto teorii lze uchopit ve dvou analytických rovinách. Na makroúrovni vidí autoři důvod migrace v rozdílech mezi nabídkou a poptávkou po pracovních silách. Směr migračních pohybů je ze zemí méně vyspělých, kde je přebytek pracovní síly a nízké platy. Obyvatelé těchto zemí směřují do vyspělých států, kde je pracovní síly nedostatek a vysoké platy. Migrace probíhá až do vyrovnání nerovnovážného stavu. Mikroúrovňový pohled vychází z předpokladu, že jedince vede k migraci snaha o zlepšení celkové kvality života. Věřící, že zisk z migrace převáží ztráty, a to ztráty okamžité nebo v dlouhodobém výhledu. Právě trh práce – možnost být zaměstnán a dobře zaplacen – je klíčovou proměnnou této teorie a vše směřuje k maximalizaci zisku.

Teorie dvojího trhu

Teorie dvojího trhu je další ekonomickou teorií. Vychází z předpokladu, že migrace ve vyspělých imigračních zemích vzniká z důvodu neustálé poptávky po zahraniční pracovní síle a že je pracovní trh rozdělen na dvě části. První část je

určena pro domácí obyvatelstvo, pro kvalifikované a ti jsou dobře placeni, mají stabilitu svých postů a jistou perspektivu kariérního růstu. Druhá část pracovního trhu je tvořena nebezpečnou, fyzicky namáhavou a špatně placenou prací, na kterou jsou najímáni převážně pracovní imigranti.

Teorie migračních sítí

Teorie migračních sítí zohledňuje skutečnost, že se migrační toky odehrávají v rámci sociálních interakcí, jejichž je imigrant aktivním subjektem. Migračními sítěmi jsou myšleny interpersonální vztahy, které spojují migranty v cílových prostorech a vztahy jejich komunit v zemích původu tvořeny přátelskými a příbuzenskými pouty. Migrační síť pak lze posuzovat v několika ohledech. Jedná se o systém, který snižuje emoční, sociální a ekonomickou investici. Dále imigranta ovlivňuje v jeho postmigračním chování. Migrační síť pomáhají snáze překonávat překážky v migraci a také usnadňují usazení a vytvoření podmínek k životu v cílových zemích. Také ale mohou některé imigranty odpuzovat, pokud hledají životní změnu, tak migrační síť složené z krajanů v cílovém prostoru mohou být překážkou. Vedle těchto migračních sítí vznikají i specifické síť. Jedná se o „tzv. „risk – diversification model“ chování rodin. Spočívá v tom, že rodina rozešle své členy do různých destinací a snižuje tím riziko současného ekonomického propadu všech jejich členů (Masey, 1990), který by mohl nastat v případě společného podnikání, například v soukromém zemědělství nebo zaměstnání v jednom podniku“ (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 132).

Model „push – pull“ faktorů

V případě „push“ faktorů se jedná o činitele, kteří nutí imigranty k opuštění své domovské země. Mezi tyto faktory patří především přírodní katastrofy, pronásledování z politických, náboženských a jiných důvodů, demografický tlak (enormně vysoký přírůstek obyvatelstva například v Africe nebo některých částech Asie), ale také třeba obyčejná touha po poznání nového a jiné. Hovoříme-li o „pull“ faktorech máme na mysli faktory, které migraci brání. Mezi ně patří například bariéra v podobě migračních politik cílových zemí nebo neschopnost migrantů rozvázat sociální vazby ve své domovské zemi.

Institucionální teorie

Tento model vysvětluje migrační proudy na základě vlivu rozličných institucionálních subjektů. Hlavně státních a nestátních organizací. Bere v úvahu skutečnost, že imigranti potřebují často k uskutečnění migrace zprostředkování. Instituce tuto skutečnost berou v úvahu a spoluvytvářejí prostor pro migraci. Na jedné straně mohou překážky pro migraci odstraňovat anebo je naopak vytvářet. Mají v rukou nástroj, kterým mohou migrační toky usměrňovat, aby z ní mohly v konečné fázi profitovat.

Uvedené teorie se v některých případech doplňují, v zásadě však poskytují odlišný pohled na příčiny a důvody migrace. Absence jednotné teorie na základě, které by bylo možné vysvětlit všechny aspekty migrace, činí situaci méně přehlednou. Uvedené migrační teorie napomáhají komplexnímu porozumění. Při aplikaci těchto teorií do praxe se promítá to, z perspektivy jakého oboru se na migraci díváme (ekonomie, sociologie, demografie a jiné), jestli analyzujeme migraci z pohledu jednotlivce nebo skupiny a jaké další proměnné zohledňujeme (čas, cílové místo migrace, mikro či makro pohled apod.). Přestože je nelegální migrace a nelegální ekonomické aktivity migrantů v moderní společnosti významným fenoménem, je jim v teoretické rovině věnován poměrně malý prostor. Všechny tyto koncepty migračních teorií vznikaly primárně na bázi migrace legální.

1.4. Dopady migrace v České republice

1.4.1. Ekonomické hledisko a dopady migrace

Jedním z největších problémů je rovnováha mezi požadavky trhu práce a nabídkou pracovních sil z řad domácího obyvatelstva. „Mezi jinými faktory je v této spojitosti nutné uvést malou ochotu k intenzivnější sociální a prostorové mobilitě (vyšší flexibilitě) v české populaci nebo vzdělávací systém minimálně reagující na dynamicky se vyvíjející potřeby trhu práce“ (Drbohlav, 2010, s. 110). Za další faktor, který ovlivňuje pracovní konkurenceschopnost domácích pracovníků je poměrně štědrý systém podpor a sociálních dávek, který společně s relativně nízkou minimální mzdou nemotivuje část ekonomicky aktivních obyvatel ČR pracovat. V české populaci je poměrně vysoká míra tolerance k neregistrovanému

výkonu práce, která pramení z dob minulých. Toto nejenom komplikuje fungování státu, ale také ztěžuje boj s nelegálními ekonomickými aktivitami migrantů.

Je jen velmi málo dat a informací konkrétních ekonomických dopadů aktivit migrantů a migrace na českou společnost. „Chybějí jak primární statistické zdroje, tak zdroje druhotné (například analytické studie), které by situaci objasnily. V tomto ohledu nejsou vůbec či pouze minimálně dostupné informace o cizincích a jejich platech, úsporách, výši daní, platbách sociálního pojištění či investičních strategií“ (Drbohlav, 2010, s. 110).

1.4.2. Demografické dopady migrace

Mezinárodní migrace bývá často skloňována v souvislosti s demografickým vývojem jednotlivých států. „Migrační bilance je důležitou součástí celkového demografického vývoje, stejně jako přirozená reprodukce. V Česku docházelo již od konce 70. let k poklesu plodnosti a tím i snižování přirozeného přírůstku. Na začátku 90. let činila úhrnná plodnost 1,89 dítěte na ženu (v roce 1990) a přirozený přírůstek byl v daném roce 1%. Přirozená reprodukce ovlivněná sociálním a ekonomickým prostředím socialismu se vyznačovala ve srovnání se západní Evropou horšími úmrtnostními poměry, nízkým věkem žen při vstupu do manželství a při narození prvního dítěte, vysokou potratovostí a rozvodovostí. Vzhledem k tomu, že evidovaná migrační bilance byla sice zisková, ale až do roku 2002 nepřekročilo saldo výrazněji hodnotu 10 tisíc osob, byl výsledkem celkový úbytek obyvatelstva – z 10,336 miliónu obyvatel v roce 1994 na 10,201 miliónu v roce 2002. Teprve od roku 2004 se začala situace měnit: především díky výraznému nárůstu kladného migračního salda a od roku 2006 i mírnému zvýšení přirozeného přírůstku populace Česka opět roste. Bilance zahraniční migrace tak v celém období po roce 1989 napomáhá ke zlepšení početního vývoje obyvatelstva“ (Drbohlav, 2010, s. 63).

V současnosti nejsou z hlediska demografického vývoje tak důležité změny v celkovém počtu obyvatelstva, ale hlavně změny ve struktuře obyvatelstva. Lze však řízenou migrací změnit tento trend? V odborné literatuře je tento fakt zpochybňován. Je však nevyvratitelné, že správně řízená migrace může stárnutí populace a tím úbytek ekonomicky aktivní pracovní síly alespoň zpomalit.

1.4.3. Kriminalita cizinců a organizovaný zločin

„Kriminalita je obecně negativním jevem zasahujícím všechny společnosti. Část kriminálních aktivit, či specifičtěji trestné činnosti, je také páchána cizinci“ (Drbohlav, 2010, s. 115). Z tohoto úhlu pohledu, se může nahlížet na migraci jako na společensky rizikový faktor. Nejčastěji jsou cizinci odsuzováni za trestné činy, které jsou rozšířené i mezi členy majoritní společnosti. Dle statistik ČSÚ (2013, s. 171-176) se jedná například o výtržnictví, krádeže, ohrožení pod vlivem návykové látky, řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění a jiné. Vyšší podíl trestných činů souvisí s ekonomickou aktivitou. Jedná se například o „porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu a chráněnému označení původu“ (Drbohlav, 2010, s. 115). Problematika nelegální migrace a s ní související procesy mají podíl na skutečnosti, že cizinci mají vyšší podíl odsouzených za trestné činy maření výkonu úředního rozhodnutí a padělání a pozměňování veřejné listiny.

Nejvyšším stupněm nebezpečností se však vyznačuje kriminalita spojená s aktivitami organizovaného zločinu. „Konvence OSN proti mezinárodnímu organizovanému zločinu podepsaná v roce 2000 nabízí velmi širokou definici organizovaného zločinu jako – strukturované skupiny tří a více osob jednajících ve shodě za účelem spáchání jednoho či více trestných činů za účelem získání hmotného prospěchu“ (Lunde, 2009, s. 8). Jedním ze znaků organizovaného zločinu je jeho mezinárodní propojenost. Z čehož plyne, že zde cizinci hrají větší či menší roli podle skutečnosti, zda se jedná o uskupení domácích, zahraničních či smíšených. Mezi nejvýznamnější zahraniční skupiny organizovaného zločinu patří dle Drbohlava (2010, s. 116) především skupiny z Ukrajiny, Ruska a Vietnamu a jejich aktivity se liší dle země původu. „Pro ukrajinský organizovaný zločin v Česku je charakteristické vydírání, vybírání výpalného, prostituce, obchodování se ženami, násilná trestná činnost a loupeže“ (Drbohlav, 2010, s. 116). Někteří ruští migranti jsou zapojeni do stejných odvětví organizovaného zločinu jako ukrajinské skupiny. Kromě těchto aktivit mají i jistý podíl na krádežích aut, obchodování se zbraněmi a lidmi. Oproti tomu vietnamský organizovaný zločin se zaměřuje převážně na pašování zboží, napomáhání k nelegálnímu přechodu hranic, obchod s drogami, daňové podvody, padělání zboží a celní podvody. V souvislosti s pracovní migrací je organizovaný zločin skloňován především s klientským systémem, který je blíže popsán v kapitole 6.2.

Společným znakem těchto zločineckých struktur je snaha o proniknutí do veřejné správy. Těmto snahám bohužel nahrává současná situace ve společnosti. Celkově negativní společenská, politická a morální atmosféra. Absence či nedostatek morálních hodnot u mnoha lidí, nedodržování právních předpisů všeho druhu. Dalšími determinanty je nedokonalá legislativa, špatně placená veřejná správa a jiné. Zločinecké struktury disponují velkým kapitálem, jsou dobře obeznámeny s metodami policejní práce a vyšetřování. Což jim usnadňuje činnost a její utajování. Důsledkem toho míru jejich aktivity na území ČR můžeme pouze odhadovat.

1.4.4. Další dopady migrace

Vzhledem ke skutečnosti, že se Česká republika stala cílovou zemí masivnější migrace teprve v nedávné minulosti, tak se doposud nevyvinuly některé typické rysy, které se projeví v mnoha tradičních vyspělých imigračních zemích. Etnické minority dosud neutvořily nějaké větší koncentrace uvnitř regionů či měst. Výjimkou by mohla být ruská komunita v Karlových Varech nebo uzavřená vietnamská komunita v Praze na tržnici SAPA. Žádná z nich však nedosahuje takové velikosti jako v jiných Evropských zemích, kde se setkávají s problémy uvnitř těchto uzavřených oblastí (např. Německo nebo Francie). „V souladu s konstatovaným je třeba zdůraznit, že také doposud nevzniklo mnoho významnějších etnických společenských a/nebo politických struktur, které by organizovaly život migrantů v Česku. Nevznikly proto, že tlak migračního fenoménu nebyl v tomto směru zatím příliš velký, a zároveň ani tyto zárodečné struktury nejsou zatím příliš silné, aby samy posilovaly další imigraci a tím i sami sebe. Závěrem je tedy třeba zdůraznit, že vliv migrace a migrantů na kulturní a demografické změny, stejně jako např. na hlubší změny sociálních struktur obyvatelstva je dosud spíše marginální“ (Drbohlav, 2010, s. 117). Do budoucna je však celkem reálné, že při zvýšení imigračních pohybů v České republice budou cizinci hrát výraznější roli v přetváření struktur české společnosti.

Dalším důležitým aspektem provázejícím migrace je vnímání imigrantů majoritním obyvatelstvem. „Sociologické výzkumy veřejného mínění obyvatel naší většinové české společnosti v 90. letech vykazují v porovnání s ostatními zeměmi vysoké negativní postoje vůči jiným národnostem či etnickým skupinám – až 85% populace přiznává negativní postoje. Zaujímají je i skupiny lidí, které jinak

na západě vykazují postoje tolerantní či neutrální: vysokoškoláci, středoškoláci, věřící nebo lidé bez osobních negativních zkušeností s cizinci. Jedno vysvětlení je dáno faktem, že uzavřená česká společnost, donedávna převážně „bílá“, není ani výchovou, ani vzděláním připravena na přijímání jakékoliv odlišnosti od „české normy“ jinak než s obavami či se zakořeněným strachem z neznámého, tj. xenofobním postojem. Tento strach pramení především z nedostatku objektivních informací a z generalizovaných negativních zpráv o všem co není „naše“ a co nás zdánlivě i skutečně ohrožuje, což je ve svém důsledku zdrojem stereotypů, rostoucí xenofobie a rasismu“ (Šišková, 1998, s. 9).

Zatímco obyvatelé západní Evropy se s imigranty setkávají na svém území již mnoho let, tak v regionu střední a východní Evropy včetně České republiky byly migrační pohyby a mezinárodní kontakty přerušeny. Za poslední desetiletí se však počet cizinců na našem území více než zdvojnásobil a imigranti jsou běžnou součástí našeho života. Za další aspekt také považují fakt, že v dnešní informační společnosti vzrůstá informovanost majoritního obyvatelstva. Současná generace dnes vyrůstá ve společnosti, která je nazývána společností multikulturní. Je tedy přirozeným vývojem, že podle průzkumu veřejného mínění v posledních letech (např. Leontiyeva, Vávra, 2011, [CD-ROM]), je vnímání imigrantů majoritní společností daleko pozitivnější. Stejně jako se imigrant musí vyrovnávat s novým prostředím a učit se novým dovednostem, musí se majoritní společnost naučit vnímat odlišnosti jinak než s obavami a strachem pramenících z nedostatku objektivních informací a generalizovaných zpráv, které vytváří různé předsudky. Dlouhodobě se výzkumem veřejného mínění majoritního obyvatelstva na zahraniční migraci v České republice také zabývá Centrum pro výzkum veřejného mínění sociologického ústavu akademie věd ČR. V roce 2014 se uskutečnilo výzkumné šetření s názvem Názory občanů na přínos pro ČR. Výsledky tohoto šetření ukázaly posun v názorech majoritní společnosti. Respondentům byla položena otázka, zda považují příchod cizinců do ČR za problém. Při stejném výzkumu veřejného mínění provedeného v roce 2003 uvedlo 73%, že příchod cizinců za problém považují. V roce 2014 už tento názor zastávalo jen 60% dotázaných. Jde stále ještě o vysoké procento, ale určitý pozitivní posun je zde patrný.

2. Legislativa upravující zaměstnávání cizinců na území České republiky

Důležitým faktorem, který migraci bezprostředně ovlivňuje a zároveň je nástrojem k řízení migrace žádoucím směrem, je legislativa cílového státu. Pokud je legislativní proces účinný bez zbytečné administrativní zátěže, stává se daný stát pro imigranty zajímavý a Česká republika se tak často stává zemí cílovou. V roce 1999 Česká republika vstoupila do etapy, která je charakterizována řízenou migrací. „Pro toto období je charakteristická výrazná legislativní činnosti oblasti vymezování podmínek vstupu, pobytu, setrvání a výkonu ekonomické činnosti cizinců na území státu“ (Pořízková, 2008, s. 11). V této etapě, která trvá až do dnešní doby, vstoupily v platnost důležité dokumenty, které jsou právem považovány za základní kámen migrační a integrační politiky České republiky.

Nejdůležitějšími dokumenty upravujícími ekonomickou činnost imigrantů v České republice jsou tyto dokumenty:

- zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů (Dále také cizinecký zákon)
- zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
- zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání
- zákon č. 65/1965 Sb., Zákoník práce
- zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník
- zákon č. 325/1999 Sb., o azylu
- sdělení č. 227/1993 Sb., o Smlouvě mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o vzájemném zaměstnávání občanů

Po vstupu České republiky do Evropské unie, který byl uskutečněn 1.5.2004, byl přijat zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. Ten se stává klíčovou legislativou pro řízenou migrační politiku ČR. Tento zákon rozlišuje imigranty ucházející se o zaměstnání v České republice z hlediska podmínek umožňujících vstup na trh práce v ČR na následující dvě skupiny.

- občané Evropské unie/ Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska
- občané třetích zemí

2.1. Zaměstnávání občanů Evropské unie, Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska

Od 1.5.2004 není tato skupina osob považována podle zákona o zaměstnanosti za cizince. Dostává se jim stejného právního postavení jako občanům České republiky a mají tak umožněn volný přístup na český trh práce. Kromě skutečnosti, že k nepřetržitému pobytu na území České republiky do 90 dnů nepotřebují žádné povolení, není ani výkon zaměstnání na našem území podmíněn pracovním povolením. Dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti je zde pouze oznamovací povinnost pro zaměstnavatele nahlásit zaměstnání cizince místně příslušnému úřadu práce¹ prostřednictvím tzv. informační karty. Tato povinnost je prováděna především z důvodů statistických. Úřad práce nemůže uzavírání smluv s těmito občany nijak regulovat. Zaměstnavatel je povinen informovat příslušnou krajskou pobočku úřadu práce nejpozději v den nástupu cizince k výkonu práce. Do této kategorie patří také rodinní příslušníci občanů Evropské unie.

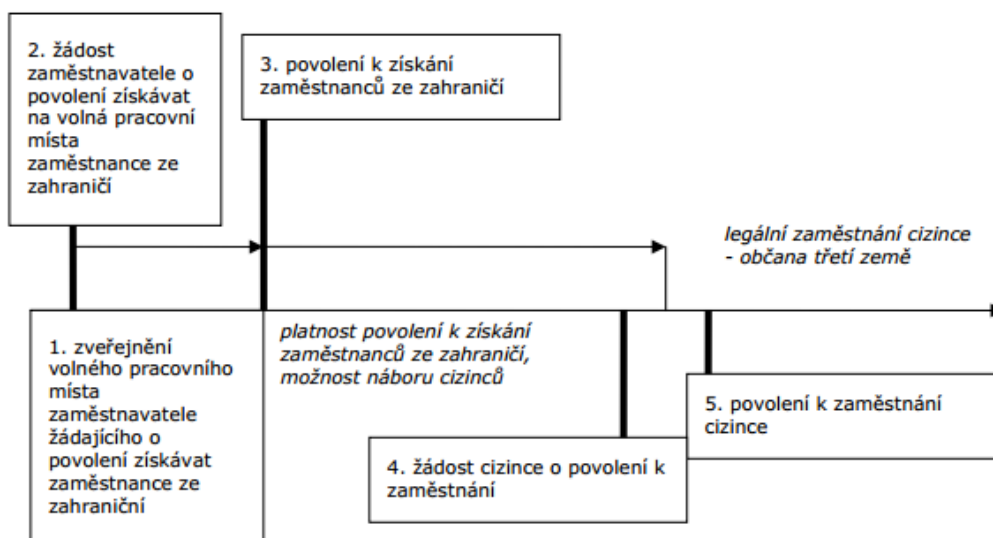
2.2. Zaměstnávání občanů třetích zemí

V případě legálního zaměstnávání občanů třetích zemí je situace mnohem složitější. Vstup na území je vždy podmíněn vydáním povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu. Jedná se o velice složitou proceduru, která je zobrazena v obrázku č. 1.

---

¹ Místně příslušným úřadem práce se rozumí takový úřad práce, v jehož území je zaměstnávání vykonáváno (§ 8a z. č. 435/2004 o zaměstnanosti).

Obrázek 1: Postup při zaměstnávání cizinců ze třetích zemí

(zdroj: Pořízková, 2008, s. 13)

Toto schéma srozumitelně a výstižně znázorňuje složitý proces legálního zaměstnávání imigrantů ze třetích zemí. K úplnému objasnění je však nutné ještě uvést několik relevantních skutečností, které tento proces provázejí. „K legálnímu zaměstnání občanů třetích zemí na území ČR je třeba, aby zaměstnavatel, který má zájem zaměstnat cizince, nejdříve získal povolení k získávání zaměstnanců ze zahraničí. Vydání tohoto povolení je vázáno na situaci na trhu práce a je možné jej vydat pouze na volná pracovní místa, na která nelze přijmout uchazeče o zaměstnání. Od vydání rozhodnutí získávat zaměstnance ze zahraničí může zaměstnavatel provádět nábor zahraničních pracovníků. Žádost o povolení k zaměstnání cizince podává cizinec, který má přislíbeno na území České republiky zaměstnání. Toto povolení se vydává pro konkrétního zaměstnavatele a konkrétní pracovní místo a úřad práce jej může vydat pouze za podmínky, že se jedná o ohlášené volné pracovní místo, které nelze s ohledem na požadovanou kvalifikaci nebo nedostatek volných pracovních sil obsadit jinak. Při vydávání povolení k zaměstnání opět úřad práce přihlíží k situaci na trhu práce“ (Pořízková, 2008 s. 12).

Modré karty

Modrá karta spojuje povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky a pracovní povolení. Karta se vydává pro konkrétní pracovní místo a je časově omezena. Platnost karty je minimálně jeden rok a maximálně 2 roky. Tento

druh povolení je určen pro pracovníky s vyšším odborným nebo vysokoškolským vzděláním. Podmínkou vydání této karty je pracovní smlouva s hrubou mzdou, která odpovídá alespoň 1,5 násobku průměrné hrubé roční mzdy. Modrá karta je určena cizincům ze všech zemí mimo Evropskou unii. Žádost cizinec podává na zastupitelském úřadu ČR nebo v zákonem vymezených případech na území ČR u ministerstva vnitra.

Zaměstnanecké karty

Zaměstnanecká karta je vydávána od 24. června 2014 a nahrazuje vízum k pobytu do 90 dnů za účelem zaměstnání, povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání a nepřilíš úspěšný projekt zelených karet. Podmínky vydávání této karty upravuje zákon č. 101/2014 Sb. Karta je druhem jednotného povolení, opravňuje držitele k dlouhodobému pobytu na území České republiky za účelem zaměstnání a vykonávat práci na pracovní pozici, pro kterou byla vydána. Karta je vydávána na dobu trvání pracovně právního vztahu, nejdéle však na dva roky s možností opakovaného prodloužení. Karta je určena pro všechny druhy zaměstnání bez ohledu na stupeň odborné kvalifikace a vzdělání.

Zaměstnanecké karty se vydávají pouze na místa, která jsou v evidenci pracovních míst obsaditelných zaměstnaneckou kartou. Evidence je umístěna na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí, je veřejně přístupná. Do této evidence jsou zařazována pracovní místa, která se nedaří obsadit občanem ČR nebo občanem EU. Zaměstnavatel nahlásí na úřad práce pracovní místo, pracovní úřad jej zveřejní, a pokud se do jednoho měsíce nepodaří uvedené místo obsadit občanem ČR nebo EU, je zařazeno do evidence volných pracovních míst obsaditelných zaměstnaneckou kartou. Zaměstnavatel může vyslovit nesouhlas se zařazením do této evidence. Současně platí, pokud byl zaměstnavatel řešen za správní delikt podle zákona 435/2004 Sb., nelze volné pracovní místo zařadit do evidence volných pracovních míst pro držitele zaměstnaneckých karet. Karta je určena pro všechny cizince mimo občanů Evropské unie. O vydání karty je cizinec oprávněn požádat na zastupitelském úřadě České republiky v zahraničí, a pokud pobývá na našem území na základě dlouhodobého povolení pobytu, žádá u Ministerstva vnitra v ČR. Povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání nebo dlouhodobé vízum za účelem zaměstnání, vydané cizinci před účinností této

novely, zůstává i nadále v platnosti a cizinec je oprávněn podat žádost o vydání zaměstnanecké karty.

Zaměstnanecké karty jsou vydávány ve dvou kategoriích:

- Dualní charakter zaměstnanecké karty – opravňuje cizince současně k pobytu i výkonu zaměstnání.
- Neduální charakter zaměstnanecké karty – v tomto případě se jedná pouze o povolení k pobytu. K výkonu zaměstnání musí cizinec disponovat povolením k zaměstnání vydaným příslušným úřadem práce, pokud se nejedná o cizince, který má volný přístup na trh práce².

---

² Cizince, kteří mají volný přístup na trh práce, definuje § 98 zák. č. 435/2004 Sb.

3. Vývoj zahraniční pracovní migrace v České republice a její současný stav

3.1. Pracovní migrace do roku 1989

Migrace byla na začátku 20. století výrazně ovlivněna první světovou válkou. O imigrační politice zaměřené na oblast zaměstnávání cizinců můžeme hovořit již na počátku 20. století, kdy byl v reakci na hospodářskou krizi přijat zákon č. 39/1928 Sb., o ochraně domácího trhu. Již tento zákon nařizoval zaměstnavateli, že pokud chce najmout na práci cizince, musí cizinec mít povolení k zaměstnání. V roce 1965 byl tento zákon nahrazen zákoníkem práce č. 65/1965, který umožnil zaměstnání cizince pouze na základě platného povolení k pobytu. K výkonu zaměstnání v této době stačilo pouze povolení k pobytu. V období let 1938 až 1989 mělo Československo spíše statut země zdrojové než cílové. Emigrace vyvolaná diskriminací a politickým pronásledováním je charakteristická pro odchody ze země zejména pak v období druhé světové války, po nástupu komunismu po roce 1948 a po invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. „Došlo k izolaci nejen od zbývající části světa, ale i kontakty mezi socialistickými zeměmi byly omezené a vzdálené přirozeným vztahům založených na volném pohybu osob. Mezinárodní migrace byla redukována převážně na nelegální formu emigrace do západního světa“ (Drbohlav, 2010, s. 25). K odchodům z nesvobodného Československa do emigrace se však rozhodlo mnoho lidí i v průběhu let 1948 až 1989 navzdory trestnímu stíhání a sankcím, které nelegální opuštění republiky doprovázely.

Z hlediska migrace do Československa lze zmínit příchod řecké komunity v 50. letech, kdy po občanské válce v Řecku volí levicově orientovaní utečenci odchod do komunistických zemí. V 70. a 80. letech dochází k uzavření mezivládních dohod o internacionální pomoci a na základě těchto dohod přicházejí do Československa dělníci z Polska, Vietnamu, Kuby, Angoly a Mongolska. V tomto případě se jedná spíše o dočasnou pracovní migraci. Dominantní roli hrála především tehdejší Polská lidová republika. Polští občané nacházeli práci a pracovní uplatnění především v oblasti textilního a sklářského průmyslu především v pohraniční oblasti na území severních Čech nebo v oblasti hornictví a hutí v oblasti severní Moravy. Ze sousedních států nalézali uplatnění na našem území také občané Maďarska. Jejich

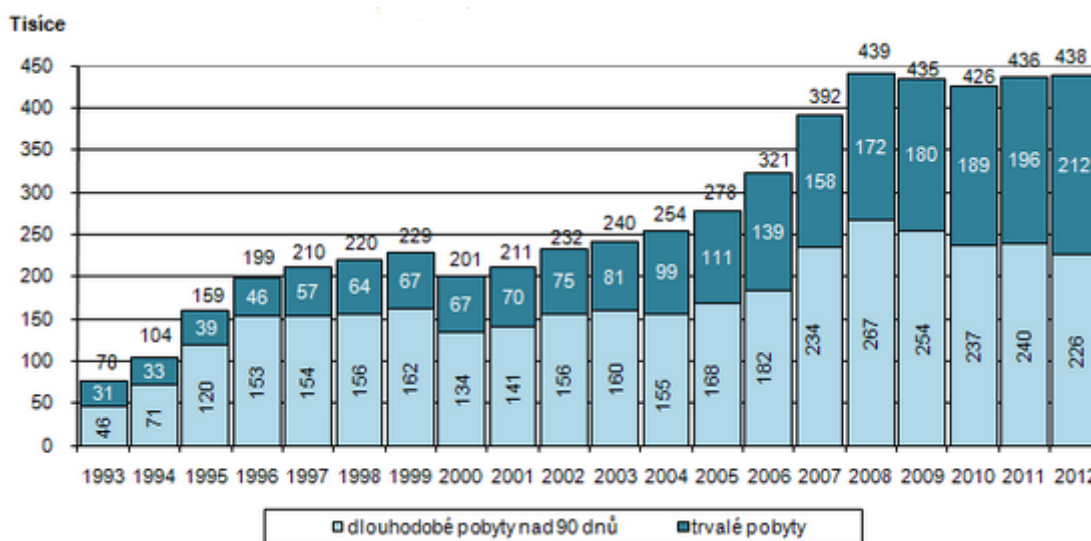
počet byl však oproti Polským migrantům zanedbatelný, pracovali především v příhraničních oblastech na území Slovenska a to převážně ve stavebnictví.

Spolupráci na úseku pracovní migrace navázaly však i mimoevropské země, především pak Vietnamská socialistická republika. Na základě uzavřených dohod jsou vybírání učni a stážisté podle potřeby provincií, jednotlivých resortů a konkrétních podniků. Ve druhé polovině 80. let dochází z obou zúčastněných stran (vietnamské a československé) k vlastnímu jednostrannému využívání situace. Československo stále více využívá Vietnamce v neatraktivních oborech, na pásové výrobě ve fabrikách, při pomocných pracích a při „záchraně“ plnění plánu. Na vietnamské straně se objevuje možnost migrace za úplatu. Vietnamci využívají výdělků k posílání zboží do Vietnamu. Do ČSSR se dostávají i kriminální živly, lidé z prostředí, kde byly normální úplatky, děti funkcionářů atd. Snaha naučit se řemeslu či zdokonalit se v pracovní činnosti ustupuje vidině rychlejšího a snadnějšího výdělků. V období se nelegální zaměstnávání téměř nevyskytovalo, objem migrace byl v této době menší, než je tomu dnes.

3.2. Pracovní migrace po roce 1989

Toto období je označováno obdobím liberální migrační politiky. Přítomnost cizinců na území daného státu, jejich počet a charakter jejich zaměstnanosti je určován především legislativou, podmínkami vstupu, setrváním a výkonem práce. Tyto podmínky jsou definovány aktuálně uplatňovanou migrační a integrační politikou. V tomto směru lze rozdělit směřování České republiky do čtyř etap. Období 1990 – 1995, 1996 – 1999, 2000 – 2006, 2007 až do současnosti.

Graf 1: Vývoj počtu cizinců na území ČR v letech 1993 - 2012

(zdroj: ČSÚ – Cizinci 2013, s. 215)

3.2.1. Období 1990 – 2006

Období 1990 - 1995

Toto období je označováno obdobím liberální migrační politiky. Od počátku 90. let se počet cizinců, kteří přicházeli za prací na naše území, rychle zvyšoval. Na tento růst reagovala Česká republika opětovným zavedením pracovních povolení. Tato povinnost byla zavedena zákonem č. 1/1991 Sb. Politika zaměstnanosti imigrantů se soustředila především na problematické segmenty pracovního trhu, které bylo potřeba zaplnit. Cizinci tak většinou obsazovali pracovní místa, která domácí pracovníci odmítali. Zaměstnávání cizinců mělo převážně dočasný charakter a z tohoto důvodu se v tomto období neseťkáváme s výraznou snahou o integraci cizinců na pracovním trhu. „Předpisy umožňující příchod pracovníků a podnikatelů ze zahraničí (především zákon o pobytu cizinců č. 123/1992 Sb.) byly relativně jednoduché, transparentní a vstřícné. Zahraniční zájemci o práci či podnikání v Česku si mohli vyřídit vše potřebné poté, co přijeli do Česka na turistické vízum či na pozvání, což bylo v praxi také běžně využíváno. Za těchto podmínek nebyla nelegální práce cizinců nahlížena jako problém, který by vyžadoval systematictější a dramatičtější intervenci státních orgánů“ (Baršová in Drbohlav, 2008, s. 83).

Období 1996 - 1999

Druhé období, které probíhalo v letech 1996 – 1999, označují Barša a Baršová (2005) jako období restrikce. Je charakteristické přijetím řady opatření zpřísňujících podmínky pobytu a zaměstnávání cizinců na území ČR. Hlavními důvody ke změně přístupu k cizinecké migraci byla snaha vyhovět požadavkům na přistoupení k Evropské unii, uvědomění si dlouhodobých dopadů migrace a obavy ze stoupající nezaměstnanosti. Od roku 1998 dochází k uplatňování přísnější politiky vydávání pracovních povolení ze strany úřadů práce. Nejvýraznější změny v režimu příchodu zahraničních pracovníků přineslo přijetí nového cizineckého zákona 326/1999 Sb., o pobytu cizinců. Podle tohoto zákona bylo možné žádat o povolení k zaměstnání a povolení k pobytu za tímto účelem pouze ze zahraničí, prostřednictvím zastupitelských úřadů ČR. Tento model byl zaveden po vzoru zemí v západní Evropě a znamenal bariéru v legalizaci pobytu a ekonomických aktivit pro zahraniční pracovníky v Česku. Tento zákon přispěl nárůstu neoprávněných ekonomických aktivit a k různým formám obcházení zákona. Baršová in Drbohlav (2008, s. 83) uvádí, že v tomto období se začíná otevírat mezera mezi deklarovanými cíli migrační politiky a skutečným stavem věcí. Jedním z dalších zpřísňujících opatření byla například dohoda mezi Českou republikou a Ukrajinou uzavřená v roce 1997, která stanovila roční kvóty pro zaměstnávání imigrantů z Ukrajiny na základě povolení k zaměstnání. Horáková (1999) však uvádí, že toto opatření sice vedlo ke snížení vydaných pracovních povolení Ukrajincům, ale jejich počet na našem území neklesl. Část z nich změnila ekonomickou aktivitu na živnostenské podnikání nebo se dostala do oblasti nelegálního zaměstnávání.

Období 2000-2006

Toto období pokračuje v propracování zákonných norem a institucionálních rámců. V tomto období dochází k výrazným snahám vytvořit efektivní způsob boje s nelegálními aktivitami zahraničních pracovníků. V roce 2000 vzniká Meziresortní orgán pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců, který má za úkol koordinovat činnost příslušných institucí a vytvářet koncepce řešení tohoto problému. Dále se začínají objevovat první projekty směřující ke konstruktivnějšímu přístupu k pracovním imigrantům. Vzniká projekt Výběr kvalifikovaných pracovníků (2001), jsou přijaty důležité dokumenty usměřující migraci. Jedním z nich je

dokument *Zásady politiky v oblasti migrace cizinců* (2003). Definuje boj s nelegálním zaměstnáváním za klíčovou prioritu imigrační politiky. Akční plán boje s nelegální migrací (2004) pak dále rozpracovává zásady boje proti nelegálním aktivitám cizinců. Nastavená opatření však nejsou realizována příliš efektivně a odhadovaný vysoký počet nelegálních pracovníků se i nadále zvyšuje. Zvyšuje se také počet a profesionalita organizací nevládního sektoru, který se snaží systematicky rozvíjet debatu o vykořisťování a řešení nedůstojných pracovních podmínek imigrantů v některých odvětvích pracovního trhu

3.2.2. *Období 2006 – do současnosti*

V roce 2006 dochází k neoliberálnímu obratu, který je spojen s nástupem nové konzervativní vlády po parlamentních volbách v roce 2006. „Klesající míra nezaměstnanosti přitom propůjčuje neoliberálnímu diskursu kabinetu širší legitimitu a věrohodnost. Vláda pokračuje v zavedení přísnějších a efektivnějších postihů nelegální práce přistěhovalců, dopřává ale též sluchu podnikatelské sféře, která s poukazem na obtíže při náborech zaměstnanců požaduje otevření pracovního trhu zahraničním pracovním silám. Nejde jen o přilákání vysoce kvalifikovaných pracovníků, ale také o možnost dovozu méně kvalifikované, levné a flexibilní pracovní síly. Neoliberální úvahy o minimalizaci ochrany pracovního trhu přitom nacházejí neobvyklého spojence v některých aktivistech ze sféry nevládních organizací, kteří dávají přednost nové optice „potřeb hospodářství“ před optikou „bezpečnosti státu“. O vliv na formaci politik tak nově svádějí zápas tři ideové proudy: zastánci „práva a pořádku“, ochránci lidských práv a obhájci potřeb trhu“ (Baršová in Drbohlav 2008, s. 84).

S nástupem hospodářské krize v roce 2008 začalo mnoho podniků propouštět své zaměstnance. Mezi propuštěnými byli i pracovníci ze zahraničí. Ministerstvo vnitra se začalo od podzimu 2008 zabývat situací, která nastala po propuštění zahraničních pracovníků. Hrozilo propadnutí jejich povolení k pobytu ve větším rozsahu. Dle informací z interních zdrojů Ředitelství služby cizinecké policie (dále také ŘSCP) se v prvním čtvrtletí roku 2009 odhadoval počet propuštěných zahraničních pracovníků na 12 000 a v pololetí roku 2009 dosahoval až 68 000 propuštěných. V reakci na tyto odhady byl ze strany příslušných ministerstev spuštěn projekt Dobrovolné návraty. Tento projekt byl spuštěn vládou ČR v rámci

zajištění bezpečnosti ČR a hlavním cílem bylo umožnit propuštěným cizincům návrat do domovského státu.

Zásadní změnu v migrační agendě povolování pobytů a řízené migrace přinesla novela zákona o pobytu cizinců s účinností od 1. ledna 2011. Veškerou problematiku povolování pobytu, kromě krátkodobých víz, převzalo Ministerstvo vnitra České republiky prostřednictvím Odboru azylové a migrační politiky. Cizinecká policie byla po této změně značně redukována jak počtem zaměstnanců, tak i počtem pracovišť. V současnosti má kromě již zmíněných krátkodobých víz na starost především kontrolu dodržování pobytového režimu a příslušných zákonů. „Ve znamení velkého množství směrnic, pokynů a opatření vydaných MPSV ČR v neprospěch migrantů byl pak rok 2012. Vše vyústilo dne 25. ledna 2012, kdy byl vydán velmi kontroverzní pokyn adresovaný všem krajským pobočkám úřadu práce, které měly na jeho základě s účinností od července 2012 přestat vydávat povolení k zaměstnání migrantům, u nichž je vyžadována nižší kvalifikace, než ukončené středoškolské vzdělání s maturitou. Stávající povolení k zaměstnání mohla být prodloužena pouze o šest měsíců. Nad rámec zákona o zaměstnanosti byla zavedena povinnost předkládat k žádostem o povolení k zaměstnání nostrifikované doklady o odborné způsobilosti. S ohledem na kritiku především ze strany zaměstnavatelů byl tento pokyn zmírněn dalším pokynem ze dne 8. března 2012. Dle něj měly pobočky Úřadu práce velmi pečlivě zvážit vydání povolení k zaměstnání na nízko-kvalifikované pozice a k jeho vydání mohla dojít pouze v těch případech, kdy by jeho nevydání mohlo zaměstnavateli způsobit vážné ekonomické ohrožení vedoucí k rušení pracovních míst a propouštění. I tento pokyn byl kritizován. Dne 17. srpna 2012 byla vydána směrnice generálního ředitele ÚP č. 19/2012 Postup a pokyny k realizaci politiky zahraniční zaměstnanosti, která pokyny MPSV dále upřesňovala“ (Čížinský, Hradečná, 2014, s. 43).

Od přijetí zákona upravujícího pobyt cizinců č. 326/1999 Sb., s účinností od 1.1.2000, uplynulo již více jak 15 let. Za dobu účinnosti tohoto zákona byl již mnohokrát novelizován v reakci na dynamicky se vyvíjející proces migrace. „Poslední a velice zásadní změnu představuje zákon č. 101/2014 Sb., který nabyl účinnosti dne 24.6.2014 a kterým došlo k novelizaci zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, zákona č. 262/2006 (zákoník práce), zákona č. 18/2004 Sb.,

o uznávání odborné kvalifikace a dalších souvisejících zákonů. Důvodem novely výše zmíněných předpisů je implementace směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/98/EU ze dne 13. prosince 2011, o jednotném postupu vyřizování žádostí o jednotné povolení k pobytu a práci na území členského státu pro státní příslušníky třetích zemí a o společném souboru práv pracovníků ze třetích zemí oprávněně pobývajících v některém členském státě. Stěžejním bodem úpravy jednotného povolení („single permit“) je koncepce kombinovaného dokladu (zaměstnanecká karta), která povoluje migrantům jak pobyt, tak i výkon určitého zaměstnání. Dle dosavadní právní úpravy existovaly dva koncepty, kterými bylo migrantům umožněno na území ČR vykonávat zaměstnání a současně pobytové oprávnění (formou víza či pobytu), nebo se jednalo o mimořádný druh pobytu za účelem zaměstnání, a to na základě zelené či modré karty, která v sobě zahrnuje jak povolení k zaměstnání tak povolení k pobytu“ (Čižinský, Hradečná, 2014, s. 43-44).

Cílem zavedení jednotného povolení má být legislativní zjednodušení kontrol oprávněnosti pobytu a legálního výkonu zaměstnání a také procesní zjednodušení pro imigranty a jejich zaměstnavatele. V procesu řízené pracovní migrace však existuje určité napětí, které je na jedné straně vyvolané snahou o rovnoprávnost imigrantů na trhu práce a možností kontroly a administrativní zátěže na straně druhé. Novela přinesla zásadní změny právního rámce v oblasti pracovní migrace. Došlo ke sloučení dlouhodobých pobytů za účelem zaměstnání a zelených karet do zaměstnaneckých karet. Zatímco dříve byl vstup imigrantů na trh práce primárně řízen Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR, v současnosti se dostává více do gesce Ministerstva vnitra ČR, které tak má významnější pozici v tomto procesu.

4. Integrace cizinců

Rostoucí migrace nutí státy reagovat na změny etnického složení obyvatelstva. Integrační politiky jednotlivých zemí mají shodné cíle, za které lze považovat zabránění etnickým konfliktům a destabilizaci společnosti. Cílem této kapitoly je popsat modely integrace, které jsou uplatňovány v Evropských zemích a na jejich základě popsat současnou integrační politiku České republiky. Vývoj a historie imigrační a integrační politiky ukazuje, že na migraci nelze nahlížet pouze z ekonomické perspektivy a migranty vnímat pouze jako pracovní sílu. Migrační politika musí být vhodně doplněna integračními opatřeními, aby byla úspěšná. Koncepce integrační politiky v České republice formuluje jako obousměrný proces začleňování místního obyvatelstva a imigrantů do jedné společnosti. Procesu integrace se tedy účastní obě strany.

Pokud chceme využít potenciál zahraniční migrace ke snížení dopadů demografického vývoje a obsadit nedostatek pracovní síly v některých odvětvích, je v našem zájmu, aby se Česká republika stala pro migranta zemí cílovou. Imigrace je významně ovlivňována integrační praxí dané země. Pojem integrace, jak jej vymezuje Vágnerová (2000, s. 356), je kvantitativně vyšší stupeň adaptace. Odlišný jedinec musí prostředí, do něhož se má integrovat, poznat a zvládnout nepříjemné emoce, které tento proces provázejí. Pro zvládnutí této náročné situace musí mít dostatečnou motivaci. Pokud je tato zátěž oproti motivaci neúměrně vysoká, jedinec snahu o integraci vzdává. Zůstává pak raději izolován ve svém prostředí a dochází k vytváření etnických skupin.

Integrace nově příchozích cizinců je komplexní a dlouhodobý proces. Život imigrantů v hostitelské zemi a proces jejich sociální integrace ovlivňují dva hlavní prvky. Prvním prvkem jsou samotní přistěhovalci, kteří jsou výrazně diferenciovanou skupinou se svými specifiky. Na druhé straně je to hostitelská společnost a její instituce.

Chceme-li hovořit o integraci imigrantů do společnosti, musíme se nejprve podívat na historický kontext vzniku naší země. Barša (1999, s. 35) rozlišuje státy na národní a přistěhovalcké. Národní státy jsou podle nich charakteristické jednou kulturou. Jsou definovány historií obyvatel, kteří v nich žili po celá staletí od jejich vzniku. Kolektivní představy těchto národů jsou tvořeny historií, kulturou, územím, jazykem a jsou mezi těmito prvky vytvořena pevná pouta. Naopak přistěhovalcké

státy se vyznačují různorodostí, multikulturní společností. Imigrantské země jsou definovány těmi, kteří opustili minulost, aby se spojili a vytvořili společnou budoucnost. Protikladem jsou národní státy, které jsou definované minulostí a společně vytvořenou kulturou.

Z této definice je patrné, že přistěhovalecké státy jsou otevřenější integraci přicházejících cizinců. Hlavním důvodem je ta skutečnost, že migrace je od okamžiku vzniku jejich nedílnou součástí. Mezi přistěhovalecké státy patří bezesporu Amerika a Austrálie. Naopak západní evropské státy jako Německo, Francie, Velká Británie a Holandsko jsou ze své podstaty státy národními. Je tak tomu i dnes, když například ve Velké Británii potkáte spíše Poláka, Slováka nebo Čecha než Brita? „Na přelomu 20. a 21. století Francie, Velká Británie i Německo a spolu s nimi řada dalších západoevropských států – uznaly, že jsou zeměmi přistěhovaleckými“ (Baršová, Barša, 2005, s. 165). Nyní se nabízí otázka, do jaké kategorie patří Česká republika. S ohledem na historický kontext je Česká republika státem národním. V současnosti, kdy na našem území žije více jak čtyři sta tisíc cizinců, nelze již Českou republiku považovat za stát čistě národní. Nicméně nelze ji srovnávat se státy jako je Německo nebo Velká Británie, na jejichž území se imigranti usazují už od konce druhé světové války a nelze ji považovat ani za zemi čistě přistěhovaleckou. S ohledem na tyto skutečnosti se Česká republika dle mého názoru nachází na pomezí těchto dvou kategorií.

Migrující subjekt se často ocitá v těžké životní situaci, mnohdy je vystaven velké psychické zátěži pramenící z konfrontace s cizím prostředím, donucen ke změně postojů i hodnot. Proces integrace, začlenění do hostitelské země je klíčovým prvkem pro identitu jednotlivce. Na jedné straně stojí adaptibilita migranta, jeho schopnost přizpůsobit se novému prostředí jak přírodnímu, tak společenskému. Typickým rysem pro přistěhovalce je zájem o uplatnění se a motivace dosáhnout vyšší životní úrovně. Na druhé straně je proces výrazně ovlivněn aktuální úrovní hostitelské země. Ochota společnosti integrovat cizí jedince či skupiny do stávajícího celku. Nastavení systému prevence a řešení sociálně patologických vlivů, činnost veřejné správy a dalších subjektů. Vůle aplikovat sociální jednání a využívat pozitivního přínosu migrace při dodržení sociálních norem.

Dle Trboly a Rákoczyové (2010, s. 10) zahrnuje integrační proces několik dimenzí v rámci života hostitelské společnosti, které jsou propojeny a vzájemně se doplňují. Jedná se o následující čtyři dimenze:

- **sociální** - zahrnuje oblast bydlení, trvalého usídlení, délku pobytu, kvalitu a místo bydlení, prostorovou mobilitu, zdravotní péči, sociální zabezpečení a sjednocování rodin,
- **ekonomická** - vztahuje se k trhu práce, přístupu na něj, ekonomického postavení a možnosti dosažení určitého stupně životní úrovně a určitého stupně spotřeby statků,
- **kulturní** - zahrnuje získání klíčových kompetencí přijímací společnosti při zachování kompetencí původních, týká se jazykových schopností, schopností komunikace, přístupu k informacím, vzdělávání a udržování tradic, náboženství a etnicity,
- **politická** - tvoří volební právo, právo účasti na společenských a politických diskuzích, přístup k veřejným službám, participace na rozhodování a formy veřejného sebevyjádření.

Kromě základních podmínek umožňujících normální život je důležité docílení tolerance, akceptování a humánního přístupu vůči přistěhovalým jedincům a skupinám. Základ tvoří kodifikace norem a hodnot hostitelské společnosti a jejich dodržování, vůle docílit v integračním procesu maximální snášenlivosti a pochopení pro jiné názory a chování vycházející z odlišné kultury. Docílení eliminace předsudků, diskriminačního a dehonestujícího chování jednotlivců, ochota akceptovat s empatií člověka bez ohledu na jeho demografický původ.

4.1. Modely integrace

Jednotlivé typy integrace migrantů lze dělit dle míry začlenění jednotlivců do hostitelské společnosti. V Evropě „lze ideálně-typicky odlišit tři modely integrace“ (Baršová, Barša, 2005, s. 35). Těmito modely jsou:

1. asimilacionismus (Francie)
2. hierarchicky kulturní pluralismus (Velká Británie)
3. diferenciovaná inkorporace (Německo)

U každého modelu Baršová a Barša (2005, s. 35-39) uvádí charakteristický příklad země, ve které je daný model uplatňován. „Z hlediska tří idealizovaných evropských modelů hledají všechny západní země úzkou stezku mezi úskalími francouzského asimilačního modelu občanské integrace jednotlivců a britského pluralistického modelu multikulturní integrace skupin“ (Baršová, Barša, 2005, s. 37).

V případě výše uvedeného rozdělení se jedná o ideální modely, které se v této podobě téměř nevyskytují. „Většina zemí se sice kloní k jednomu ze jmenovaných modelů, často však aplikuje též některé aspekty typické pro modely ostatní (např. Francie, která se posunula spíše k „integračnímu“ modelu, tedy blíže pluralitnímu systému). Charakterizace je také poplatná času. V historii mnohé ze zemí vlastně prošly všemi uvedenými modely (to je typické např. pro Austrálii nebo USA)“ (Drbohlav, 2001, s. 25).

Asimilační model integrace

Asimilační model je nejvíce podobný imigrační politice Francie. Tradice tohoto modelu pochází z doby jakobínské, kdy žádoucím řešením sjednocení bylo „rozpuštění skupinových zvláštností do jednoho homogenního tělesa svobodných a rovných občanů. Zbytky původní kultury musely být vytěsněny do soukromého života jednotlivců, tady zcela depolitizovány“ (Barša, 1999, s. 10). Za známku depolitizace lze považovat fakt, že „náboženské symboly jsou striktně vykázaný do soukromí. Instituce, zákony a politiky rozeznávají pouze občany a neobčany a na příslušnost k menšinám neberou zřetel“ (Barša, 1999, s. 10-11). V tomto modelu nemá příslušnost k národnostním menšinám žádnou politickou relevanci.

„V asimilačním modelu, jehož prototypem je Francie, jsou přistěhovalci přijímáni jako stálí a rovnoprávní členové společnosti za podmínky, že se asimilují do dominantních kulturních vzorců a učiní z příslušnosti k občanskému národu jedinou politicky a veřejně relevantní formu své kolektivní příslušnosti“ (Baršová, Barša, 2005, s. 36). Rychlé asimilaci napomáhá možnost celkem snadného nabytí státního občanství. Začlenění do majoritní společnosti je však pro imigranty vykoupeno ztrátou své původní kultury. Asimilační integrace proběhne dle Drbohlava (2001, s. 25) pouze za předpokladu, opustí-li menšina zvyky a hodnoty, které ji činily odlišnou a přizpůsobí se společnosti většinové. V modelu

asimilace je imigrace vnímána jako trvalá a je považována za poslední etapu integrace.

Pluralitní model integrace

Model pluralitní na rozdíl od modelu asimilačního podporuje odlišnost mezi majoritním a minoritním obyvatelstvem. Základní stavební kámen pluralismu je tolerance. „Rozmanitost a nesouhlasné názory patří k hodnotám, jež obohacují jedince i jeho politickou obec“ (Sartori, 2005, s. 16). Ve Velké Británii, jež je prototypem pluralistického modelu, „přistupuje společnost k přistěhovalcům jako ke kulturně odlišným komunitám, které mají harmonicky soužít v rámci širšího politického celku. Je-li ve Francii základní jednotkou integrace jednotlivce, pak v Británii je jí ve stejné (a možná větší) míře etnicko-kulturní skupina-komunita“ (Baršová, Barša, 2005, s. 36). V tomto modelu je také imigrace vnímána jako trvalá.

Imigranti mají stejná práva, aniž by se museli vzdát své kultury. Z tohoto důvodu je tento způsob začlenění, z pohledu imigrantů samotných, nejvhodnější. Dle Drbohlava (2001, s. 27) je tento model oboustranného přizpůsobování pro imigranty nejméně stresující.

Na rozdíl od francouzského modelu „pluralistický přístup toleruje veřejnou viditelnost partikulárních skupin a bere na ně politický ohled. I v něm se ovšem předpokládá jistá míra osvojení většinové kultury“ (Barša, 1999, s. 11).

Model diferenciovaná inkorporace

Tento model, který aplikuje Německo, je někdy označován jako model diskriminační (např. Drbohlav, 2001, s. 25). „Imigranti jsou začlenění do určité společenské sféry (např. na trh práce), ale není jim umožněno vstoupit do ostatních oblastí – jako např. do široce definovaného systému sociální péče, nemohou získat státní občanství, participovat na společenském životě a podobně“ (Drbohlav, 2001, s. 25). Legislativa a její praktická aplikace směřují k odrazení a znemožnění přístupu imigrantů do mnohých sfér společenského života, což ve svém důsledku cizince sociálně i ekonomicky znevýhodňuje.

V německém modelu je imigrace vnímána jako dočasný stav. Z tohoto důvodu nemusí většinová společnost usilovat o zlepšení právního postavení

imigrantů. Pokud si tedy imigranti udržují svou kulturu s absencí snahy o začlenění ze strany majoritní společnosti „může být naopak chápáno jako záruka, že se zahraniční pracovníci dříve či později vrátí do svých zemí“ (Baršová, Barša, 2005, s. 36).

Prototypem diferenčního vyčlenění bylo do 90. let 20. století západní Německo, kde byla imigrace řízena potřebami pracovního trhu. Pobyt zahraničních pracovníků zde byl vnímán jako pobyt hostujících dělníků, a proto není potřebné je integrovat. Dnes tento model víceméně praktikují v Německu, Rakousku a Švýcarsku. Aplikace tohoto modelu vede k socioekonomickému znevýhodnění cizinců vůči majoritnímu obyvatelstvu.

V tomto modelu je rozdílnost kultury jednotlivých národů vnímána jako nepřekonatelná bariéra politické integrace. Jak je patrné z modelu diferenciované inkorporace „zohledňování etnicko – kulturních rozdílů může mít v jistém kontextu spíše segregáční než integrační smysl“ (Barša, 1999, s. 11-12).

4.2. Přístup vybraných zemí EU k integraci cizinců ze třetích zemí na trhu práce

Politika přijímání pracovníků ze zemí mimo Evropskou unii vykazuje dle Čižinského a Hradečné (2014) dva základní rysy a cíle imigrační politiky. Prvním je preference migrantů kvalifikovaných a případně též migrantů majetných. Druhým rysem je snaha podrobovat zejména nízko-kvalifikované migranty horšímu právnímu zacházení, a to jak v oblasti práva pobytu a usazení, tak i práva sociálního zabezpečení a sociální pomoci. Smyslem této podkapitoly je upozornit na některé zásadní rozdíly v integraci pracovní síly na trhu práce vybraných zemí. První zemí je Velká Británie, která nedávno přijala progresivní legislativu. Druhou zemí je Německo, které je známé propracovanou metodikou kontrol jak migrantů, tak i zaměstnavatelů. Poslední zemí je Rakousko, vystavující cizince řadě legislativních omezení, která mají negativní dopady na jejich integraci.

Velká Británie

Hlavním cílem imigrační politiky Velké Británie je redukce pracovní migrace ze zemí mimo Evropskou unii. Při regulaci migrace je přínos imigranta pro potřeby britského trhu práce a snaží se přilákat schopné a vysoce kvalifikované pracovníky.

Imigrační politika Velké Británie využívá tzv. bodového systému. Imigranti ze třetích zemí, kteří projeví zájem na jejich území déle pobývat, prochází před získáním povolení bodovým hodnocením. Kritéria bodového hodnocení jsou např. věk, kvalifikace, znalost jazyka, výše předchozích výdělků, finanční zabezpečení, délka pobytu apod. Nízko-kvalifikované pozice britského trhu zcela zaplnili občané členských zemí EU, takže potřeba pracovníků ze třetích zemí pro nízko-kvalifikované pracovníky je téměř nulová. „Z hlediska ochrany a postavení pracovníků obecně se Velká Británie ve velké míře zabývá otázkami nucené práce a pracovního vykořisťování. V tomto ohledu je tak významným nedávno přijatý návrh zákona o moderním otroctví, který vláda zveřejnila v prosinci 2013. Podle nové legislativy má dojít k vytvoření nové pozice komisaře pro boj s otroctvím, který bude úzce spolupracovat s vládou a donucovacími orgány; ke zvýšení maximálního trestu za obchodování s lidmi až na doživotí; k zavedení opatření pro prevenci před otroctvím a obchodováním“ (Čižinský, Hradečná, 2014, s. 59).

Německo

Německá imigrační politika upřednostňuje především ekonomické cíle země a potřeby trhu práce. Usiluje o demografickou stabilitu pracovního trhu, kde je nedostatek především kvalifikované pracovní síly. „Na jednu stranu všichni chápou, že úbytek a stárnutí německé populace spolu se stále větším nedostatkem kvalifikované pracovní síly představuje vážnou hrozbu pro německý důchodový systém a hospodářskou budoucnost země. Na druhé straně však Německo zároveň migraci znesnadnilo a přísně omezilo přístup cizinců na trh práce vytvořením různých překážek, aby svůj trh před nově příchozími ochránilo“ (Čižinský, Hradečná, 2014, s. 47). Regulace pracovní migrace v Německu využívá sestavování tzv. seznamů nedostatkových zaměstnání a analýz potřeb zaměstnavatelů, na které reaguje nastavováním zákonných norem. Německo má také s několika zeměmi bilaterální dohody, které stanoví kvóty upravující počet obyvatel dané země na německém pracovním trhu. V posledních letech je Německo podrobena kritice ze strany Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj. Důvodem kritiky je příliš selektivní způsob pro imigranty ze třetích zemí.

Rakousko

Migrační politika Rakouska je také utvářena aktuální potřebou pracovního trhu. Primárně se soustředí na přilákání vysoce kvalifikovaných cizinců ze třetích zemí. Rakouský systém reguluje přístup na trh práce pro tři skupiny pracovních imigrantů: 1) obzvláště vysoce kvalifikované pracovníky, 2) odborné pracovníky v nedostatečně obsazených oborech, 3) ostatní klíčový personál (blíže k tomuto rozdělení např. Čižinský, Hradečná 2014). Pro udržení kvalifikované pracovní síly využívá Rakousko řadu podpůrných opatření. Jedním z nich je například snaha o udržení studentů a výzkumných pracovníků, kteří získali na jejich území magisterský titul. Ty mají umožněn další pobyt v délce šesti měsíců, během kterých si hledají práci. V zákoně o zaměstnávání cizinců je také shodně s legislativou Evropské unie zakotven princip přednosti domácích pracovních sil. V praxi to znamená, že cizince ze třetích zemí je možné zaměstnat pouze tehdy, pokud lze prokázat, že na danou pozici nemůže být zaměstnán občan Rakouska.

4.3. Integrační politika pracovních imigrantů v České republice

Oproti zemím uvedeným v předchozí kapitole preferuje Česká republika liberálnější přístup k zahraničním pracovníkům. Umožňuje příchod jak vysoce kvalifikovaným pracovníkům, tak nevylučuje ani příchod méně kvalifikované pracovní síly ze třetích zemí. Cílovou skupinou integrace cizinců jsou občané ze třetích zemí, kteří legálně pobývají na území České republiky. „První ucelený vládní dokument na poli integrace migrantů vznikl jako reakce na zvýšený počet pobývajících cizinců v Česku v roce 1999 pod názvem „Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky“. Hlavním cílem bylo vytvořit podmínky pro systematický rozvoj dobrých vztahů mezi jednotlivými komunitami“ (Drbohlav, 2010, s. 76). Tato koncepce byla dále o rok později konkretizována. Integrační politika ČR soustředila svou pozornost přiblížení postavení legálně usídlených cizinců k postavení českých občanů a ochranu ekonomických, sociálních a kulturních práv imigrantů. Koncepce rozdělovala kompetence mezi jednotlivá ministerstva, která si vypracovávala vlastní plány integrační politiky. Jedním z hlavních cílů bylo zvýšení informovanosti imigrantů, ale i českých občanů. Dalšími stěžejními oblastmi bylo právní a sociální poradenství pro imigranty a také prevence rasismu a diskriminace imigrantů.

Změna integrační politiky souvisí se vstupem ČR do EU, který je datován ke dni 1. května 2004. Jedním z nových aspektů je rozdílný právní přístup k občanům EU a ke státním příslušníkům třetích zemí. „Období od roku 2004 je důležitým obdobím z hlediska rozvoje výraznější a koncepčnější integrační politiky. Přesun odpovědnosti za koordinaci integrační politiky z MV ČR na MPSV ČR v roce 2004 byl vnímán jako podnět ke zvýšení aktivity státních orgánů v oblasti integrace cizinců“ (Drbohlav, 2010, s. 83). Původní koncepce byla posouzena jako nedostatečná. Hlavním důvodem byla její obecná a nejednoznačná povaha. Byla kritizována i za skutečnost, že se z větší části soustředila na zajištění práv cizince a skoro vůbec na jejich sociální integraci. V roce 2005 byla tedy připravena nová koncepce integrační politiky. Hlavní změny v koncepci uvádí Drbohlav (2010, s. 83) v následujících pěti bodech:

- byly stanoveny hlavní předpoklady pro úspěšnou integraci a naplánována opatření k jejich naplnění;
- důraz je kladen na jednotlivce jako člena společnosti, ne na příslušníka určité etnické komunity, spoléhá na jeho odpovědnost a úsilí;
- integrace imigrantů byla definována jako obousměrný proces, který má za úkol sjednotit imigranty a majoritní obyvatelstvo do jedné společnosti, který vyžaduje určité přizpůsobení imigrantů a na druhé straně vytvoření podmínek pro začlenění do přijímací společnosti;
- byly vytvořeny dlouhodobé cíle a směr integrační politiky;
- migranti, pobývající na území ČR alespoň po dobu jednoho roku, byli určeni jako cílová skupina integrační politiky.

Jako hlavní předpoklady pro úspěšnou integraci byly v nové koncepci představeny čtyři nejdůležitější oblasti integrace. Prvním předpokladem je znalost českého jazyka pro imigranty a jejich potomky, z tohoto důvodu došlo k zavedení certifikátů o znalosti českého jazyka. Druhým ekonomická soběstačnost z důvodu snižování administrativní zátěže spojené s jejich účastí na trhu práce. Dále zvýšit orientaci imigrantů ve společnosti a zlepšit znalost o hodnotách a institucích české společnosti. Čtvrtým předpokladem je podpora rozvíjení vztahů mezi imigranty a příslušníky majoritní společnosti.

Během roku 2008 byla odpovědnost za řízení integrační koncepce převedena z Ministerstva práce a sociálních věcí zpět na Ministerstvo vnitra. „Toto ministerstvo pak pro rok 2009 definovalo jako hlavní cíl české integrační politiky předcházet vytváření uzavřených komunit migrantů a zároveň předcházet jejich sociální exkluzi. Jedním ze stěžejních nástrojů této politiky je implementace integrační politiky na regionální a lokální úrovni. V této souvislosti vidí MV ČR jako klíčové hráče tzv. integrační centra, jež mají být zřízena ve všech krajích a jež mají (zejména) migrantům poskytovat informační a poradenské služby a nabízet jim i jazykové a sociální kurzy“ (Drbohlav, 2010, s. 84). Pro zřízení těchto center je počítáno s finanční podporou Evropského fondu, který může být novým zdrojem finančních prostředků integrační politiky.

Integrační politika ČR je ovlivňována také migrační politikou Evropské unie. Koncepce migrační politiky Evropského společenství (dále také ES), založena za účelem volného pohybu občanů členských států, zboží, služeb a kapitálu, byla zpočátku zaměřena pouze na migraci vnitřní. Ta spočívá ve stěhování občanů Evropského společenství v rámci členských států a to primárně za prací. „Postupně se však hlavním tématem stala migrace vnější, tj. migrace státních příslušníků tzv. třetích zemí a migrační politika je nyní jednou z nejdynamičtějších politik EU. Prioritou bylo vytváření jednotného trhu bez kontrol na vnitřních hranicích ES od roku 1986 a to vedlo k nezbytným doprovodným opatřením, která měla zajistit kontrolu vnějších hranic ES. Zahrnovala sjednocování politik v oblasti udělování víz, kontroly hranic, přístupu k uprchlíkům a postupně se přidávala i národní témata jako podmínky přijímání ekonomických migrantů a jejich integrace. Až do konce 90. let bylo akcentováno bezpečnostní hledisko a teprve poté je migrace propojována i s ochranou základních práv, sociální soudržností společnosti a s ekonomickým přínosem a zvýšením konkurenceschopnosti evropských zemí“ (Dohnalová, 2012, s. 41-42). Evropské společenství však vymezuje určitý rámec a standardy. V souladu s tím pak jednotlivé státy aplikují svou vlastní integrační politiku. Jsou to právě jednotlivé státy, které nesou zodpovědnost za provádění integračních politik v oblastech jako vzdělávání, zdravotnictví, bydlení nebo trh práce. Přijetím Lisabonské smlouvy došlo k posílení úlohy Evropské unie v migrační politice a integraci cizinců ze třetích zemí. Není však cílem úplná harmonizace právních a regulačních opatření jednotlivých států, ale pouze ustanovit základní principy

politiky integrace cizinců v Evropské unii. Dohnalová (2012) uvádí, že podle závěrů Rady a zástupců vlád členských zemí (2004) bylo definováno 11 základních principů politiky integrace přistěhovalců v Evropské unii. Jedná se o následující:

- Integrace představuje dynamický, obousměrný proces vzájemného přizpůsobování všech přistěhovalců a obyvatel členských států.
- Integrace vyžaduje úctu k základním hodnotám Evropské unie.
- Klíčovou úlohu v procesu integrace hraje zaměstnanost, která je ústředním předpokladem pro účast přistěhovalců, pro jejich příspěvek k hostitelské společnosti a pro zviditelnění tohoto příspěvku.
- Nezbytnou podmínkou integrace jsou základní znalosti jazyka, historie a institucí hostitelské společnosti; pro integraci je nezbytné, aby bylo přistěhovalcům umožněno nabývat těchto znalostí.
- Pro přípravu přistěhovalců, a zejména jejich potomků na úspěšnější život a aktivnější účast ve společnosti má zásadní význam vzdělávání.
- Nezbytným předpokladem lepší integrace je přístup přistěhovalců k institucím, jakož i k veřejným statkům a soukromému zboží a službám na stejném základě jako státní příslušníci a způsobem vylučujícím jakoukoliv diskriminaci.
- Základním mechanismem integrace je častý styk mezi přistěhovalci a občany členského státu. Styk mezi přistěhovalci a občany členského státu obohacují společná fóra, dialog kultur, vzdělávání o přistěhovalcích a jejich kulturách a povzbudivé životní podmínky v městských sídlištích.
- Projevování kultur a vyznání je zaručeno podle Charty základních práv a musí být chráněno vždy, když není v rozporu s jinými nedotknutelnými evropskými právy nebo s vnitrostátními předpisy.
- Integraci přistěhovalců napomáhá jejich účast na demokratickém procesu a při formování integračních politik a opatření, zejména na místní úrovni.
- Při tvorbě a provádění veřejné politiky je důležité mít na zřeteli promítnutí integračních politik a opatření do širokého portfolia příslušných politik a do všech úrovní veřejné správy a veřejných služeb (mainstreaming).

- K průběžným úpravám politiky, hodnocení pokroku integrace a zefektivnění výměny informací je potřeba stanovovat jasné cíle, ukazatele a mechanismy jejich hodnocení.

Koordinátorem současné integrační politiky v gesci Ministerstva vnitra ČR je Odbor azylové a migrační politiky. Tento odbor definuje politiku integrace takto: „Politika integrace cizinců je vnímána jako nedílná součást legální migrační politiky a musí tedy na vývoj migrace reagovat. Politika integrace cizinců bude nadále zaměřena nejen na podporu začlenění legálně pobývajících cizinců do společnosti, ale zejména na prevenci případných problémů v oblasti migračních komunit a jejich vztahu s majoritou. Cílem všech aktivit integrační politiky je předcházet vytváření uzavřených komunit imigrantů, společenské izolaci a sociálnímu vyloučení cizinců. Cílem je zachování sociální soudržnosti a harmonické nekonfliktní soužití všech obyvatel země“ (Odbor azylové a migrační politiky, 2015, [on-line]).

Při aplikaci těchto principů do praxe integrační politiky zapracovalo Ministerstvo vnitra ČR způsob třístupňového systému pro zvýšení informovanosti cizinců. Projekt předodjezdových informací, které jsou poskytovány na zastupitelských úřadech v zemích původu imigrantů. Úvodní adaptační kurzy, které má možnost cizinec absolvovat hned po příjezdu. Cílem těchto kurzů je zapracovat je jako zákonnou povinnost pro nově příchozí cizince. Třetím stupněm jsou pak instruktážní filmy a tištěné materiály pro cizince s názvem „Jak na to“, který má cizincům usnadnit vyřízení pobytových a pracovních záležitostí v souladu s platnou legislativou.

Důležitou roli při integraci cizinců mají i nestátní neziskové organizace. Současná koncepce integrace cizinců podporuje jejich činnost a rozvoj. Záměrem je vytvoření podmínek pro jejich aktivní a úspěšnou účast při integraci zahraničních pracovníků. Organizace jsou také finančně podporovány z prostředků státního rozpočtu a prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

Ministerstvo práce a sociálních věcí aplikuje v rámci integrační politiky tzv. integrační mainstreaming, to znamená, že usiluje o integraci cizinců ve všech sférách jejich života. Cílem je ekonomická a sociální soběstačnost, orientace cizinců ve společnosti, bezproblémové vzájemné vztahy cizinců a majoritní společnosti.

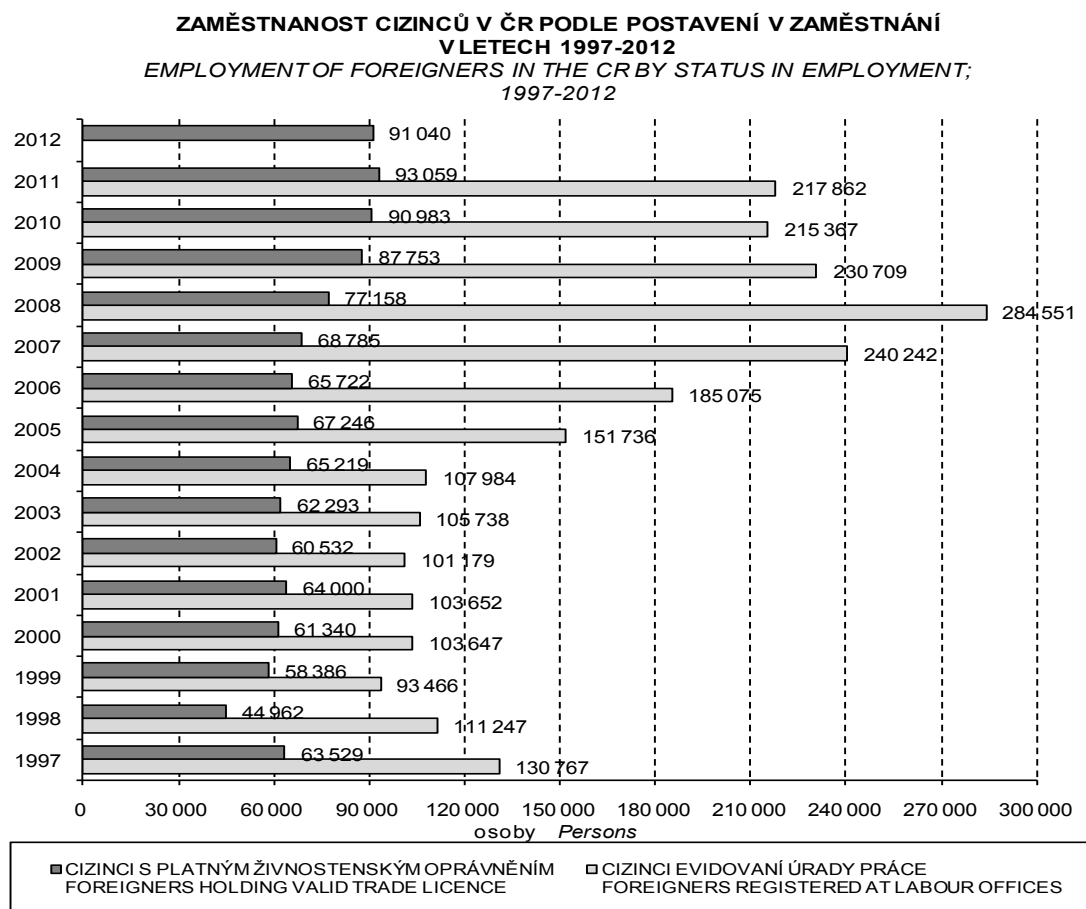
Postup státních institucí při integraci cizinců v České republice je upraven dokumentem Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití 2014.

5. Struktura a současná situace mezinárodní migrace v ČR

5.1. Struktura pracovní imigrace v ČR

Zaměstnávání cizinců na území České republiky je primárně upraveno zákonem číslo 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Zaměstnávání cizinců dále upravují i další zákony, které jsou uvedeny v 2. kapitole této práce. Postavení cizinců na českém trhu práce je odlišné od postavení ostatních zaměstnanců. Ale většina aspektů pracovně-právních vztahů navazovaných cizinci je zcela totožná se situací zaměstnanců z řad domácího obyvatelstva. Což vyplývá ze zásady rovného zacházení. Cizinci mají na pracovním trhu stejná práva a povinnosti, pokud zákon výslovně nestanoví jinak. Zvláště zákoník práce platí v plném rozsahu i pro zaměstnané cizince, včetně výhod jako jsou placené přesčasy, omezení skončení pracovního poměru, kolektivní vyjednávání a jiné. Cizince dle postavení na trhu práce lze dělit do dvou kategorií a to na cizince, kteří mají stejné postavení jako občané ČR a cizince s omezeným přístupem na trh práce a ke službám zaměstnanosti. První kategorie je tvořena cizinci, kteří získali státní občanství ČR, občany EU, rodinní příslušníci občana ČR, cizinci s trvalým pobytem a cizinci, kterým byl udělen azyl. Tato kategorie má stejné postavení jako občané ČR. Mohou být přijímáni bez pracovního povolení a čerpat všechny služby zaměstnanosti včetně podpory v nezaměstnanosti (pouze podléhají oznamovací povinnosti, jak již bylo uvedeno v kapitole 1.3.1). Cizinci, kteří patří do druhé kategorie, potřebují k zaměstnání pracovní povolení. Cizinci, kteří jsou osvobozeni od povinnosti mít pracovní povolení, musí však mít pobytové povolení. Dále nemají plný přístup ke službám zaměstnanosti. Znamená to, že nemohou být uchazeči o zaměstnání, nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti, ani na podporu při rekvalifikaci.

Graf 2: Vývoj zaměstnanosti cizinců v ČR

(zdroj: ČSÚ – Cizinci v České republice, 2013, s. 218)

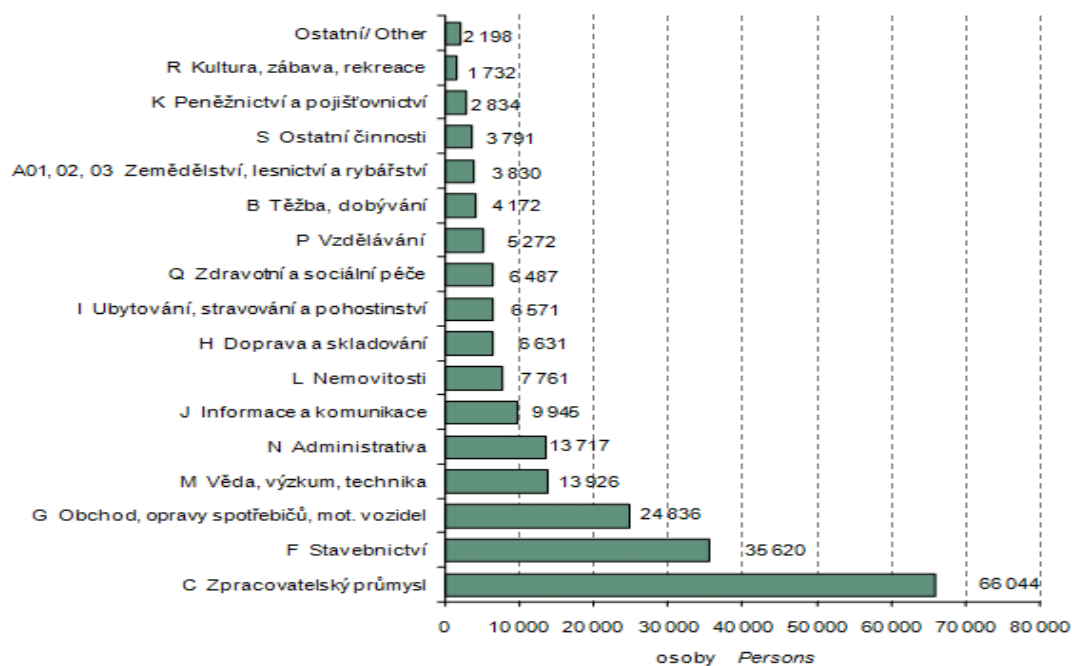
V grafu č. 2 je znázorněn vývoj počtu pracovních imigrantů v České republice v letech 1997 - 2012. Po vstupu České republiky do Evropské unie lze pozorovat nárůst zahraničních pracovníků evidovaných úřady práce. V letech 2009 a 2010 je patrný úbytek zahraničních pracovníků v pozici zaměstnanců a naopak lehký nárůst imigrantů s živnostenským oprávněním v souvislosti s ekonomickou krizí. Je to následek jednání imigrantů, kteří se po propuštění ze zaměstnání ocitli v situaci, kdy neplnili účel pobytu a hrozilo jim ukončení platnosti jejich pobytu na území České republiky. Na tuto skutečnost mnoho pracovních imigrantů reagovalo změnou účelu pobytu na podnikání.

Pracovní místa s nízkou kvalitou jsou pro většinu zaměstnavatelů jen těžko obsaditelná. Tato skutečnost otevírá prostor pro uplatnění zahraničních migrantů z méně rozvinutých zemí, pro které je mzdová úroveň v porovnání se zemí původu stále atraktivní. Současné jsou ochotni respektovat nižší sociální status v zemi

hostitelské za sociální vzestup po návratu domů. Z pohledu domácího obyvatelstva může tento jev prohlubovat předsudky a negativní postoje majoritního obyvatelstva vůči cizincům. Část majoritního obyvatelstva toto může vnímat jako zdroj vlastního znevýhodnění. Dostatečná nabídka levné zahraniční pracovní síly zaměstnavatelům umožňuje udržovat nízkou kvalitu pracovních míst a nízké mzdy. Podle Rákoczyové (2011b, s. 10) cizinci obsazující tato pracovní místa se ocitají v situaci, která nepomáhá jejich sociální integraci. Dočasnost jejich pobytu a tedy i neintegrace v hostitelské společnosti má vliv na postoje majority, nastavení přistěhovalecké majority a často také na strategii a postoje pracovních migrantů.

„Současně však platí, že pracovní místa s nízkou kvalitou práce obsazují často také migranti, kteří do ČR přicházejí se záměrem dlouhodobého či trvalého usazení, a také mnozí z „dočasných“ pracovníků setrvávají v hostitelské společnosti dlouhodobě. Přitom platí, že s rostoucí délkou pobytu - a tedy postupným usazováním v hostitelské společnosti – dochází i k proměně referenčního rámce migrantů: příjmy a sociální status totiž přestávají poměřovat se situací v zemi původu a rovněž ztrácejí charakter „odkládaného blahobytu“. Vymanění se marginální pozice na pracovním trhu však může být pro cizince obtížné, a to z řady důvodů, jak na straně přistěhovalce (např. ztráta původní kvalifikace), tak na straně hostitelské společnosti (stereotypizace, diskriminace ze strany zaměstnavatelů, atd.). Na druhou stranu se prostor pro imigraci otevírá také na opačné straně hierarchie pracovních míst. Jedná se zejména o vysoce odborné, specializované pracovní pozice, které vyžadují vysoce kvalifikovanou pracovní sílu. Nedostatek těchto pracovníků, a současně jejich význam pro konkurenceschopnost, vede zaměstnavatele v „globální soutěži o mozky“ k vytváření atraktivních pracovních podmínek. Imigrace vzdělaných osob je podporována také přistěhovaleckou politikou a to jak na národní, tak na evropské úrovni“ (Rákoczyová, 2011b, s. 11). V grafu č. 3 jsou znázorněny počty cizinců evidovaných úřady práce v ČR dle odvětví pracovní činnosti.

Graf 3: Cizinci evidovaní úřady práce v ČR dle odvětví pracovní činnosti, stav k 31. 12. 2010

(zdroj: ČSÚ – Cizinci v České republice, 2011, s. 146)

V roce 2003 byl vládou České republiky spuštěn projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“. V první fázi byl projekt spuštěn na pět let. Cílem projektu bylo přitáhnout do ČR vysoce kvalifikované pracovníky a zahraniční odborníky, aby se společně se svými rodinami trvale usadily v Česku. Nabídka pro zájemce o zařazení do projektu spočívala ve zkrácení doby nutné pro získání povolení k trvalému pobytu na polovinu. To znamená z původních 5 let na 2,5 roku. Podmínkou pro zařazení do projektu bylo ukončené alespoň středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou, platné pobytové povolení a pracovní povolení. Zájemcům o tento projekt není poskytnuta žádná pomoc při vyřizování administrativních záležitostí souvisejících s přistěhováním, zajištěním bydlení a zaměstnání. Tuto skutečnost považuji dle mého názoru za nedostatek a lze to pozorovat i na menším zájmu ze strany imigrantů, než byl tvůrci projektu předpokládán. Další důvody malého zájmu uvádějí například Baršová a Barša (2005, s. 45). Nedostatky spatřují především v příliš náročných vstupních podmínkách. Za jednu z těchto přísných podmínek považuji platné pobytové oprávnění, jehož získání je časově náročný a namáhavý proces. Jako další důvody uvádějí malý

zájem o projekt ze strany zaměstnavatelů a malou informovanost jak imigrantů, tak zaměstnavatelů.

5.2. Opatření státu v reakci na ekonomickou krizi

V důsledku zhoršující se situace v oblasti české ekonomiky došlo ze strany státu k zavedení zpřísnujících opatření vůči zahraničním pracovníkům. O změně postoje ČR k zahraničním pracovníkům hovoří Drbohlav (2010, s. 147-149). Drbohlav uvádí výčet opatření vůči zahraničním pracovníkům v závislosti na ekonomické krizi. Popisuje, že nejdříve došlo k pozastavení vydávání víz cizincům z několika významných zdrojových zemí migrace. S platností od 1. dubna 2009 bylo dočasně pozastaveno nebo omezeno přijímání žádostí o víza nad 90 dnů za vybranými účely na zastupitelských úřadech v Moldavsku, v Mongolsku, na Ukrajině, ve Vietnamu a v Thajsku. Dále bylo Ministerstvem práce a sociálních věcí doporučeno úřadům práce, aby monitorovaly trh práce a pracovní povolení vydávaly se zvýšenou obezřetností. Povolení prodlužovaly pouze cizincům, jejichž pracovní pozice jsou jen těžko obsaditelné českými pracovníky. Rovněž došlo ke zvýšení počtu kontrol pracovněprávních vztahů. Kromě těchto restriktivních opatření aplikovala Česká republika i proaktivní přístupy ve své migrační politice. Prvním z nich je Projekt zelených karet, které vydává Ministerstvo vnitra ve spolupráci s ostatními resorty. K zavedení zelených karet došlo po vzniku novely zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, která vstoupila v platnost od 1. ledna 2009. Zelená karta představuje pobytové a pracovní povolení v jednom dokumentu. Primárním cílem tohoto projektu bylo zjednodušení administrativního procesu spojeného s udělováním povolení k pobytu a pracovních povolení pro cizince ze třetích zemí. Pro osoby s vysokou kvalifikací jsou zelené karty vydávány s platností maximálně na tři roky, s možností dalšího prodloužení. U nekvalifikovaných pracovníků s maximální platností na dva roky, bez možnosti dalšího prodloužení. Cizinci se mohou ucházet pouze o ta místa, která se nepodaří do 30 dnů obsadit občanem České republiky nebo Evropské unie.

Druhým příkladem je Projekt dobrovolných návratů. Tento projekt pomáhá pracovním imigrantům, kteří se dostali do těžké situace, kterou způsobil dopad ekonomické krize na české firmy, a oni se ocitli během krátkého časového úseku bez zaměstnání. Těmto pracovníkům bylo nabídnuto nouzové ubytování a také

zaplacení a organizační zajištění návratu do domovského státu. Tento projekt však neměl takový výsledek, jaký byl očekáván. Velký počet cizinců, kteří přišli o práci, se do projektu vůbec nezapojil. Naopak se snaží v ČR zůstat a za každou cenu si najít nové zaměstnání, aby mohli i nadále posílat peníze svým rodinám domů a splácet své dluhy, které souvisejí s půjčením prostředků na uskutečnění migrace. Tyto snahy často končí přesunem pracovníka na černý trh práce s nelegálními ekonomickými aktivitami.

5.3. Situace na trhu práce po zavedení zaměstnaneckých karet

Statistiky Analytického centra pro ochranu státních hranic uvádějí, že v průběhu roku 2014 vzrostl počet zveřejněných pracovních míst, která jsou zaměstnavatelé ochotni obsadit občany třetích států a ohlásili je za tímto účelem Úřadu práce ČR. Tento trend zvyšující se poptávky po zahraničních pracovnících nepochybně souvisí s příznivěji se vyvíjející ekonomickou situací v roce 2014, která má dopad i na trh práce. Míra nezaměstnanosti dle statistik Ministerstva práce a sociálních věcí během roku 2014 klesala, zvýšilo se množství pracovních příležitostí a s tímto roste i poptávka po obsazení pracovních míst. Často místa, která propadají do centrální evidence volných pracovních míst obsaditelných držitelé zaměstnanecké karty, spadají do kategorie nekvalifikovaných profesí. Ministerstvo práce a sociálních věcí upozorňuje, že tato místa není snadné obsadit domácími uchazeči. Důvodem bývají specifické požadavky zaměstnavatelů (například určitá fyzická zdatnost či dovednost), mnohdy uchazeče odrazuje dojezdová vzdálenost, špatné mzdové podmínky nebo nemají uchazeči o zaměstnání reálný zájem.

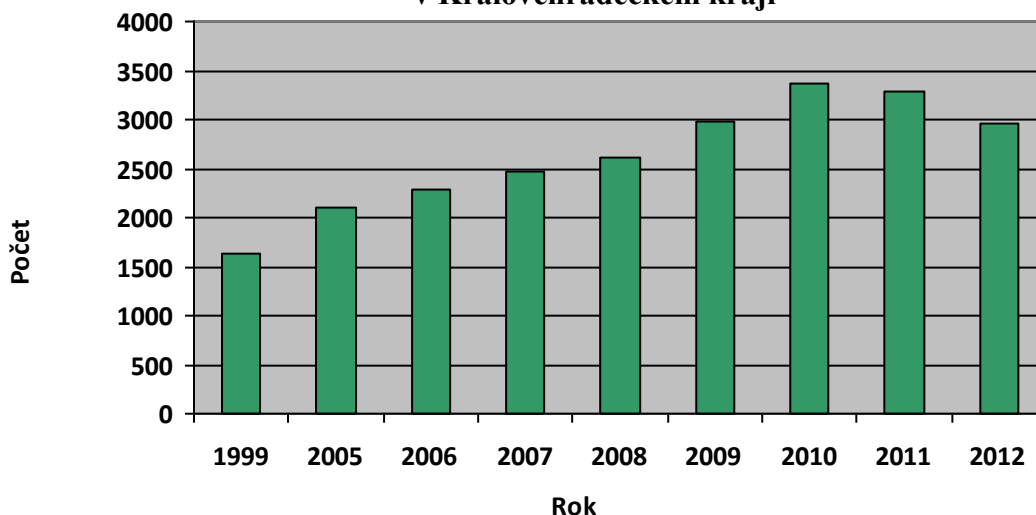
Po zavedení zaměstnaneckých karet došlo k poklesu počtu žádostí o dlouhodobá pobytová oprávnění za účelem zaměstnání na území ČR. Procedura udělování zaměstnaneckých karet je však administrativně náročnější. Výrazně došlo ke zvýšení pracovní zátěže personálních kapacit Ministerstva vnitra i zastupitelských úřadů ČR. Na základě závěru analýzy ANACEN byly stanoveny priority, které mají za úkol směřovat ke změně stávající legislativy a vést strategický dialog o efektivní regulaci pracovní migrace v ČR.

5.4. Celková zaměstnanost cizinců na trhu v Královéhradeckém kraji

Celkovou zaměstnaností cizinců se rozumí součet platných povolení k zaměstnání cizinců, evidovaných krajskou pobočkou Úřadu práce v Královéhradeckém kraji a počtu cizinců s živnostenským oprávněním v tomto kraji.

Počet cizinců (viz. Graf č. 4) s živnostenským oprávněním byl v roce 1999 v Královéhradeckém kraji 1624 cizinců. V roce 2005 byl počet podnikajících cizinců 2107. Nejvyšší nárůst byl zaznamenán v letech 2009, 2010, kdy došlo ke změně podmínek zaměstnávání cizinců z důvodu novelizace zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a zároveň k zpřísnujícím opatřením ze strany státu v souvislosti s ekonomickou krizí. Na tento vývoj reagovali cizinci změnou účelu pobytu z důvodu zaměstnání na povolení k pobytu za účelem podnikání. V následujících letech je patrný drobný pokles počtu podnikajících cizinců, což lze přičítat déle trvající ekonomické krizi.

Graf 4: Cizinci s platným živnostenským oprávněním v Královéhradeckém kraji

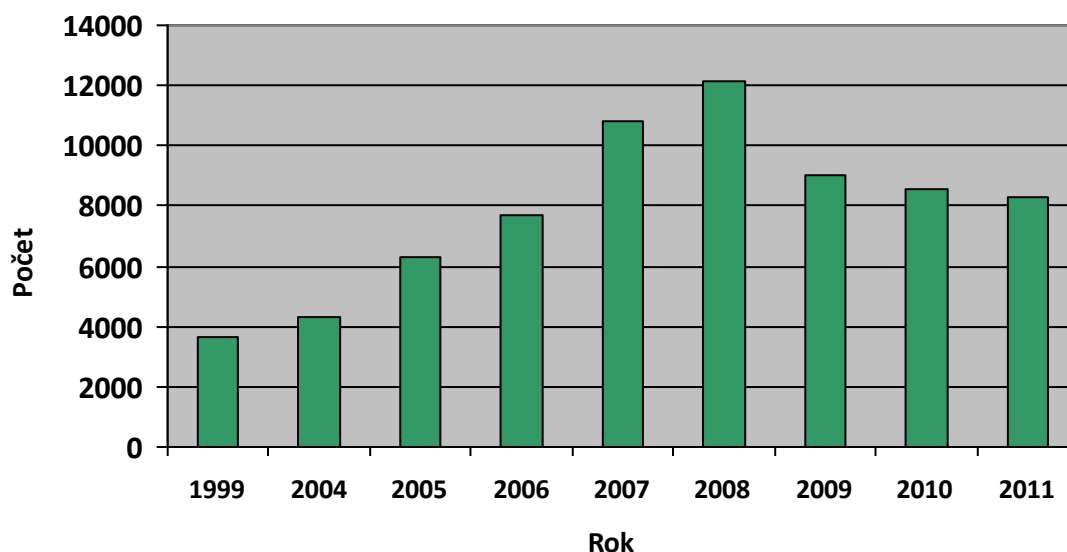
(zdroj: ČSÚ – Cizinci v České republice, 2013, s. 123)

Počet cizinců evidovaných úřady práce v Královéhradeckém kraji v roce 1999 činil 3663 cizinců. Vstup České republiky do Evropské unie v roce 2004 a tlak na sjednocení podmínek zaměstnávání ve všech zemích měl vliv i na příliv pracovníků na trh práce v ČR. Nárůst byl způsoben především příchodem

zahraničních pracovníků, kteří jsou občany Evropské unie a mají volný přístup na trh práce, ke které nepotřebují pracovní povolení. Nejrychleji se počet cizinců zvyšoval od roku 2005, kdy tento počet dosahoval 6300 evidovaných zahraničních pracovníků. Tento trend pokračoval až do roku 2008. Následný pokles v dalších letech souvisí s opatřeními státu, která jsou vysvětlena v předchozím odstavci a ekonomickou krizí.

Graf 5: Cizinci evidovaní na úřadech práce v Královéhradeckém kraji

(zdroj: ČSÚ – Cizinci v České republice, 2013, s. 123)

5.5. Pomoc pracovním imigrantům na trhu práce ze strany neziskového sektoru v Královéhradeckém kraji

Eures

Evropská síť mobility EURES vznikla v roce 1993. Jejím posláním je usnadňovat mezinárodní mobilitu pracovní síly a přispět tak k fungování společného evropského trhu práce. Tato síť propojuje všech 27 zemí Evropské unie, Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska. Konkrétní činností, kterou vykonává tato organizace, je zejména poskytování informací, poradenství a služeb v oblasti vyhledávání a naboru pracovních míst pracovníkům a zaměstnavatelům. Tato organizace se zaměřuje především na migraci v rámci volného pohybu osob. Není

tedy primárně určena imigrantům ze třetích zemí. Poskytuje především poradenství pro hledání práce a odborného vzdělávání, analýzy českého trhu práce a mobility pracovní síly.

Integrační centrum Hradec Králové

Integrační centrum je součástí Diecézní katolické charity Hradec Králové, která pomáhá cizincům již od roku 1992. Integrační centrum bylo otevřeno v roce 2013 za přispění Evropského fondu pro integraci státních příslušníků ze třetích zemí. Poskytuje sociální a právní poradenství v oblastech: vzdělávání, sociální systém, bydlení, pobyt v ČR, zdravotní péče a pojištění. Toto poradenství je v rámci standardů kvality sociálních služeb poskytováno ambulantní a terénní formou. Pořádá multikulturní vzdělávací akce jak pro cizince, tak pro zaměstnance státní správy a zájemce z řad majoritního obyvatelstva. Organizace si dobře uvědomuje důležitost volnočasových a zájmových aktivit pro cizince. Na volnočasových aktivitách se podílí několik dobrovolníků z řad imigrantů. V roce 2014 došlo k výraznému rozšíření terénních služeb této organizace. Terénní pracovníci začali ve zvýšené míře aktivně vyhledávat klienty přímo v budovách státních institucí a nabízet své služby.

Meta o. s.

Tato organizace poskytuje odborné sociální poradenství, specializované na vzdělávání a uplatnění se na trhu práce. Cílovou skupinou jsou cizinci bez rozdílu věku a typu pobytu, pedagogičtí pracovníci, odborná i laická veřejnost. Poskytují především bezplatné pracovní poradenství. Přispěvky na rekvalifikační kurzy a zprostředkování zaměstnání a bezplatné kurzy českého jazyka. Občanské sdružení má sídlo v Praze, po domluvě však působí i v Královéhradeckém a Karlovarském kraji. Hlavní vizí organizace je společnost, která zaručuje všem rovné příležitosti, rozvíjí a využívá jejich potenciál. „Sdružení META považuje vzdělávání cizinců za jeden z důležitých nástrojů minimalizace sociálního vyloučení, ve kterém se většina cizinců v České republice nachází“ (Langer, Veteška, 2009, s. 49).

6. Nelegální zaměstnávání imigrantů v České republice

Nelegální zaměstnávání je součástí širšího pojmu nelegální migrace. V této kapitole je pozornost věnována části tohoto fenoménu, která se týká ekonomických aktivit migrantů, které jsou v rozporu s pracovně migrační realitou. Pro tento jev Drbohlav (2008) používá termín nelegální ekonomické aktivity migrantů. „Nelegální migrace a ekonomické aktivity migrantů, které nejsou v souladu se zákonem, jsou obecně nebezpečným fenoménem. Tím, že jdou mimo právo a zákon, podkopávají samu podstatu demokratického systému, který je na dodržování principů práva založen. Stejně tak jsou ve své podstatě nespravedlivé, protože zúčastnění aktéři (zaměstnavatelé, zprostředkovatelé a někdy i samotní migranti) těží z nerespektování zákona a naopak ti (zaměstnavatelé, domácí i zahraniční legální pracovníci), kteří se chovají podle zákona, platí příslušné daně i pojištění a dodržují předpisy, jsou znevýhodněni“ (Drbohlav, 2008, s. 19 – 20).

Zákon o zaměstnanosti definuje pojem „nelegální práce“ což zahrnuje následující aktivity zahraničního zaměstnance:

- pokud fyzická osoba nevykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu na základě pracovněprávního vztahu nebo jiné smlouvy,
- pokud cizinec nevykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu na základě pracovněprávního vztahu nebo jiné smlouvy, nebo ji vykonává v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona povolení k zaměstnávání vyžadováno.

Nelegální podnikání definuje živnostenský zákon v § 61 odst. 1 jako provozování činnosti, která je předmětem živnosti, bez živnostenského oprávnění pro tuto živnost. Zákonné vymezení neoprávněného podnikání je univerzální a platí jak pro občany ČR, tak pro cizince. Pro cizince je pak specifickou formou neoprávněného podnikání situace, kdy cizinec podniká bez platného povolení k pobytu za účelem podnikání, pokud zákon toto povolení vyžaduje. V odborné literatuře (např. Drbohlav 2008, Horáková 2006, aj.) je pro označení ekonomických aktivit migrantů, které jsou v rozporu se zákony či předpisy, používán termín „neoprávněné ekonomické aktivity“. Tento termín zahrnuje aktivity kvazi-legální, tak i nelegální. Drbohlav (2008, s. 23) je definuje takto:

- Nelegální ekonomickou aktivitou migrantů rozumíme situaci, kdy migrant nemá příslušné povolení k pobytu a současně i k práci/podnikání, nebo má příslušné povolení k pobytu (např. turistické vízum), ale nelegálně pracuje či podniká (nemá povolení k práci nebo k podnikání).
- Kvazi-legální ekonomickou aktivitou migrantů míníme to, když migranti sice mají pobyt i práci/podnikání legálně zajištěné, ale jiným způsobem hrubě porušují zákony (o zaměstnanosti, živnostenský atd.), např. pracují v jiném regionu, odvětví nebo profesi nebo u jiného zaměstnavatele, než mají povoleno, pašují zboží, neoprávněně užívají tzv. „Švarc systému“ (skrytá zaměstnanost „podnikatelů“) apod.

6.1. Trendy nelegálních ekonomických aktivit imigrantů v ČR

Ministerstvo práce a sociálních věcí realizovalo v roce 2008 projekt Mezinárodní migrace a nelegální ekonomické aktivity migrantů v Česku v širším evropském kontextu. Během projektu bylo realizováno několik kvantitativně a kvalitativně orientovaných výzkumů a výsledky tohoto projektu přinesly první ucelený soubor poznatků týkající se nelegálních ekonomických aktivit imigrantů v nové éře migrační politiky zejména s ohledem na vstup České republiky do schengenského prostoru. V této kapitole uvedu několik důležitých zjištění, pro zájemce kompletní přehled přináší Drbohlav (2008).

Realizované výzkumy potvrdily, že nelegální ekonomické aktivity v Česku představují nebezpečný fenomén ekonomiky i společnosti, který se velice rychle rozšiřuje. Byť od realizace tohoto projektu uběhlo již několik let, výsledky projektu jsou stále platné a spíše nabraly na aktuálnosti. Výzkumy potvrdily, že největší zdrojovou zemí nelegálních pracovníků je Ukrajina, následována Vietnamem a dalšími post-sovětskými státy. Naopak marginální skupinu nelegálních migrantů, co do počtu, tvoří cizinci z vyspělých zemí ze západu. U této skupiny je rozmanitější paleta důvodů migrace a menší část tvoří ekonomicky motivovaná migrace.

„Při hledání důvodů, proč existují neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Česku, se jasně potvrdila významná role lákajících „pull“ faktorů. Zejména jde o již zavedenou lobby zprostředkovatelů, silnou poptávku po nelegální zahraniční pracovní síle (především v oblasti fyzicky náročných prací) a fakt, že nelegální zaměstnávání i českých občanů je v celém národě poměrně rozšířeným

a tolerovaným jevem. K silnému „pull“ faktoru lze přičíst i již existující diasporu krajanů, která skrze rozvinutí sociálních sítí napomáhá další migraci. Nezanedbatelná je však i byrokratická zátěž povolování legálních ekonomických aktivit cizincům (zejména pracovní povolení), absence „migračně-administrativního režimu“, který by efektivně řídil dočasnou pracovní migraci cizinců v Česku. V dané souvislosti je vhodné zmínit i neopomenutelnou roli „push“ faktorů ve zdrojových, ekonomicky slabých a/nebo politicky nestabilních zemích“ (Drbohlav, 2008, s. 279).

Rozsah nelegálních ekonomických aktivit migrantů v Česku je velice těžko měřitelný, co se týká počtu nelegálně ekonomicky činných migrantů. Jedná se o jev, který je podmíněn mnoha podmiňujícími faktory a počty odhalených případů tvoří jen jejich část. Drbohlav (2008) uvádí, že počet odhadovaných nelegálně ekonomicky činných migrantů na českém trhu práce se pohybuje ve velice širokém spektru a to mezi 10 000 až 500 000 migranty.

6.2. Klientský systém

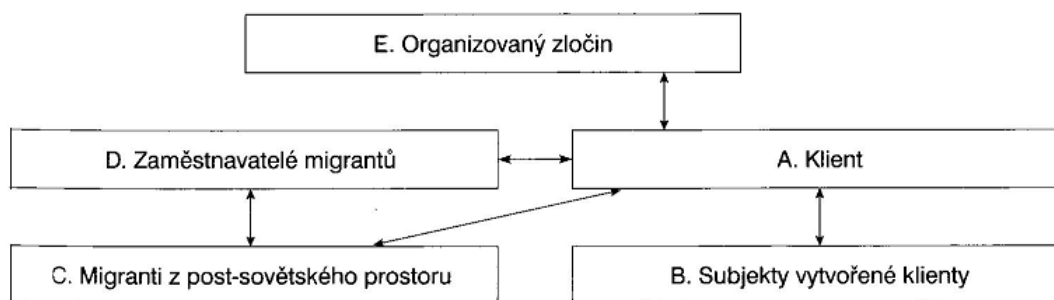
Klientský systém, jako způsob organizace práce imigrantů, je charakteristický pro migranty z post-sovětských zemí. „Jeho kořeny lze hledat v rurálním prostředí Sovětského svazu. Název systému je odvozen od klienta, jak se nazývá člověk, který zprostředkovává práci pro migranty. Označení „klient“ se zdá z logiky obchodních vztahů (na pozici klientů jsou přece migranti) zavádějící. Klient ovšem není jen zprostředkovatel práce pro migranty, ale kromě dalších služeb poskytovaných migrantům a jejich zaměstnavatelům je také součástí širšího systému, na jehož vrcholu stojí organizovaný zločin. Právě od jeho postavení vůči organizovanému zločinu je odvozen název klient. Klient z povahy své činnosti má v systému velmi silné postavení a zde je možné spatřovat příčinu aplikace tohoto označení do tzv. nižšího stupně celého systému. Odtud byl také převzat i do celé společnosti“ (Čermáková in Drbohlav, 2008, s. 168).

Vznik klientského systému na našem území se datuje přibližně v 90. letech minulého století. „V první polovině 90. let převládala spíše neorganizovaná nelegální práce migrantů založená na osobních kontaktech jednotlivců, často na principu rodinných či sousedských sítí. Teprve až v druhé polovině 90. let se začaly tyto osobní vztahy organizovat a institucionalizovat, a tím byl umožněn větší přístup na pracovní trh legálním, kvazi-legálním i nelegálním migrantům. Právě hlavními

organizátory se stali tzv. klienti, většinou první migranti, kteří se v novém prostředí dokázali zorientovat, rychle si osvojili jazyk a využili svých sociálních dovedností. Za institucionalizací zprostředkovatelské činnosti klientů nestojí jen jejich osobní zájem legalizovat svůj pobyt a výdělek, ale také poptávka zaměstnavatelů. Ti měli potřebu flexibilně získávat pracovní sílu, oficiálně nezaměstnávat nelegální migranty, ušetřit náklady spojené s náborem pracovníků a také legalizovat výdaje za mzdu vyplacenou migrantům“ (Drbohlav, 2008, s. 168). Tím však výčet aktérů, kteří se podílejí na vytvoření tohoto složitého systému, nekončí. Jedním z těchto aktérů jsou samotní imigranti, kteří po příchodu do hostitelské země narazili na neznalost jazyka, prostředí a poměrně složitý proces získávání povolení k pobytu. Určitou roli zde dle Drbohlava (2008, s. 168) sehrála i policie, která svou zvýšenou kontrolní činností, omezila možnosti nabídky pracovních míst pomocí různých shromaždišť.

S činností prostředníků při zprostředkování zaměstnání imigrantům se setkáme i v jiných evropských zemích. Úloha prostředníků v České republice je však širší. Nezprostředkovává imigrantům pouze zaměstnání, ale je s ním často v kontaktu po celý jeho pobyt. Zajišťuje další služby, jako například vízum, pracovní povolení, ubytování, dopravu, vyplácí mzdu a zajišťuje ochranu.

Obrázek 2: Klientský systém

(zdroj: Čermáková in Drbohlav, 2008, s. 169)

Klientský systém má v dnešní podobě dva hierarchicky uspořádané stupně, v jejichž středu stojí klient (viz. Obrázek 2). První stupeň je založen na interakci mezi klienty (A), subjekty vytvořeny klienty (B), migranty (C) a českými zaměstnavateli (D). Druhý stupeň představuje jakousi nadstavbu prvního a je založen na vztazích mezi klienty a organizovaným zločinem (E). První stupeň může existovat

bez druhého, opačně nikoliv. Významným aktérem stojícím mimo těchto pět aktérů je stát, který může svým legislativním rámcem a jeho následným vymáháním ovlivňovat prostředí, kde tento systém funguje.

„Problematickým bodem klientského systému je vztah mezi klienty a migranty, který je mocensky asymetrický. Souvisí to s tím, že u kvazi-legálních nebo nelegálních imigrantů, tedy ve většině případů, není tento vztah právně regulovaný – je postaven mimo sankční moc českého práva. To znamená, že vzájemný vztah migranta a prostředníka stojí především na vzájemné důvěře, kterou lze zneužít. Je však na druhé straně pravda, že existuje velká variabilita vztahů podle jejich těsnosti. Podle Čermákové, Nekorjaka (v tisku) je určitá část migrantů v kontaktu s více prostředníky. Přes některé si organizují dopravu, přes jiné obstarávají vízum a mají také více prostředníků, kteří jim sjednávají práci. Na druhém pólu typů vztahů jsou migranti, kteří jsou velmi úzce vázání na prostředníky – až má tento vztah podobu omezování osobní svobody. Migrant v těchto vynucených těsných vztazích nemůže svobodně změnit práci, nemůže změnit klienta nebo se podle své vůle vrátit domů. Klienti jako donucující prostředky využívají vyhrožování a zastrašování, zadržují peníze nebo jejich dokumenty. Pokud se migrant nepodřídí vůli prostředníka, riskuje, že bude fyzicky napaden nebo přijde o peníze, či se stane nelegálním migrantem“ (Drbohlav, 2008, s. 172).

Klient

Klient je hlavní postavou systému, zajišťuje pro zaměstnavatele potřebný počet zaměstnanců. Může se jednat o malý počet migrantů, ale někdy i několik set. Klient na pracovišti dohlíží na migranty sám nebo své pravomoci deleguje. Někdy není klient na pracovišti přítomen vůbec a zaměstnavatel provádí dohled a rozdělování práce sám. Odvedenou práci fakturuje klient zaměstnavateli. Klient z obdržených peněz vyplatí migrantům mzdu a část peněz si ponechá pro sebe. Ve většině případů migranti netuší, jak velká část peněz zůstává klientovi. Kromě zisku z těchto peněz hradí ubytování migrantů, odvádí daně, platí pojištění a splácí půjčky od organizovaného zločinu. „Všechny nelegálně vyplacené peníze migrantům (bez účetního dokladu) musí klient vyvést z firmy, aby je legalizoval. K tomuto účelu klient organizuje zakládání firem vlastněných osobami, které úřady mohou jen těžko vyhledat a od nichž jsou prostředky složitě vymahatelné: například bezdomovci nebo cizinci, kteří se již nezdržují na území Česka. Na tyto firmy jsou převáděny

peníze v bezhotovostní formě a v hotovosti se vrací zpět ke klientovi. Těchto firem, se kterými klient spolupracuje, může být i několik“ (Drbohlav, 2008, s. 169).

Imigranti

Imigranti jsou prvním stupněm systému. Často je imigrant do systému organizovaného zaměstnávání začleněn již v domovské zemi. V některých případech je kontaktován klientem až po příjezdu do České republiky. Mezi hlavní důvody, proč migrant využívá služeb klienta, patří dle Drbohlava (2008, s. 171) neschopnost imigranta vyznat se v českém zákonodárství, které reguluje pobyt a zaměstnávání, nedostatečnou jazykovou znalost a také požadavek českých zaměstnavatelů mít klienta. Klient zajišťuje zprostředkování zaměstnání, ale kromě toho i jiné služby. Slouží jako prostředník při vyplácení mzdy, zprostředkování pobytu, zajištění ubytování a jiné.

Zaměstnavatelé imigrantů

Zaměstnavatelé se setkávají s velkou regulací zaměstnávání cizinců ze třetích zemí a s tím spojenou administrativní a časovou náročností. Drbohlav (2008, s. 170) uvádí, že průměrná doba, za kterou je získána pracovní síla ze třetích zemí do České republiky, se pohybuje mezi šesti až osmi měsíci. Zprostředkovatelské služby pro ně znamenají ušetření nákladů na zaměstnance a přenesení rizik na zprostředkovatele. Mají tímto umožněno reagovat na současný stav na trhu práce, bez velké administrativní a časové zátěže.

6.3. Zneužití účelu pobytu

V době ekonomické recese v ČR došlo k restriktivním opatřením ze strany státu a omezení vydávání povolení k pobytu za účelem zaměstnání. Na toto reagovali někteří pracovní imigranti, kteří chtěli proniknout na český pracovní trh tím, že požádali o udělení povolení k pobytu za účelem studia. Po vstupu do České republiky však studia zanechají nebo pouze dokládají potvrzení o studiu a ve skutečnosti využívají možnosti, že cizinci pobývající v ČR za tímto účelem mají volný vstup na český trh práce. Dle statistik ředitelství služby cizinecké policie došlo v několika případech také k odhalení případů padělání potvrzení o studiu. Pokud cizinec není schopen doložit potvrzení o tom, že na území České republiky studuje,

nesplní tak účel pobytu a jeho platnost končí. Cizinec je tak nucen zažádat o změnu účelu pobytu nebo musí území České republiky opustit.

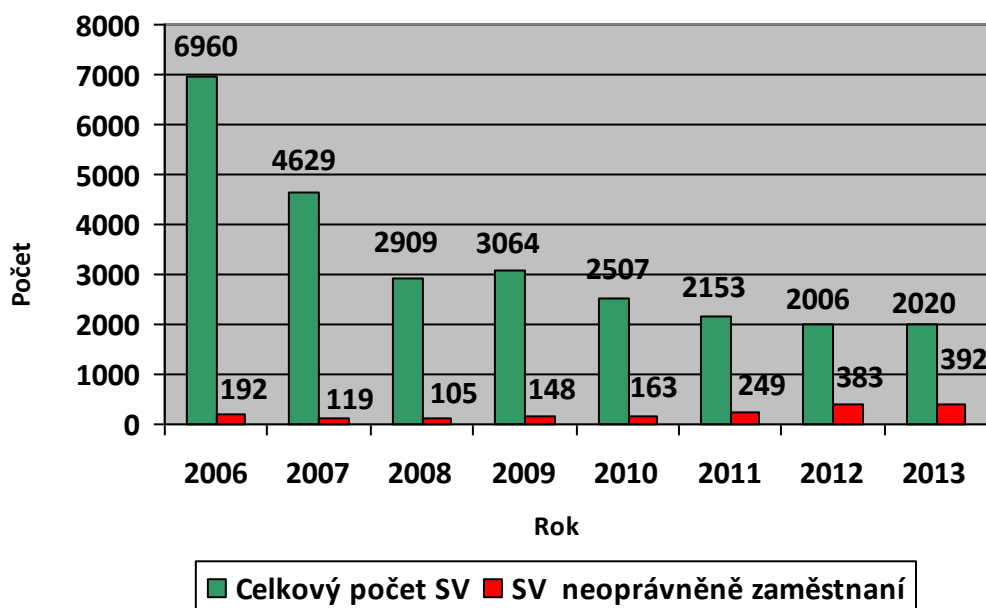
Tento trend dokládá nutnost zabývat se problémem nastavení migrační politiky oblasti studijních pobytů tak, aby nedocházelo k jejich zneužívání. Využití studijních pobytů k získání kvalifikované pracovní síly je velice složitým procesem, který je nutné dále analyzovat a nastavit podmínky, aby bylo dosaženo žádoucího cíle. Bezplatnost studia cizinců ze třetích zemí v českém jazyce na veřejných školách, kterou poskytuje český stát a tím i daňoví plátcí ČR, je v mnoha případech kontraproduktivní. Hlavně se jedná o případy, kdy cizinec během několikaletého pobytu vystřídá několik škol a studium nakonec úspěšně nedokončí. Pravidla nastavená pro cizince ze třetích zemí s dlouhodobým pobytem za účelem studia by mohla být nastavena přísněji, s cílem zamezit případům, kdy přestávají být pro ČR přínosem a pouze využívají nastavené legislativy k vlastnímu prospěchu na úkor ČR.

6.4. Odhalené případy nelegálního zaměstnávání

Pro upřesnění postoje státu k nelegálním ekonomickým aktivitám je v této kapitole uvedena statistika činností státních orgánů při odhalování těchto aktivit. Kontrolní činnost na úseku zaměstnávání cizinců provádí několik státních orgánů. Jedná se o celní úřady, inspektoráty bezpečnosti práce, živnostenské úřady, inspektoráty práce a cizineckou policii. Jednotlivé orgány provádí kontroly jednak dle stanovených plánů, ale současně také podle aktuální situace na trhu práce. Kontroly jsou prováděny jak samostatně v rámci své působnosti, tak i v součinnosti s ostatními orgány. Z důvodu potírání nelegálního zaměstnávání byl v roce 2000 zřízen Meziresortní orgán, jehož hlavním úkolem je koordinace jednotlivých institucí zapojených do boje s nelegálním zaměstnáváním cizinců.

Po zpřísnění podmínek pro zaměstnávání cizinců dochází k nárůstu nelegálních ekonomických aktivit ze strany imigrantů. Graf č. 6 uvádí celkové množství správních vyhoštění udělených cizincům a v druhém sloupci je vždy vidět počet správních vyhoštění z důvodu výkonu nelegální zaměstnání, který se v posledních letech zvyšuje.

Graf 6: Rozhodnutí o správním vyhoštění

(zdroj: Ředitelství služby cizinecké policie- *Interní zdroj*)

V roce 2006 bylo vyhoštěno z území České republiky celkem 6960 cizinců. Z tohoto počtu bylo 192 cizinců vyhoštěno z důvodu vykonávání nelegálního zaměstnávání, což činilo 3 % z celkové vyhoštěných cizinců. Oproti tomu bylo v roce 2013 vyhoštěno 2020 cizinců a 392 cizinců z tohoto počtu z důvodu nelegálního zaměstnání. V roce 2013 to tedy bylo již 19 % z celkového počtu vyhoštěných cizinců. V roce 2014 bylo vydáno 1995 správních vyhoštění, v současné době však nejsou dostupné statistiky, kolik správních vyhoštění z tohoto počtu bylo uděleno za neoprávněně zaměstnání.

Celkový pokles vyhoštěných cizinců je následkem vstupu České republiky do schengenského prostoru, čímž došlo ke zrušení hraničních kontrol. V současné době má Česká republika vnější hranice pouze na mezinárodních letištích. Nárůst vyhoštěných osob z důvodu nelegálního zaměstnávání souvisí pak s reformou cizinecké policie. Poté co byly pravomoci udělování pobytu přesunuty do gescce Odboru azylové a migrační politiky, stala se cizinecká policie hlavně kontrolním orgánem. Jednou z priorit cizinecké policie je potírání nelegální migrace a nelegálních ekonomických aktivit migrantů v součinnosti s ostatními kontrolními orgány.

7. Praktická část - Analýza nelegálního zaměstnávání cizinců v ČR

7.1. Vymezení poznávaného problému

Analýzy populačního a demografického vývoje obyvatelstva České republiky ukazují, že pracovní trh se bez zahraniční pracovní síly v budoucnosti neobejde. Politika zaměstnanosti tak stojí před velkou výzvou, která spočívá v dosažení rovnováhy ve vztazích mezi domácí a zahraniční pracovní silou tak, aby nedocházelo k napětí a konfliktům na trhu práce. „V podstatě jde o rozhodnutí, zda preferovat časově limitované zaměstnávání cizinců, které lze do určité míry regulovat podle aktuálních potřeb trhu práce anebo dát přednost trvalé pracovní imigraci a integraci cizinců. Obě řešení mají své výhody i nevýhody. Konkrétní uspořádání je záležitostí politického rozhodování. Časově limitované pracovní migrace poskytují možnost účelné regulace cizí pracovní síly na trhu práce a co je nejpodstatnější, vylučují možnost nezaměstnanosti přechodně najímaných cizinců. V případě silného migračního tlaku si však cizinci cestu na trh práce obvykle najdou, ať již legální či nelegální. Nebezpečí transformace legálních migrací do nelegálních se tak zvyšuje. Početné a rychle se měnící migrační proudy nelze snadno kontrolovat. Integrace cizinců na trhu práce prostřednictvím trvalého usídlení umožňuje naproti tomu stabilizaci cizí pracovní síly a snižuje rizika nelegální práce. Nese ale nebezpečí propadu části cizinců mezi nezaměstnané. To následně vede ke zvyšování sociálních výdajů státu. Očekávaný pozitivní přínos pracovních migrací cizinců spočívající ve zvýšení zaměstnanosti se neuskuteční“ (Horáková, 2003, s. 35).

7.2. Stanovení cílů praktické části a výzkumné otázky

V praktické části si definuji trojí typ cíle dle Maxwellova rozlišení³ (2005; in Švaříček, Šedová, 2007).

---

³ „Maxwell (2005) rozlišuje trojí typ cílů: (1)intelektuální- jakým způsobem projekt přispěje k rozšíření odborného poznání; (2) praktický- zda budou moci být výsledky nějakým praktickým způsobem využity; (3) personální- jak práce na projektu obohatí výzkumníka samého“ (Švaříček Šedová, 2005, s. 63)

Cíl intelektuální:

Cílem je poskytnout aktuální přehled nelegálních ekonomických aktivit odhalených při kontrolách ve východních Čechách a určit hlavní motivy, které imigranty a zaměstnavatele k nelegálnímu zaměstnávání vedou.

Cíl praktický:

Získané poznatky pomohou při odhalování nelegálních ekonomických aktivit a jejich následném posuzování při správním řízení s nelegálními pracovníky. Při správním vyhoštění cizince z území členských států Evropské unie, je nutné dle Evropských směrnic dodržet zásadu přiměřenosti rozhodnutí a jeho dopadu na společenské, kulturní a jiné vazby života imigrantů. Výsledky dále pomohou navrhnout opatření, pomocí kterých by bylo možné tento jev ve společnosti minimalizovat. Závěry této práce budou prezentovány Odboru cizinecké policie v Hradci Králové a přispějí k vytvoření podkladů pro Zprávu o migraci v Hradci Králové, která je každoročně vypracována a slouží Ředitelství služby cizinecké policie k stanovení priorit koncepce činnosti cizinecké policie.

Cíl personální:

Daná problematika je spjata s mými zájmy a mou profesí. Znalosti získané při realizaci mi pomohou při výkonu mého zaměstnání, při kterém jsem s pracovními migranty v každodenním kontaktu.

Ve výzkumné části své diplomové práce jsem si kladl následující výzkumné otázky, na které se pokusím odpovědět provedenou analýzou případových studií:

Jaké motivy vedou cizince k výkonu nelegální práce?

Jaké motivy vedou zaměstnavatele k nelegálnímu zaměstnávání?

Jak lze využít obor sociální pedagogiky při boji s nelegálními ekonomickými aktivitami imigrantů?

7.3. Použité metody a způsob získávání dat

V praktické části je proveden kvalitativní výzkum, ve kterém je pomocí případových studií proveden rozbor nelegálních ekonomických aktivit, kterých se dopouští pracovní imigranti na území České republiky. Cílem případové studie je komplexně popsat daný jev, zachycený v jeho přirozeném prostředí v celé jeho složitosti a komplexnosti. Metodologii kvalitativního výzkumu popisují např. Švaříček, Šedřová (2007), kteří případové studie popisují takto: „Na další charakteristiky případové studie jako výzkumné strategie poukazuje Yin (2003, s. 13-14):

- Příklad jako předmět výzkumu případové studie je integrovaný systém s vymezenými hranicemi (prostorové i časové);
- Zkoumání sociálního jevu se děje vždy v reálném kontextu za co možná nepřirozenějších podmínek výskytu jevu;
- Pro získání relevantních údajů jsou využívány veškeré dostupné zdroje i metody sběru dat.

Tyto hlavní rysy odlišují podle Yina i dalších autorů (srov. Např. Bassey, 1999; Merriam, 1988) případové studie od jiných designů uplatňovaných v kvalitativních výzkumech. Pokud bychom se shrnuli charakteristiky, tak jádrem je vždy samotný případ. Termín integrovaný systém symbolizuje náhled badatele. Objekt výzkumu, případ, by měl být podle Yina i dalších analyzován ve své komplexnosti. Každý zkoumaný aspekt je nahlížen jako součást celého systému, a ne jako izolovaná část. Rozkrýváním vztahů mezi těmito součástmi dochází k vysvětlování podstaty případu. Tímto případem může být osoba, skupina osob, procesy, události nebo instituce. Podstatné vždy je, že v případové studii badatel usiluje o komplexní porozumění případu v jeho přirozeném prostředí. Cílem je interpretovat interakce mezi případem a okolím“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 97-98).

Analýza dat případových studií znamená zpracování empirických dat takovým způsobem, pomocí kterého bude možné nalézt odpověď na výzkumné otázky. Analýza a následná interpretace dat je provázána jak s tématem, tak i cíli praktické části diplomové práce. Švaříček, Šedřová (2007) uvádějí, že pro případové studie nejsou vyvinuty čistě specifické analytické procedury. Jako nejpropracovanější přístup předkládají pojetí Milese a Hubermana. Základem tohoto pojetí je tradiční kvalitativní kategorizace. Data jsou na základě systematického

porovnávání a hledáním pravidelností segmentována do systému kategorií. Při tomto kvalitativním šetření jsem si stanovil tři kategorie. Data případových studií jsou kategorizována a následně analyzována dle těchto kritérií: pobytový status imigranta, pozice imigranta na trhu práce a z důvodu migrace.

Z důvodů ochrany osobních údajů nemohou být zveřejněny konkrétní případy, jména a názvy firem v uvedených případových studiích jsou smyšlené. Z tohoto důvodu byly vytvořeny případové studie, které co nejpřesněji charakterizují skutečné případy porušení právních norem, odhalené v oblasti nelegálních ekonomických aktivit cizinců v regionu východních Čech. Vytvořené případové studie postihují nejčastěji případy porušení platné legislativy, které se v určitých modulacích neustále opakují. Při tvorbě případových studií jsem vycházel zejména z interních dokumentů cizinecké policie a ze své dosavadní praxe. Interními dokumenty byly spisové materiály správních řízení, které byly realizovány od roku 2012 do konce roku 2014. Konkrétně se jedná celkem o 52 spisů.

V oblasti integrace zahraničních pracovníků na trhu práce v České republice se otvírá velká možnost uplatnění sociální pedagogiky. V závěru výzkumné části budou navrženy oblasti činností, ve kterých může sociální pedagogika pomoci imigrantům přicházejícím do České republiky.

7.4. Případové studie

Uvedené případy výkonu nelegálního zaměstnávání jsou podloženy opakovaným záchytem při kontrole státních institucí. Při analýze těchto případových studií, jejichž cílem bylo analyzovat motivy imigrantů vedoucí k výkonu nelegální práce, jsem vycházel zejména z pozice imigranta v hostitelské zemi, to znamená především z pobytového statusu a pracovního statusu a důvodů migrace, kterou lze analyzovat na základě migračních teorií.

Při analýze motivů na straně nabídky jsem vycházel ze studia odborné literatury, své dosavadní praxe a interních materiálů, které byly součástí jednotlivých spisů realizovaných správních řízení. Primárním zdrojem informací při této analýze byly interní materiály cizinecké policie, jako jsou výsledky účastníků řízení (účastníkem řízení je i zaměstnavatel, u něhož imigrant práci vykonával a také ten kdo zaměstnání zprostředkoval). Sekundárním zdrojem byla především odborná literatura, zejména pak výsledky projektu Neoprávněné ekonomické aktivity

migrantů v Česku – realita očima expertů (Delfy výzkum) (in Drbohlav, 2008, s. 103-121) a jiné.

7.4.1. První případová studie

Jedná se o pracovního imigranta z Ukrajiny (dále také pro snadnější orientaci nazýván M1), který byl v roce 2013 kontrolován cizineckou policií a celním úřadem při provádění stavebních prací. Při kontrole bylo zjištěno, že tento cizinec má na území ČR povolen dlouhodobý pobyt za účelem výkonů manažer - účast v právnické osobě. S cizincem bylo zahájeno správní řízení za účelem správního vyhostění z území členských států Evropské unie.

Během správního řízení vedeného s tímto pracovním imigrantem bylo zjištěno, že v České republice pobývá od roku 2005. Po příjezdu do České republiky měl povolen pobyt jako podnikatel. V současné době má pobyt povolený jako člen společnosti s r.o. Sídlo společnosti nezná, pouze se domnívá, že společnost má sídlo v Praze. Ve firmě plní pouze to, co mu řekne šéf Vasyl. Členský ani jiný příspěvek do společnosti nikdy žádný neplatil. Po dobu jeho pobytu v České republice různě pracoval jako zedník nebo pomocná síla ve stavebnictví. Vždy to bylo někde jinde. Asi jeden rok pracuje společně s dalšími třemi občany Ukrajiny. S těmito lidmi byl společně kontrolován v Hradci Králové, kde pracuje na novostavbě rodinného domu. Zde dělá jakéhosi mistra, sám za sebe si píše odpracované hodiny do sešitu, který v případě potřeby předkládá šéfovi. Občas přijede šéf Vasyl a rozdělí konkrétní práci, co mají dělat. Jejich práce na stavbě je různorodá, dělají to, co je zrovna potřeba. Šéf jemu a kolegům dává zálohu 1000,- Kč, z toho si platí ubytování, které stojí 70,- Kč na den a jídlo. Pokud peníze dojdou, což je asi za dva týdny, zavolají šéfovi a ten přiveze další. Vždy se jedná o částku 1000,- Kč. Pokud odjíždí na Ukrajinu, je cizinci vyplacena zbývající mzda V průměru se jedná o částku mezi 10000,- až 15000,- Kč. Pracují denně od 06.00 hodin do 17:30 hodin, pokud je potřeba, pracují i v sobotu. V neděli mají vždy volno. K věci uvádí, že k práci pro Českou republiku má povolení na práci z Úřadu práce v Praze. U sebe jej nemá, má ho Vasyl, platné povolení k pobytu má také. V minulosti měl i platný živnostenský list, jeho platnost si však nepamatuje. V poslední době o jeho prodloužení nežádal, protože je v současnosti členem společnosti s r.o. Zda má pracovní povolení pro okres Hradec Králové neví. Sám si ho nikdy nezařizoval a ani

šéf mu o tom nikdy neřekl. Uvedl, že by měl mít pracovní povolení pro Prahu. V Hradci Králové pracuje, neboť mu Vasyl řekl, že zde může pracovat bez problémů a dále se o to nezajímal.

Na otázku zda má nějakou rodinu, uvedl, že ano. Je ženatý a má dvě děti ve věku 19 a 17 let. Manželka společně s dětmi bydlí na Ukrajině, kde mají rodinný dům. Manželka pracuje na Ukrajině v jedné firmě, kde šijí boty. Její měsíční výdělek činí v přepočtu asi 2000,- Kč. Syn hledá práci a dcera ještě studuje. Za rodinou jezdí celkem pravidelně po dvou až třech měsících strávených v České republice. Doma s rodinou stráví vždy tak dva týdny a pak se zase vrací do ČR. Pokud práce není, zůstává s rodinou na Ukrajině. Kdyby musel Českou republiku opustit, znamenalo by to pro jeho rodinu finanční problémy, protože na Ukrajině práce není anebo je špatně placená.

Během správního řízení bylo zjištěno, že cizinec má uděleno pracovní povolení Inspektorátem práce v Mladé Boleslavi za účelem: výkonný manažer - účast v právnické osobě. Vzhledem ke skutečnosti, že tento cizinec pracoval na stavbě jako zedník a pomocná síla, vykonával práci v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání. Po ukončení tohoto správního řízení bylo cizinci uloženo správní vyhoštění na dobu 6 měsíců, během kterých nelze cizinci umožnit vstup na území členských států Evropské unie.

Hodnocení případové studie:

V tomto případě se jedná o pracovního imigranta, který hledá pracovní uplatnění v zahraničí z důvodu zajištění lepších životních podmínek pro sebe a svou rodinu. Mzdové podmínky a nabídka práce v jeho domovské zemi jsou na nízké úrovni. Tento imigrant se po příchodu do České republiky stává součástí klientského systému a hlavními důvody jsou špatná znalost českého jazyka, omezená možnost kontaktů, špatná znalost legislativy. Tento imigrant se spoléhal na svého klienta, který mu zprostředkoval zaměstnání. Situace, kdy migrant přichází do České republiky, není schopen se domluvit a orientace v legislativním procesu je velice obtížná. Imigrant je velmi často ihned po příjezdu do ČR kontaktován prostředníkem, tzv. klientem. Tento člověk mu nabídne zprostředkování zaměstnání a vyřízení všech náležitostí spojených s pobytem. Cizinec je omezen nedostatečnou znalostí jazyka a legislativního prostředí.

7.4.2. Druhá případová studie

V tomto případě jde o imigranta z Ukrajiny ve věku 48 let (dále také pro snadnější orientaci nazýván M2), který byl kontrolován při součinnostní akci cizinecké policie a celního úřadu při práci v zemědělství. Kontrolou dokladů bylo zjištěno, že tento cizinec má povolen dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání - konkrétně jako jednatel družstva Dogba. Při této kontrole byla na stejném pracovišti kontrolována i cizinka, která měla povolen pobyt na území ČR z důvodu sloučení rodiny. Tato cizinka uvedla, že zde pracuje zhruba jeden měsíc a má pracovní smlouvu sepsanou s výše uvedeným družstvem Dogba, zastupovaným M2. Kontrolou v dostupných evidencích úřadu práce, bylo zjištěno, že cizinka nemá vydáno žádné pracovní povolení. Kvůli podezření z nelegálního zaměstnávání bylo s M2 zahájeno správní řízení ve věci správního vyhoštění z území členských států Evropské unie.

Při výslechu uvedl cizinec následující:

Tento imigrant byl již v minulosti, konkrétně před 12 lety, vyhoštěn z České republiky. Podrobnosti uvádět nechce. Uvedl, že tenkrát měl jiné příjmení, ostatní údaje má stejné. Příjmení si dle svého vyjádření změnil, neboť nebyl s původním příjmením spokojen. Na Ukrajině není s touto změnou problém. Po celou dobu vyhoštění pobýval mimo Českou republiku. Do České republiky cizinec znovu přicestoval až v roce 2007 od této doby má v ČR povolen dlouhodobý pobyt. V České republice podniká. Je jediným vlastníkem a jednatelem družstva Dogba. Za tuto společnost sjednává veškeré zakázky a smlouvy. Na dotaz správního orgánu, zda zná cizinku, která byla kontrolována společně s ním, uvedl, že ano. Této cizince jako uvedený zástupce družstva Dogba zajistil zaměstnání ve firmě, kde byli kontrolováni. U této firmy zaměstnává v současné době asi 20 cizinců. S touto cizinkou má pracovní smlouvu, datum sepsání si nepamatuje. Pracovní povolení pro tuto cizinku nezařizoval, ani si neověřil, zda má pracovní povolení uděleno. Jako důvod uvedl, že se jedná o náročný proces, který zabere více času a chození po úřadech. Vypověděl, že by byl nucen zajistit si v práci volno a přišel by tak o část své mzdy. Na otázku policisty, zda má na území České republiky osobu, kvůli které by bylo ukončení jeho pobytu z hlediska zásahu do soukromého a rodinného života nepřiměřené, uvádí, že nemá.

Cizinec byl z důvodu, že jako jednatel za právnickou osobu zprostředkoval zaměstnání cizince, která neměla povolení k zaměstnání, vyhoštěn na dobu dvou let z území členských států Evropské unie. Cizince bylo uděleno správní vyhoštění z území členských států Evropské unie na dobu jednoho roku.

Hodnocení případové studie:

V tomto případě se jedná o migranta, který zde již bez větších problémů získal zaměstnání. Zprostředkoval zaměstnání své krajance, aniž by si ověřil všechny náležitosti. Tato situace nastala z důvodu, že cizinec je sice veden jako jednatel družstva, ale jde pouze o využití mezery v zákoně, která mu umožnila získat nové povolení k pobytu po ztrátě původního zaměstnání. Zprostředkovatel zaměstnání pro tohoto cizince založil družstvo a tohoto cizince uvedl jako jednatele družstva a pak pro něho najímal další zaměstnance. Cizinec na základě nového zaměstnání získal nové povolení k pobytu a mohl opět pracovat. Zprostředkovatel pak dále najímal další cizince na práci, kterým obstarával všechny náležitosti spojené s pobytem a zaměstnáním. Bohužel cizince z modelové situace nezařídil povolení k zaměstnání. Trest za toto opomenutí postihl pouze tuto cizinku a cizince M2, který byl veden jako jednatel společnosti, která tuto cizinku zaměstnávala. Pravému zprostředkovateli se nepodařilo nic prokázat, tzv. klient má většinou vše dobře ošetřeno a dle zákona ho nemohou státní orgány pověřené kontrolou nijak postihnout.

7.4.3. Třetí případová studie

V tomto případě se jedná o migranta z Kazachstánu (dále také M3), který byl kontrolován při práci na farmě, kde se staral o hospodářská zvířata. Při kontrole pracovního povolení bylo zjištěno, že má vydáno pracovní povolení na jiný druh práce s jiným místem výkonu práce, jehož platnost však před dvěma měsíci skončila. S cizincem bylo zahájeno správní řízení, kde při výslechu uvedl následující:

Do České republiky přicestoval v roce 2002. V současné době má povolení dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání. Vízum i zaměstnání mu vyřizoval „mafíán“. Neví, jak se jmenuje, říká mu pouze Ivan. Žádné peníze za vyřizování potřebných povolení Ivanovi nedával, on si je strhnul sám. Neví, zda je v současné době platné, ale měl vydané pracovní povolení u zaměstnavatele SCSTAV s druhem

práce – dělník ve stavebnictví a místem výkonu práce v Praze. Žádnou smlouvu s nimi sepsanou nemá, má jen ústní dohodu s „mafíánem“. Dostává od něho 60,- Kč na hodinu. Na farmu, kde byl kontrolován policií, byl vyslán „mafíánem“. Uvedl, že je vždy poslán, kam je potřeba. Pracuje zde asi dva týdny a stará se o zvířata. Jídlo a ubytování si platí sám. Cizinec si myslel, že povolení k zaměstnání má stále platné. Kdyby věděl, že toto povolení již skončilo a tuto práci vykonávat nemůže, nepracoval by zde, nikdy vědomě neporušil zákon. Uvedl, že v Kazachstánu není práce a tudíž by chtěl i nadále pobývat a pracovat v České republice. Vydělané peníze posílá své nemocné matce, která žije v Kazachstánu.

Tento cizinec byl z důvodu výkonu práce bez platného povolení k zaměstnání vyhoštěn na dobu jednoho roku z území členských států Evropské unie.

Hodnocení případové studie:

V tomto případě bylo hlavním motivem migrace cizince získání zaměstnání v České republice, protože v jeho domovské zemi je nabídka zaměstnání velice omezená. Imigrant využil nabídky prostředníka, který mu zprostředkoval zaměstnání a vyřídil za něho náležitosti potřebné k pobytu a práci v České republice. Důvěřoval mu natolik, že si neověřil platnost všech dokumentů a nechal to na tomto prostředníkovi. Prostředník je nejčastěji také cizinec, mnohdy stejné národnosti a zprostředkovává zaměstnání. Praxe je taková, že tyto prostředníci mají své zaměstnavatele, kterým shánějí zaměstnance. Mzda za odvedenou práci je vyplácena přes tyto prostředníky, kteří si část mzdy ponechají jako provizi a zbytek vyplatí zaměstnanci. Poplatky za vyřizování různých povolení si většinou sami určí a taky si je odečtou od vyplácené mzdy. Prostředník má většinou všechny potřebné dokumenty a smlouvy u sebe. Imigrant tak má omezené možnosti týkající se například změny zaměstnání nebo prostředníka. Důvodem této situace jsou nedostatečné kompetence a špatná orientace v prostředí hostitelské země.

7.5. Analýza případových studií

V této kapitole jsou analyzována data jednotlivých případových studií a následně zhodnocena ve výše popsaných kategoriích. Pobytový status limituje imigranty při participaci v jednotlivých oblastech života majoritní společnosti. Pozice imigranta na trhu práce pak umožňuje analyzovat možnosti imigranta

na pracovním trhu. Důvody migrace přispějí k určení motivů a důvodu výkonu nelegálních ekonomických aktivit.

Případová studie 1

- imigrant z Ukrajiny
- dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání
- zajištění finančních prostředků pro rodinu
- práce ve stavebnictví
- zaměstnání přes zprostředkovatele
- nevěděl, že pracuje bez platného povolení
- spoléhal na svého zprostředkovatele
- nebyl si vědom porušení zákona

Případová studie 2

- imigrant z Ukrajiny
- dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání-jednatel družstva
- zprostředkoval zaměstnání cizince bez platného pracovního povolení
- nezajistil povolení z důvodu složitosti vyřizování povolení
- práce v zemědělství

Případová studie 3

- imigrant z Kazachstánu
- dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání
- povolení pro práci ve stavebnictví, v době kontroly práce na farmě
- pracoval bez pracovního povolení pro daný okres
- zaměstnán přes prostředníka
- nevěděl, že nemá platné povolení pro daný region
- nebyl si vědom porušení zákona

Pobytový status

V případě všech tří případových studií se jedná o migranty, kteří mají povolen dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání. Jak již bylo uvedeno v teoretické části, imigranti s trvalým pobytem mají na trhu práce stejná práva a povinnosti jako domácí pracovníci, takže nelegální ekonomické aktivity jsou minimální. Získání dlouhodobého pobytu není omezeno absolvováním žádné zkoušky ať už ze znalosti

jazyka nebo právního a kulturního zřízení ČR. Často se lze tedy setkat s imigranty, kteří neumějí česky a neorientují se ve svých právech a povinnostech. Toto potvrzuje i fakt, že při většině realizovaných správních řízení musí být přibrán tlumočnick, protože imigrant, který byl odhalen při nelegálních ekonomických aktivitách, neovládá český jazyk.

Status imigranta na trhu práce

Imigranti z uvedených případových studií vykonávali zaměstnání na sekundárním trhu práce, který je charakteristický nízkou mzdou, nižší společenskou prestiží a horšími pracovními podmínkami. Imigranti M1 a M2 získali zaměstnání přes zprostředkovatele, kterému důvěřovali a předpokládali, že mají všechna svá povolení v pořádku. V případě M2 se jedná o pracovníka, který zprostředkoval zaměstnání cizince, kterou chtěl pouze krátkodobě zaměstnat, avšak z důvodů zdlouhavého procesu získání povolení k zaměstnání tak neučinil.

Důvody migrace

V uvedených případových studií byly důvodem migrace ekonomické podmínky v jejich domovském státě. Migrant M1 uvedl jako hlavní motivaci migrace zajištění finančních prostředků pro svou rodinu, která zůstává v domovském státě. Migrant M2 vypověděl, že v jeho domovském státě jsou neuspokojivé životní podmínky a vysoká nezaměstnanost. V případě 3. případové studie uvedl migrant, že ve své vlasti nelze sehnat slušně placené zaměstnání.

K popisu nelegálních aktivit a jejich motivů mohou napomoci migrační teorie. K vysvětlení lze použít teorii dvojího trhu a teorii neoklasickou. Nejlépe situaci na českém trhu práce odráží teorie dvojího trhu. Jak ukazuje praxe, nelegálně jsou cizinci najímáni na manuální a hůře placené pracovní pozice, které jsou odrazem nižšího sociálního statusu, než pozice na trhu primárním. Neoklasická teorie pak popisuje důvody, proč cizinci migrují. Z mikroúrovňového hlediska jde zejména o skutečnost, že cizince motivuje snaha o zlepšení kvality života. Na makroúrovni jde pak o snahu České republiky reagovat na výkyvy trhu práce. Nejméně se ztotožňují s teorií sítí, která se v praxi, tak jak je popisována, příliš nevyskytuje. Teorie by měla fungovat zejména u migrantů z post-sovětských zemí. V případě migrantů z Ukrajiny brání jejímu fungování zejména organizované skupiny

klientského systému, které zneužívají sociálních vazeb mezi migranty ve svůj prospěch.

7.6. Motivy nelegálního zaměstnávání cizinců

Na základě teoretických vstupů a závěrů z případových studií lze analyzovat následující motivy, které vedou zaměstnavatele a imigranty k nelegálním ekonomickým aktivitám na českém trhu práce.

7.6.1. Motivy na straně poptávky po zahraničních pracovnících

Chybějící pracovní síly na domácím trhu

Mezery na trhu práce se nacházejí v obou segmentech pracovního trhu. Na primárním trhu práce se jedná o nedostatek kvalifikované síly na pracovních pozicích, které vyžadují vysoce kvalifikovanou pracovní sílu. Na sekundárním pracovním trhu se pak jedná o pracovní pozice s nízkou mzdou a kvalitou. Pomyslné hranice mezi primárním a sekundárním trhem práce jsou dle mého názoru ještě více oddalovány štedrým sociálním systémem ČR. Podmínky na sekundárním trhu práce nejsou domácími pracovníky akceptovány a raději využívají sociálních dávek.

Přenos rizik a nákladů na zprostředkovatele („klienty“)

Při obsazování míst s nízkou atraktivitou dochází k častým výkyvům potřeby pracovníků, zaměstnavatelé mají potřebu rychlého uzavírání a rušení pracovních smluv s migranty. Zde jsou však limitováni legislativní bariérou, což obcházejí pomocí zprostředkování pracovní síly přes různé zprostředkovatele. Externalizace rizik a snižování nákladů je důvodem využívání systému organizovaného zaměstnávání. Zprostředkovatel na sebe bere rizika a náklady spojené s imigrací pracovníků, s výkyvy poptávky a s postihy za porušování zákonů kvůli nelegálnímu zaměstnávání. Značnou úsporu zaměstnavatelům přináší i placení daní a pojistného za zaměstnance.

Zdlouhavá procedura získání zahraničních pracovníků.

Migranti z post-sovětských zemí často obsazují pracovní místa na tzv. sekundárním trhu práce. Jedná se o méně atraktivní místa s nízkou mzdou, o které nemá domácí pracovní síla zájem. Je zde velká fluktuace pracovní síly

a zaměstnavatelé mají potřebu pružně reagovat na aktuální potřebu pracovního trhu a co nejrychleji obsadit pracovní místo. Získávání pracovníků ovšem prodlužuje zdoluhavá administrativní procedura. Často tak dochází k obcházení zákona a nelegálnímu zaměstnání cizinců.

Nižší mzdy

Cizinci, kteří nemohou sehnat ve své domovské zemi zaměstnání nebo pouze zaměstnání s nízkou mzdou, jsou ochotni přijmout podstatně nižší mzdu než domácí pracovníci. Zaměstnavatelé tak využívají tohoto motivu jako prostředku, jak najmout cizince místo českého uchazeče. Zaměstnavatel úmyslně nabídne tak nízkou mzdu, za kterou nebudou domácí pracovníci ochotni pracovat.

Pracovní mobilita a flexibilita

Zahraniční pracovníci se nacházejí v cizím prostředí, daleko od svých rodin. Jejich hlavním motivem je vidina výdělků, který jim doma není umožněn. Jsou oproti domácím pracovníkům ochotni pracovat o víkendech i státních svátcích. Jsou velice flexibilní, co se týká délky pracovní doby. Ochotni přijmout práci i ve ztížených pracovních podmínkách, jen aby byli schopni zajistit své rodiny a své vlastní živobytí. Dalším možným faktorem je skutečnost, že neuplatňují svůj nárok na dovolenou.

7.6.2. Motivy zaměstnávání cizinců na straně nabídky práce

Jazyková bariéra

Cizinci často přicházejí do ČR bez základní znalosti českého jazyka. Tato bariéra jim brání v komunikaci s úřady a institucemi potřebnými pro vyřízení náležitostí spojených s povolením k pobytu, pracovním povolením atd. Dalším omezením je komunikace s potenciálními zaměstnavateli.

Neznalost legislativy České republiky

Složitost a nepřehlednost procedur získávání povolení pobytu a zaměstnání je pro cizince často natolik složitá, že se není schopen zorientovat. Zbytečná byrokracie a složitost. Imigranti často využívají služeb zprostředkovatele, protože je mu nabízena nejen možnost zaměstnání, ale vyřízení všech potřebných náležitostí

potřebných k pobytu v hostitelské zemi. Jedná se například o vyřízení povolení k pobytu a zaměstnání, ubytování, dopravy atd.

Diskriminace na trhu práce

Diskriminace imigrantů při žádosti o zaměstnání představuje vážný problém. K diskriminaci často dochází bez zjevného důvodu, třeba jen na základě státního občanství. Imigrant naráží často na problém při žádosti o zaměstnání, které odpovídá jeho kvalifikaci. V podmínkách českého trhu práce lze tento jev pozorovat při zaměstnávání pomocí prostředníků. Mnoho zaměstnavatelů odmítá jednat přímo s imigranty a ti jsou tak odkázáni na činnost svých prostředníků.

Ochota přijmout práci pod úrovní kvalifikace

Imigranti přicházející do České republiky s jednoznačným cílem - začít co nejdříve pracovat a vydělávat peníze, aby mohli živit své rodiny a zlepšit své životní podmínky. Limitováni jsou především nabídkou daného pracovního trhu a možností na daném trhu práce participovat.

7.6.3 Motivy nelegálního zaměstnávání v závislosti na migračních teoriích

K vysvětlení možných příčin a motivů nelegálního zaměstnávání mohou přispět migrační teorie, které jsou popsány v kapitole 1.3. Dle mého názoru k vysvětlení nelegálních aktivit migrantů v České republice přispívají teorie dvojího trhu a neoklasická teorie.

Situaci na trhu práce však lze nejlépe vyhodnotit na základě teorie dvojího trhu. Jak potvrzují současné výzkumy a výsledky kontrolních orgánů, dochází v praxi nelegálního zaměstnávání k dělení trhu práce na primární a sekundární. Cizinci jsou nejčastěji nelegálně najímáni na pracovní místa na sekundárním trhu práce, který je charakterizován nižším sociálním statusem a nižšími mzdami, jedná se většinou manuální a fyzicky náročné pracovní pozice. Primární trh je určen především domácím pracovníkům a zahraničním pracovníkům s vyšší kvalifikací. Jako jeden z významných důvodů, proč nemají o pozice na primárním trhu zájem domácí pracovníci kromě výše zmíněného statusu a nízkých mezd, vidím zejména v současném sociálním systému ČR. Část domácích pracovníků raději využívá

sociálních dávek, než aby přijala práci, která se vyznačuje nižším sociálním statutem a nižší mzdou.

7.7. Možnosti využití sociální pedagogiky v oblasti pracovní migrace

Sociální pedagogika má v oblasti migrace a integrace imigrantů široké uplatnění. Při práci s cizinci se jedná především o pomoc při orientaci v novém sociálním a kulturním prostředí, pomoc s neznalostí jazyka a pracovně právní legislativy. Dále také při aplikaci multikulturní výchovy mezi majoritní obyvatelstvo. Možnosti využití sociální pedagogiky při práci s imigranty spatřuji především v následujících bodech:

- Vzdělávací aktivity pro rozvoj pracovního potenciálu imigrantů
- Pomoc s výběrem vhodné oblasti pro pracovní uplatnění
- Asistence při orientaci na českém pracovním trhu
- Příprava na pracovní pohovor v českém jazyce
- Asistence při vytvoření životopisu, profesního profilu, motivačního dopisu v českém jazyce
- Doprovod při jednání na úřadech
- Asistence při uznání zahraničního studia či kvalifikace získané v domovském státě
- Pomoc při výběru rekvalifikačního kurzu
- Zprostředkování kontaktu s organizacemi a institucemi
- Zdokonalovací kurzy českého jazyka se zaměřením na pracovní trh
- Zprostředkování zaměstnání úspěšným absolventům rekvalifikačních kurzů
- Komunitní tlumočení
- Kurzy multikulturní výchovy pro majoritní obyvatelstvo
- Kulturní akce zaměřené na prezentaci cizích kultur

Vzdělávací aktivity pro rozvoj pracovního potenciálu imigrantů

V oblasti vzdělávání se v současnosti hovoří o tzv. celoživotním vzdělávání. Člověk si celý život nevystačí pouze s formálním vzdělávacím systémem, ale dochází během celého života k osvojování potřebných znalostí a poznatků. Imigrant, který přichází do nového prostředí, musí reagovat na změnu své životní

situace. Zde je velký potenciál pro zajištění dostatečného vzdělávání, který zabezpečí imigrantům dostatečnou životní úroveň.

V první řadě se jedná o jazykové vzdělávání, ale je zde mnoho stejně důležitých oblastí, na které je potřeba brát zřetel. Je potřeba brát v úvahu individuální potřeby konkrétních imigrantů, zejména posoudit z jak kulturně odlišného imigrant pochází. Jde o pomoc při jejich integraci do nového prostředí. Kromě jazykových kurzů může jít o pracovní právní znalosti. Osvojit si základní znalosti o kultuře, zvycích a tradicích České republiky, které pomohou sociální integraci v kulturně odlišném prostředí. Další možností zvýšení konkurenceschopnosti a rovnováhy na pracovním trhu je vytvořit pro imigranty možnosti pro zapojení do systému celoživotního vzdělávání a zajištění jejich flexibility na trhu práce.

Pomoc s výběrem vhodné oblasti pro pracovní uplatnění

Usnadnit cizinci orientaci v nabídce volných pracovních míst s ohledem na jejich dosažené vzdělání a kvalifikaci. Realizace by mohla probíhat formou projektu státních neziskových organizací, které by ve spolupráci s místně příslušnými úřady práce zvyšovaly informovanost zahraničních pracovníků o nabídce pracovních míst obsaditelných cizinci a jejich požadavcích.

Asistence při orientaci na českém pracovním trhu

Usnadnit imigrantům orientaci ve strukturách trhu práce možnostmi a normami, které zaměstnání upravují a následné bezproblémové zařazení do těchto struktur. Právní poradenství o pracovních vztazích. Pořádání různých kurzů se zaměřením na rozvoj kompetencí v oblasti pracovních právních minim.

Příprava na pracovní pohovor v českém jazyce, asistence při vytvoření životopisu, profesního profilu, motivačního dopisu v českém jazyce

Zdokonalovací jazykové kurzy se zaměřením na rozšíření znalosti českého jazyka s důrazem na odbornější konverzaci. Teoretická prezentace potřebných dokumentů vyžadovaných po uchazečích o zaměstnání a pomoc při vytvoření těchto dokumentů.

Doprovod při jednání na úřadech

Doprovod imigrantů při vyřizování potřebných povolení a zprostředkování komunikace s těmito úřady. Při komunikaci s těmito úřady by mělo být využíváno komunitního tlumočení, které pomůže vyrovnat kulturní a sociální rozdíly mezi imigrantem a institucí.

Pomoc při výběru rekvalifikačního kurzu

Horší orientace imigrantů na trhu práce a špatná orientace v nabídce vzdělávacích institucí neumožňuje cizincům využívat nabídku rekvalifikačních kurzů. Pomoci imigrantům získat přehled o nabídce rekvalifikací a jejich podmínkách. Vybrání vhodného rekvalifikačního kurzu na základě individuálních možností a požadavků konkrétního imigranta.

Zprostředkování kontaktu s organizacemi a institucemi

Poskytnout pracovním imigrantům dostatečné informace o existenci jednotlivých organizací a jejich úkolů na úseku pracovní migrace. Vysvětlit imigrantům funkci jednotlivých úřadů a způsoby komunikace s nimi. Zprostředkování kontaktu by mohlo fungovat i jako doprovod imigrantů a navázání kontaktu mezi imigrantem a organizací zejména s ohledem na jeho kulturní a sociální bariéru.

Zdokonalovací kurzy českého jazyka se zaměřením na pracovní trh

Zde je předpokladem určitá znalost českého jazyka a úkolem těchto kurzů by mohlo být zejména zvyšování jazykové integrace zahraničních pracovníků. Zlepšení jejich komunikačních schopností a dovedností. Oproti základním kurzům klást důraz na gramatiku, prohloubení již naučených komunikačních dovedností a složitější konverzační témata. Rozvíjení tematické slovní zásoby - zejména související s profesí konkrétních imigrantů.

Zprostředkování zaměstnání úspěšným absolventům rekvalifikačních kurzů

Zprostředkování zaměstnání úspěšným absolventům rekvalifikačních kurzů by mělo být součástí promyšlené strategie systémového řešení pracovní migrace.

Způsoby rekvalifikací a jejich následné využití v praxi by mělo efektivně reagovat na potřeby pracovního trhu.

Asistence při uznání zahraničního studia či kvalifikace získané v domovském státě

Migrující pracovní trh je charakteristický pohybem osob, které dosáhli svého vzdělání a kvalifikace na různých místech a různými způsoby. Konkrétní pracovní pozice má určité vstupní požadavky, které zaměstnavateli umožňují objektivně srovnat kompetence uchazeče o práci pro výkon dané profese. Uznávání odborné kvalifikace je v současnosti v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Legislativně je tato oblast upravena zákonem č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné kvalifikace.

Komunitní tlumočení

Sociální pedagogika může své uplatnění najít také v komunitním tlumočení. Komunitní tlumočení je tlumočení v institucionálním prostředí dané společnosti, kde klienti a poskytovatelé nehovoří stejným jazykem a pochází z jiného kulturního a sociálního prostředí. Komunitní tlumočnick si většinou s „běžným tlumočením“ nevystačí. Tlumočení často probíhá v nevyvážené situaci. Mezi účastníky komunikace existují značné kulturní nebo sociální rozdíly a poměr sil není vyrovnaný. Komunitní pracovníci musí být kompetentní vyrovnávat tyto rozdíly, aby nedocházelo k různým nedorozuměním. Oběma stranám vysvětlují odlišnosti vyplývající z jejich kultur. Mají za úkol cizinci vysvětlit a mnohdy i zjednodušit složitý úřední jazyk instituce a naopak vyjádření cizince přeformulovat tak, aby dávalo smysl. Je však nutné, aby upravil pouze formu vyjádření a nikoliv jeho obsah. Komunitní tlumočnick má široké uplatnění v mnoha částech života imigrantů. Působí v nejrůznějších neziskových organizacích, ve zdravotnických zařízeních, školách a různých veřejných institucích až po státní úřady.

Kurzy multikulturní výchovy pro majoritní obyvatelstvo

Kurzy multikulturní výchovy, kdy bude domácímu obyvatelstvu prezentována odlišnost jednotlivých kultur jako přínosná. Odlišnost by neměla být chápána jako zdroj konfliktu, ale jako příležitost k vlastnímu obohacení. Naučit majoritní společnost tolerovat odlišnosti a žít v rámci jedné společnosti jako celku.

Kulturní akce zaměřené na prezentaci cizích kultur

Pořádání kulturně společenských akcí přístupných široké veřejnosti, při kterých imigranti prezentují své tradice, zvyky s možností vyzkoušení si některých tradičních činností jednotlivých kultur. Podobné akce již byly v Hradci Králové uspořádány. Pořadatelem bylo Integrační centrum pro cizince Hradec Králové a akce vzbudila poměrně velký zájem mezi veřejností.

7.8. Vyhodnocení dopadů nelegální pracovní migrace a návrhy řešení nelegálních aktivit migrantů

Klesající poptávka pracovníků ze zahraničí, zapříčiněná ekonomickou krizí, znamenala pro mnoho migrantů existenční krizi. Migranti, kteří pobývali v České republice pouze na časově omezená víza a neměli tak nárok na sociální ochranu a na návrat do domovského státu, neměli dostatek finančních prostředků, se ocitli v těžké životní situaci. Situace těchto imigrantů znamenala v důsledku vážný humanitární problém a také bezpečnostní riziko pro náš stát. Ve snaze tento problém zmírnit spustila ČR program dobrovolných návratů. Očekávání vložená do tohoto projektu se však nenaplnila a nevzbudil větší zájem mezi migranty. Po odeznění krize se Česká republika snaží předejít opakování stejné situace a hledá nové strategie pracovní imigrace.

V této kapitole provedu shrnutí problematiky nelegálních pracovních aktivit z hlediska dopadu na českou společnost a navrhu opatření, která by bylo možné využít pro snížení výkonu nelegálního zaměstnávání v České republice.

Diskuze o nastavení migrační politiky řeší, zda preferovat pouze dočasnou pracovní imigraci, nebo usilovat o integraci pracovních migrantů do společnosti a těžit z potenciálu migrace i mimo trh práce. Přilákání vzdělaných a vysoce kvalifikovaných pracovníků je jednoznačně prioritou migrační politiky všech vyspělých zemí a tyto pracovníky posléze integrovat, aby se zrovna jejich země stala pro tyto pracovníky zemí cílovou. Je nutné se tázat, jaké nastavit podmínky, aby Česká republika mohla uspět v konkurenci s ostatními státy. Hospodářský výkon, úroveň mezd a prestiž vysokých škol - to jsou faktory, které ve srovnání se západoevropskými státy nevyznívají pro ČR příliš příznivě. Otázkou je, zda si může ČR dovolit migranty odmítat, nebo by naopak měla svá imigrační pravidla nastavit

vstřícněji pro imigranty, kteří mají o práci na našem území zájem. Imigranti s nižší kvalifikací jsou mnohdy vnímáni jako dočasná pracovní síla, která má pomoci řešit krátkodobé výkyvy v některých odvětvích na trhu práce. Nelegální ekonomické aktivity imigrantů sebou přináší množství negativních důsledků jak pro Českou republiku, tak i pro samotné imigranty. Na základě zákonitostí popsanych v této práci lze shrnout několik důsledků, které sebou tento problém přináší.

7.8.1. Dopady nelegálních ekonomických aktivit imigrantů na pracovním trhu v České republice

Dopad na legální český trh práce

Otevření domácího trhu pro pracovníky ze zemí třetího světa představuje téměř ve všech vyspělých zemích evropského společenství sporný krok. Část obav pramení z kulturní odlišnosti či xenofobie. Obavy z dopadu nelegálních ekonomických aktivit imigrantů na domácí pracovní trh a na postavení domácí pracovní síly mohou však být skutečně oprávněné a neměly by být odbývány tvrzením, že migrace je jednoznačně přínosem pro všechny zúčastněné. Pokud reflektujeme Českou republiku jako celek, může se zdát pravdivý a lze spatřovat mnoho výhod. Díváme-li se však na pracovní migraci z pohledu zranitelných segmentů domácí pracovní síly, např. osoby s nižší kvalifikací, příslušníci etnických menšin, nebo obyvatelé regionů s vysokou nezaměstnaností, může se příliv levné pracovní síly jevit jako problematický. Čeští pracovníci se ocitají v nevýhodném postavení oproti nelegálním zahraničním pracovníkům, kteří jsou ochotni pracovat za menší mzdu, za horších pracovních podmínek a často mnohonásobně více hodin než je zákonem dovoleno.

Dopad na systém sociálního zabezpečení ČR

Prioritou českého státu z hlediska snížení nákladů sociálního zabezpečení by měla být co nejnižší míra domácí nezaměstnanosti. V době, kdy bude domácí nezaměstnanost vysoká, je obtížné podporovat pracovní migraci ze zahraničí u osob s podobnou kvalifikací, které je na českém trhu práce dostatek. Nebezpečná situace vzniká na sekundárním trhu práce. Zde je často poptávka ekonomiky po flexibilní pracovní síle obsazována nelegálními imigranty bez jakýchkoliv práv. Práce v ilegalitě jim brání v integraci do majoritní společnosti. Bez právního statusu

nepřispívají do systému sociálního zabezpečení a také nemůžou institutu sociálního zabezpečení využívat.

Dopad na daňové příjmy

Jedním z negativních důsledků nelegálního zaměstnávání pro stát je snížení příjmu státu z daní a pojistného. Zaměstnavatel, který najme pracovníka nelegálně, za něho neodvádí zdravotní a sociální pojistné. Mzdu pak zaměstnavatel vyplácí hotově přímo nelegálnímu pracovníkovi a stát tak přichází o část svých příjmů. Pokud se sníží příjem státu v podobě daní a pojistného, může to znamenat růst nákladů, které nebude čím financovat.

Bezpečnostní riziko

Dalším negativním důsledkem je riziko nárůstu kriminality a organizovaného zločinu. Nelegální pracovní migrant, který se nachází v nelehké životní situaci, se snáze zaplete do kriminálních aktivit. Organizovaný zločin v souvislosti s nelegálním zaměstnáváním je spojován zejména s již zmiňovaným klientským systémem.

7.8.2. Negativní dopady nelegálních ekonomických aktivit pro imigranty

Vykořisťování imigrantů

Mezi nejvýznamnější dopady na samotné migranty patří časté případy vykořisťování ze strany zprostředkovatelů či zahraničních pracovních agentur. Nejčastěji se s tímto fenoménem setkáváme u cizinců z post-sovětských států prostřednictvím popsaného klientského systému. Toto vykořisťování spočívá zejména v horším pracovním prostředí, v horších pracovních podmínkách a nízkém platovém ohodnocení. Nelegální pracovní imigranti jsou také ohroženou skupinou ze strany zahraničního organizovaného zločinu. Mezi největší hrozby patří zejména již zmíněné vykořisťování - v literatuře někdy označováno jako „novodobé otroctví“, obchodování s lidmi apod. Jejich ilegalita jim z důvodu obav z odhalení a následnému trestu nenabízí možnost obrátit se s prosbou o pomoc na kompetentní instituce. Musejí se tak spoléhat především sami na sebe a na své krajany.

Sociální vyloučení

Migranti, kteří se ocitnou v nelegálním postavení, jsou nuceni se skrývat, aby nebyli odhaleni. Tito imigranti se nemají možnost integrovat do majoritní společnosti a hrozí jim sociální exkluze. Nelegální imigranti, kteří nemají povolení k pobytu, nemohou vycestovat zpět do domovského státu za svou rodinou. Rovněž také nemohou podat žádost o sloučení rodiny a přivést tak své děti či jiné rodinné příslušníky. Cizinec v ilegalitě tak ztrácí možnost osobního kontaktu se svou rodinou, která žije v zemi původu.

Absence sociálního zabezpečení

Mezi negativní dopady na nelegální migraci lze také zařadit chybějící systém sociálního zabezpečení. V případě, že imigrant onemocní, nejsou mu kvůli neplacení sociálního pojistného vypláceny sociální dávky. Imigranti s trvalým pobytem mají nárok jak na nemocenské dávky, tak i na podporu v nezaměstnanosti. Cizinci, kteří trvalý pobyt nemají, tak mají pouze nárok na nemocenské dávky. Obě skupiny v případě illegality však svá práva ztrácejí. V případě nemoci ve většině případů přichází migrant i o dané pracovní místo, než se uzdraví. Zaměstnavatel si mezitím najímá jiného cizince.

7.8.3. Možná řešení nelegálních pracovních aktivit imigrantů v ČR

Výkon nelegálního zaměstnávání představuje problém pro pracovní trh každé vyspělé země. Česká republika musí usilovat o taková řešení, která možnosti výkonu nelegální práce sníží na minimum. Při nastavení imigrační politiky je nutné pečlivě zvážit opatření v následujících oblastech:

- Dopady přijímání zahraničních pracovníků na domácí zaměstnance
- Diskriminace a vykořisťování zahraničních pracovníků
- Informovanost imigrantů o jejich možnostech a povinnostech

Na základě rozboru nelegálních ekonomických aktivit imigrantů v této práci navrhuji následující opatření, která jsou dle mého názoru aplikovatelná do praxe.

1. Nastavení takových opatření, která umožní reagovat na nečekané situace, vyvolávající masovou nezaměstnanost (např. stagnace či pokles ekonomiky) a z toho

vyplývající riziko ztráty příjmu a prostředků k návratu imigrantů do domovského státu.

2. Umožnit imigrantům po ztrátě zaměstnání změnu zaměstnavatele bez nutnosti nové žádosti o pracovní pobyt.

3. Posílení právního postavení vůči zaměstnavatelům a státním organizacím s cílem předcházet tak zneužívání a diskriminaci imigrantů.

4. Při zaměstnávání přes zprostředkovatele delegovat část odpovědnosti i na konečné příjemce práce. Přenést riziko postihu i na firmu, která si imigranta zaměstnala a vyvolat tím větší odpovědnost při zaměstnávání imigrantů.

5. Regulace postupů státních institucí, které nepřímo způsobují zvýšení ilegálních činností. Při trestání migrantů při drobných administrativních pochybeních např. jen pokutou a nikoli zamítnutím žádosti cizince o prodloužení pobytu. Ten musí buď vycestovat, nebo se z něho stává nelegální migrant.

6. Využití současného klientského systému k efektivnímu zaměstnávání cizinců. Pozitivní využití kontaktů a znalostí klientů. Nutností však je izolace systému od organizovaného zločinu.

7. Snížení administrativní zátěže při vyřizování povolení k pobytu a zaměstnání.

8. Efektivní komunikace mezi úřady provádějícími kontrolu dodržování platných zákonů na úseku zaměstnanosti. Zejména cizinecké policie, inspektoráty bezpečnosti práce a celními úřady.

9. Systematický způsob informovanosti potencionálních zaměstnavatelů o platné legislativě a možnostech získávání zahraničních pracovníků.

Závěr

Úspěšná integrace na trhu práce znamená pro imigranty šanci na zlepšení životních podmínek a kvality života. Pro cizince, kteří se chtějí v České republice usadit natrvalo, představuje jednu z důležitých částí úspěšné integrace v majoritní společnosti. Kvalita pracovních míst na trhu práce je však značně rozdílná. Integrovaná politika poměrně dobře pracuje s výběrem kvalifikované zahraniční pracovní síly, ta však představuje pouze část imigrantů přicházejících za prací do České republiky. Na druhé straně jsou pracovní pozice s nízkou kvalitou, ve kterých jsou pracovníci vystaveni riziku opakované ztráty zaměstnání, nízkému mzdovému ohodnocení, bez možností dalšího vzdělávání a profesního růstu. To pramení i z faktu, že místa s nízkou kvalitou jsou pro zaměstnavatele jen těžko obsaditelná domácími pracovníky.

Snaha a úsilí neziskových organizací kladoucích důraz na lidská práva každého jednotlivce, včetně nelegálních migrantů na to, aby se postavení nelegálního migranta přiblížilo co nejvíce migrantům dodržujících legislativu, může vyústit v situaci, že vznikne k jevům popsaným v této práci stav částečné tolerance. Přitom však těžko můžeme dopustit, aby docházelo v moderní společnosti k nejrůznějším formám vykořisťování či zneužívání.

Podle poznatků, které jsou shrnuty v této práci, navrhuji několik oblastí, které by mohly přispět ke zlepšení dosavadní situace v oblasti nelegálního zaměstnávání cizinců.

- Úprava stávajících nedostatků v legislativě, která stanovuje podmínky zaměstnávání cizinců v České republice. Cílem by měl být efektivní proces, který je přehledný a bez zbytečné administrativní zátěže.
- Sociálně pedagogická činnost na úseku práce s migranty. Rozšiřování jazykových, sociálních a kulturních dovedností, které jsou součástí běžného života.
- Větší informovanost potenciálních pracovníků v jejich domovské zemi ještě před příjezdem do cílových zemí.
- Vytvoření systematického způsobu informovanosti potenciálních zaměstnavatelů o platné legislativě na úseku zaměstnávání cizinců a jejich

možností v této oblasti. Výsledkem by měla být orientace ve způsobu získávání pracovníků ze zahraničí a možností efektivního využití potenciálu zahraniční pracovní migrace.

V posledních letech je možné pozorovat změnu trendu ve způsobu nelegální migrace v České republice. Nelegální překročení hranic se vyskytuje již jen ojediněle. Cizinci do ČR vstupují legálně na základě turistických víz a do nelegálního postavení se dostávají až po skončení pobytového oprávnění či výkonu zaměstnání bez potřebného povolení. Z důvodu ilegality tohoto procesu existují pouze teoretické odhady počtu nelegálních pracovních imigrantů. K odhalení motivů těchto aktivit přispívají migrační teorie, které jsou v této práci podrobněji rozebrány. Zejména pak neoklasická teorie, teorie dvojího trhu a teorie sítí. V praxi prováděných kontrol se především osvědčila teorie dvojího trhu. Primární trh je obsazován hlavně domácími pracovníky a vysoce kvalifikovanými zahraničními pracovníky. Na trhu sekundárním, který je charakterizován manuální a fyzicky náročnou prací s nižším sociálním statutem a horšími platovými podmínkami, jsou často nelegálně nájímáni cizinci. O tyto pozice nemá řada domácích pracovníků zájem a raději využívá systém sociálních dávek.

Velký podíl na nelegálním zaměstnávání přikládám faktu, že v ČR existuje silná lobby zprostředkovatelů a poptávka po práci cizinců. Na straně poptávky a nabídky je nutné přihlídnout zejména ke složitosti vyřizování všech formalit. Pak dochází k tomu, že cizinec a ani zaměstnavatel nechce čekat na zdoluhavý proces vyřizování všech povolení a mnohdy se raději uchýlí spíše k nelegálnímu zaměstnávání.

V případě potlačení nelegálního zaměstnávání jde o velice zdoluhavý a složitý proces. Jednou z možností je podpora legální pracovní migrace. Jako možná řešení se nabízejí, zejména ve zjednodušení celého procesu, vytvoření imigračního úřadu, kde by bylo možné vyřídit povolení k pobytu i zaměstnání, možnost prodloužení povolení k zaměstnání a jiné. Pokud dojde ke ztížení možnosti legalizace pobytu, hrozí nárůst nelegální pracovní migrace. Legislativa by měla být přehledná a vstřícná, avšak při jejím nerespektování by měly následovat přísné tresty.

Při potírání nelegálního zaměstnávání je využíváno také represivních opatření. Je nutné provádět systematické kontroly, které vyžadují efektivní spolupráci několika

úřadů. Jedná se o úřady práce, celní správu a cizineckou policii. Je nutné klást důraz na zlepšení spolupráce těchto orgánů, jejich propojení a intenzitu kontrol při potírání nelegálního zaměstnávání. V roce 2009 došlo se změnou trestního zákona k zpřísnění trestů v souvislosti s nelegálním zaměstnáváním. Jedním z restriktivních opatření ze strany státu byl projekt dobrovolných návratů. Projekt umožnil cizincům, kteří ztratili práci, nebo se dostali do nelegálního postavení, návrat do domovského státu. Projektu se sice zúčastnilo přes 2000 cizinců, ale z dlouhodobého hlediska nemá pro potlačení nelegálního zaměstnávání velký význam. Kromě represivních opatření by však měly současně probíhat programy na podporu legální migrace.

Seznam literatury a jiných zdrojů

Použitá literatura

ALAN, Josef. Xenofobie a rasismus: úvodní poznámka sociologa. In ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: Sborník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 10-11. ISBN 80-7178-285-8.

BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. 1. vyd. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN 80-85959-47-X.

BARŠOVÁ, Andrea. BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát: Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 308 s. ISBN 80-210-3875-6.

BAŠTÝŘ, I. A kol. *Sociální důsledky vstupu České republiky do Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. 334 s. ISBN 80-210-3722-9.

BUDILOVÁ, Lenka. HIRT, Tomáš. *Policista v multikulturním prostředí*. Praha: Člověk v tísní, 2005. 102 s. ISBN 80-903510-1-8.

ČERMÁKOVÁ, Dita. *Klientský systém a jeho specifika*. IN DRBOHLAV, Dušan. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. 1 vyd. Praha: Karolinum, 2008. 311 s. ISBN 978-80-246-1552-3.

ČESKO. Zákon č. 326/1999 ze dne 30. listopadu 1999 o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů v platném znění. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2011. částka 80. s. 2282–2400. ISSN 1211-1244.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Cizinci v České republice*. Praha: Český statistický úřad, 2013. 212 s. ISBN 978-80-250-2439-3.

ČIŽINSKÝ, Pavel. HRADEČNÁ, Pavla (eds.). *Zahraniční zaměstnanci na trhu práce v EU a ve vybraných zemích*. Praha: Simi, 2014. 137 s. ISBN 978-80-260-7201-0.

DOHNALOVÁ, Eva. *Úvod do sociální práce s migranty*. Olomouc: Caritas, 2012. 126 s. ISBN 978-80-87623-02-2.

DRBOHLAV, Dušan. Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů). In ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 17–30. ISBN 80-7178-648-9.

DRBOHLAV, Dušan. UHEREK, Zdeněk. Reflexe migračních teorií. In *Geografie: Sborník české geografické společnosti*. 2007, roč. 112, č. 2, s. 125-141. ISSN 1212-0014.

DRBOHLAV, Dušan. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 311 s. ISBN 978-80-246-1552-3.

DRBOHLAV, Dušan, et. al. *Migrace a (i)migranti v Česku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2010. 207 s. ISBN 978-80-7419-039-1.

HORÁKOVÁ, Milada. *Mezinárodní migrace v ČR*. Praha: VÚPSV, 1999. 48 s. ISBN 80-23844-84-9.

HORÁKOVÁ, Milada. *Zahraniční pracovní migrace v České republice dva roky po vstupu ČR do EU*. 1. vyd. PRAHA: VÚPSV, 2006. 88 s. ISBN 80-80007-34-4.

LANGER, Tomáš. VETEŠKA Jaroslav. *Další vzdělávání ve světě migrujícího trhu práce*. 1. Vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. 104 s. ISBN 978-8086723-70-9.

LEONTIYEVA, Yana. Imigranti v ČR – žádání a nechtění, Současné migrační a integrační politiky v ČR. In TRBOLA, Robert. RÁKOCZYOVÁ, Miroslava. *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2010. s. 13-36. ISBN 978-80-7416-067-7.

LUNDE, Paul. *Organizovaný zločin*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 2009. 200 s. ISBN 978-80-204-1997-2.

POŘÍZKOVÁ, Hana. *Analýza zahraniční zaměstnanosti v České republice; Postavení cizinců na trhu práce a podmínky jejich ekonomické integrace*. 1. vyd.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2008. 76 s. ISBN 978-80-87007-83-9.

PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: Teorie- praxe- výzkum*. 1. vyd. Praha: ISV, 2001. 211 s. ISBN 80-85866-72-2.

RÁKOCZYOVÁ, Miroslava. Místo dole, místo nahoře: cizinci ze třetích zemí na českém trhu práce. In TRBOLA, Robert. RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, Eds. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR II*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.i.i., 2011b. s. 9-38. ISBN 978-80-87474-20-4.

SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: Esej o multietnické společnosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005. 134 s. ISBN 80-7363-022-2.

ŠIKLOVÁ, Jiřina. Připravme se na cizince. In ŠÍŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: Sborník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 37-42. ISBN 80-7178-285-8.

ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 37-42. ISBN 80-7178-648-9.

ŠÍŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: Sborník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 208 s. ISBN 80-7178-285-8.

ŠVAŘÍČEK, Roman. ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-7.

TRBOLA, Robert. RÁKOCZYOVÁ, Miroslava. *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2010. 123 s. ISBN 978-80-7416-067-7.

TRBOLA, Robert. RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, Eds. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR I*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.i.i., 2011a. s. 181. ISBN 978-80-87474-19-8.

TRBOLA, Robert. RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, Eds. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR II*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.i.i., 2011b. s. 186. ISBN 978-80-87474-20-4.

TRUNEC, Michal. *Migrace a integrace cizinců v České republice*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2012. 58 s. Bakalářská práce.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. 444 s. ISBN 80-7178-496-6.

VINTR, Vlastimil. Úloha neziskového sektoru v oblasti nelegální migrace a nelegální práce migrantů. In DRBOHLAV, Dušan. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. 1 vyd. Praha: Karolinum, 2008. s. 193-200. ISBN 978-80-246-1552-3.

Související literatura

BITTNEROVÁ, Dana. MORAVCOVÁ, Mirjam. *Kdo jsem a kam patřím?*. Praha: SOFIS, 2005. 460 s. ISBN 80-902785-8-2.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-7203-124-4.

PAVLÍKOVÁ, Eva. SLÁDEK, Karel. a kol. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2009. 120 s. ISBN 978-80-86818-95-5.

POŘÍZKOVÁ, Hana. *Analýza zahraniční zaměstnanosti v České republice; postavení cizinců na trhu práce a podmínky jejich ekonomické integrace*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2008. 76 s. ISBN 978-80-87007-83-9.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2003. 324 s. ISBN 80-7178-722-8.

SKUTIL, Martina a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 256 s. ISBN 978-80-7367-778-7.

ŠTICA, Petr. *Migrace a státní suverenita*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. 321 s. ISBN 978-80-87378-75-5.

TKAČÍKOVÁ, Daniela. *Bibliografické citace a etické zacházení s informacemi*. 1. vyd. Ostrava: VŠB- TU Ostrava. 100 s. ISBN 948-80-248-2158-0.

Elektronické zdroje

BROUČEK, Stanislav. *Historie imigrace z Vietnamu do Českých zemí*. [on-line].[cit. 12.5.2014]. Přístup z: <http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2005040901>

EURES. *Evropský portál pracovní mobility*. [on-line].[cit. 12.6.2014]. Přístup z: <https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=27&acro=eures&lang=cs>

LEONTIYEVA, Yana. VÁVRA, Martin. *Postoje k migrantům*. [CD-ROM]. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i. 2011. ISBN 978-80-7330-199-6.

ODBOR AZYLOVÉ A MIGRAČNÍ PLOITIKY. *Integrace*. [on-line].[cit. 12.2.2015]. Přístup z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>

UHEREK, Zdeněk. *Integrace cizinců na území České Republiky [elektronický zdroj]: výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České republiky číslo 1266/2000 a 1260/2001*. [CD-ROM]. Praha: Akademie věd České republiky, 2003. ISBN 80- 86675-03-3 (CD-R).

Vláda České Republiky. *Usnesení vlády České republiky ze dne 9. února 2011 č. 99 k aktualizované Koncepci integrace cizinců na území České republiky a k návrhu dalšího postupu v roce 2011*. [on-line].[cit. 12.2.2012]. Přístup z: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DA0029679A/\\$File/koncepce_2011.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DA0029679A/$File/koncepce_2011.pdf)

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj počtu cizinců na území ČR v letech 1993 - 2012.....	24
Graf 2: Vývoj zaměstnanosti cizinců v ČR	43
Graf 3: Cizinci evidovaní úřady práce v ČR dle odvětví pracovní činnosti, ...	45
Graf 4: Cizinci s platným živnostenským oprávněním.....	48
Graf 5: Cizinci evidovaní na úřadech práce v Královéhradeckém kraji.....	49
Graf 6: Rozhodnutí o správním vyhoštění	58

Seznam obrázků

Obrázek 1: Postup při zaměstnávání cizinců ze třetích zemí.....	19
Obrázek 2: Klientský systém	54